BIBLIOTECA MUNICIPALĂ
„M. SADOVEANU"
Inventar Nr.

REVISTĂ FONDATĂ LA 1880 DE Alexandru Macedonski

Literatorul

Anul III
Nr. 20 (89)
21 mai 1993
16 pagini
25 lei

Redactor şef MARIN SORESCU

Nichita STĂNESCU

Un tânăr ctitor

Ţinând drept, la deal, mijlocul drumului şi la vale firul apei, crescut de curaţii lui părinţi ţărani cu geamătul plugului şi sudoarea lui, la şcoală la Ploieşti, Eugen Simion a îndreptăţit pe viu metafora lui Arghezi, schimbând brazda-n călimară.

Există un bun simţ al acestui popor şi o măsură, un drag de muncă în idei şi o spălare de vedenii, un mod drept de a construi şi de a aşeza chiar şi aerul pe frunze, care-l cinsteşte şi care tot timpul se reproduc.

Există o omenie a florii şi o suavitate a pâinii aici la noi unde îngerii au burtă şi munţii supleţe. Repezi la suprafaţă şi iuţi în străfund, peştii din piatră îi pescuim, sculptându-i cu dinţii pe cei din apă. Oricine la noi e ca la el acasă dacă nu-şi uită inima altunde.

Vorba dulce, mult aduce, aşa se face că aici la noi se mai găseşte şi când nu se mai găseşte.

Toate aceste precepte ţărăneşti se vor fi aflat şi în adolescentul Eugen Simion când a optat pentru cerneală.

Astăzi îi regăsesc, după ce am tocit cu coatele aceleaşi bănci de şcoală şi cu sufletul acelaşi praf de aripă de flutur –, împlinit şi în luminoasă maturitate.

El şi-a făcut din modul echilibrat şi adânc de a gândi o respirare, iar din modul curat şi pe-ndelete de a cumpăni – inspirare.

Foc de inteligent, el este însă, mai întâi de această povară, talentat.

Dorul de Apollo şi-l strigă parcă din braţele lui Dionysos.

Eugen Simion reprezintă şi este intelectualul român autentic.

Creator de ramură cu umbră, adică nepot de stejar şi văr primar cu mărul domnesc.

Cartea Domniei Sale „Scriitori români de azi" este cea mai de seamă de la „Istoria literaturii române" a lui G. Călinescu, întru dragoste de literatura patriei, după opinia inimii noastre.

(Revista „Argeş", noiembrie 1982)

Marin SORESCU

Un cavaler al criticii

În robustă maturitate creatoare, Eugen Simion se prezintă, la aniversară, cu un braţ de cărţi despre literatura română. Crede în această literatură şi a mizat pe ea. Este un cavaler al criticii de întâmpinare. De multe decenii, fie că e vară sau iarnă, timp frumos sau urât, totalitarism sau democraţie, el, luni, îşi scrie cronica şi marţi o dă la gazetă.

La „Literatorul" este singurul titular de rubrică fixă care îşi onorează fără nici o eschivare promisiunea. Rolul de amfitrion la salonul cărţilor în floare i se potriveşte de minune.

Are bună credinţă, e generos şi, după nobilul obicei al marilor critici români, *crede în iminenţa talentului.* Nu ştii când şi de unde sare iepurele.

Personal, nu mai am energia de-a citi până la capăt, şi toate cărţile proaste. Sunt mai sceptic. Viaţa m-a făcut mai prudent. Nu mai sunt atât de convins, că e salubru din generozitate, să te faci movilă, spre a ajuta suişul mediocrităţilor neconsolate şi-al vanităţilor provinciale.

Ştiu acum că odată cocoţate acestea nu uită să te onoreze cu tradiţionala copită balcanică.

Desigur, Eugen Simion e cel care are dreptate: da, criticul trebuie să fie generos cu prudenţă, şi citind toate cărţile să le cearnă pe cele bune. Caracterul autorului, umbletele multe ale acestuia să-l intereseze mai puţin. De altfel, autorul „Jurnalului parizian" este destul de dârz. Nu se lasă păcălit.

Non talentul şi impostura nu capătă liberă trecere. Tonul cronicilor sale e dat la potrivit. Tomurile de „Scriitori români de azi" legitimează perioada de creaţie postbelică, când cu durere şi în pofida acesteia s-a făcut o mare literatură.

În peisajul nostru intelectual, Eugen Simion este un semn de echilibru şi normalitate.

Semn de civilizaţie.

EUGEN SIMION - 60

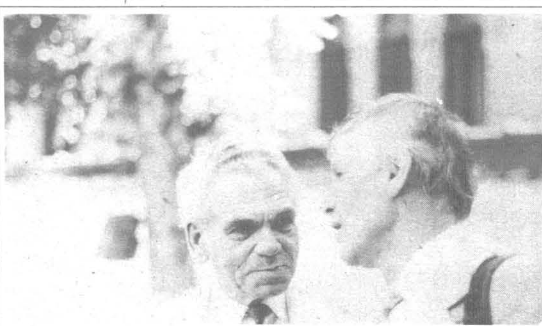
https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Literatura română contemporană în imagini

Revista revistelor

CAIETE CRITICE

Lunarul de critică, istorie şi teorie literară editat de Uniunea Scriitorilor şi de Academia Română a consacrat o mare parte a numărului 3/1993 poetului Nichita Stănescu care ar fi împlinit în ultima zi a lui martie 60 de ani. Un grupaj *Nichita Stănescu* cuprinde o anchetă (răspunsuri date de scriitori şi nescriitori, prieteni ai poetului sau oameni care l-au cunoscut la întrebările redacţiei, care vizează conturarea, prin intersectarea şi suprapunerea opiniilor diverse şi fatalmente divergente, a unui portret moral) câteva articole de exegeză a poeziei stănesciene (dintre care unul semnat de Edgar Papu este ultima colaborare antumă a marelui cărturar) şi un interesant material documentar (convorbirea Doinei Ciurea cu Călin Căliman).

În afară de secţiunea consacrată memoriei marelui poet, ultima apariţie a *Caietelor Critice* cuprinde rubricile şi secţiunile obişnuite: cronici literare semnate de Eugen Simion, o extrem de interesantă convorbire cu Edgar Papu, realizată de A.Câmpeanu cu puţină vreme înainte de dispariţia profesorului, şi comentarii critice.

În secţiunea „arte şi spectacole", două articole se evidenţiază în mod deosebit: cel al tânărului muzicolog Valentin Sandu, referitor la prima participare „masivă" a compoziţiei româneşti contemporane la cel mai important festival mondial de muzică nouă *Wien modern,* şi cel al lui Valentin Silvestru – o exegeză a primului festival internaţional din istoria vieţii teatrale româneşti, dedicat lui A.P.Cehov.

Un număr bogat, în aceeaşi linie a valorii şi eleganţei grafice, cu care revista *Caiete Critice* îşi impune identitatea.

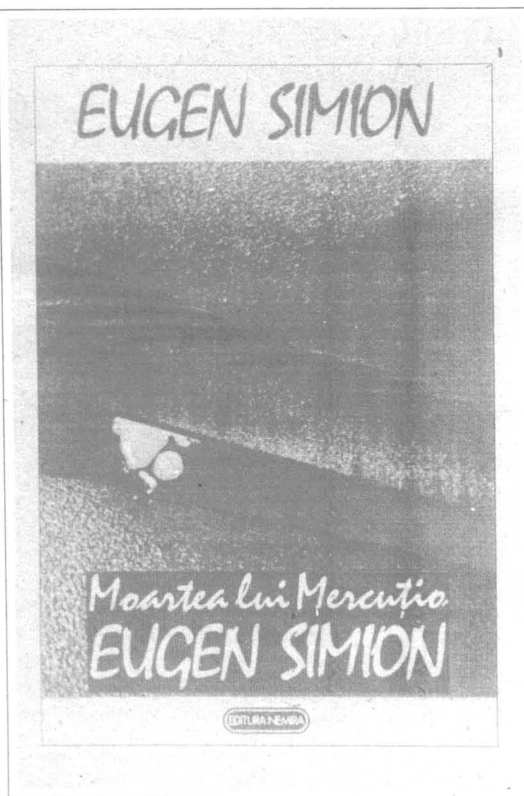
Aniversare la Mărţişor

Muzeul Literaturii Române organizează duminică, 23 mai 1993, orele 11, la Casa Memorială „Tudor Arghezi" – Mărţişor, aniversarea naşterii autorului „Cuvintelor potrivite" (21 mai 1880).

Desfăşurate sub genericul „MĂRŢIŞORUL – PATRIA LITERATURII ARGHEZIENE", confluenţele de literatură şi artă sunt găzduite de Doamna Mitzura Arghezi, fiica poetului, alături de care vor participa următoarele personalităţi culturale şi artistice: poeţii Ion Horea şi Gheorghe Tomozei, criticii literari Adrian Anghelescu şi Mihai Ungheanu, Dr. Arcadiu Petrescu.

Vor susţine un florilegiu din lirica argheziană actorii Silvia Popovici, Gheorghe Cozorici şi Silviu Stănculescu.

Editura „Nemira", spre deosebire
de multe alte edituri particulare,
îşi propune să publice
cărţile unor autori adevăraţi.
Astfel, foarte curând,
va vedea lumina tiparului
volumul de eseuri
„Moartea lui Mercuţio",
semnat de Eugen Simion.
Apariţia cărţii se întâlneşte
în chip fericit
cu aniversarea autorului.

Literatorul

Săptămânal de literatură şi artă editat de MINISTERUL CULTURII

Anul III, nr. 20 (89) 1993

Comitetul director:
VALERIU CRISTEA
FĂNUŞ NEAGU
EUGEN SIMION
MARIN SORESCU

Colectivul redacţional:
Lucian Chişu (redactor şef adjunct),
Ion Cocora (redactor şef adjunct),
Nicolae Diaconu,
Andrei Grigor (secretar general de redacţie),
Valerian Sava,
Marin Stoian

Adresa redacţiei:
Bucureşti, Piaţa Presei Libere nr. 1, cod 71341, tel. 617.10.23; 617.60.10, int. 2243, 2248, căsuţa poştală 33-20.

Administraţia:
Direcţia Pentru Presă, Publicitate şi Tipărituri, Piaţa Presei Libere nr. 1, sector 1, Bucureşti

Anunţăm cititorii noştri că abonamentele la revista "LITERATORUL" se fac la oficiile poştale, factorii poştali şi difuzorii voluntari din întreprinderi şi instituţii

Cititorii din străinătate se pot abona prin RODIPET S.A. – PO BOX 33-57; telex: 11995 sau 11034; telefax: (40)-0-185673 Bucureşti – Piaţa Presei Libere nr. 1, România

Publicaţia este înscrisă în Catalogul de presă Rodipet la poziţia 43.
ISSN 1120-5583

Tehnoredactare computerizată

© JORDAN

Tiparul executat la PROGRESUL ROMÂNESC SA Bucureşti

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

CRONICA LITERARĂ

Eugen SIMION

Fragment dintr-o scrisoare neterminată

Am primit nu demult o scrisoare de la un fost prieten instalat de câțiva ani în Occident. El este scriitor și, în anii '80, ne plimbam deseori împreună, discutam fără reținere și, în genere, opiniile noastre nu difereau prea mult. Azi, fostul meu amic are alte păreri, ceea ce poate fi firesc, și în scrisoarea pe care mi-a trimis-o îmi face un mic rechizitoriu. Ceea ce nu mai este firesc. Nu-i o invitație la dialog, o încercare de regăsire, este o listă de reproșuri, unele fănteziste. De ce așa și nu altfel, de ce vorbesc cu scriitorul cutare cu care, după el, n-ar trebui să stau de vorbă, de ce am dat mâna nu știu cui și am apărut la televizor în compania unui om care a fost în tinerețea lui nomenclaturist?!... De ce am publicat în *Caiete Critice* un scriitor de origine română stabilit pe alt continent? Nu știu că scriitorul în discuție a zis, a făcut și-a dres cutare și cutare?!...

Nu știu și nici nu mă pasionează prea mult ce spun scriitorii între ei, mă interesează altceva și anume posibilitatea ca acești scriitori, despărțiți de istorie, să se reîntâlnească în paginile aceleiași reviste în ideea de a reface spiritualitatea românească. Inutil, de aceea, să răspund la aceste întrebări curioase la un om care trăiește într-o țară în care dreptul la opinie este capital. Rețin, totuși, dintre învinuirile sale una la care aș vrea să-i dau explicații. Ea privește intrarea (sau primirea) mea la Academia Română. Fostul meu prieten crede că, acceptând să intru într-o Academie *nepurificată moral,* am dat dovadă de slăbiciune și chiar mai mult decât atât, de complicitate cu forțele oculte ale societății... Și-mi dă câteva nume de scriitori care, după el, ar fi trebuit alungați din Academie și de peste tot... Cum, zice el, să respiri același aer cu X, să comunici cu Y, compromiși în regimul totalitar?... În concluzie, toleranța mea i se pare suspectă și intrarea mea în Academie o gafă enormă. Printre rânduri îmi spune că, din astfel de pricini, credibilitatea mea în rândul lumii bune a scăzut considerabil. Amicul pare a fi îndurerat de acest fapt și mă sfătuiește să-mi revizuiesc, dacă mai pot, opțiunile...

Nu vreau să mă dezvinovățesc (căci nu-mi văd vina) și nici să-l conving pe fostul meu prieten că se înșeală. Se înșeală și este inconsecvent în logica lui purificatoare, căci, voind eliminarea unor intelectuali din instituțiile culturale, arată în același timp îngăduință față de alții care și-au schimbat între timp culoarea... Vreau, totuși, să-i spun câteva lucruri despre Academia pe care el o deplânge și să justific, într-un fel, de ce am acceptat (și nu ascund că am acceptat cu bucurie!) să devin membru al acestui înalt for de cultură. Nu din alte rațiuni, țin să precizez, decât cele pur intelectuale. Și nu cu alte mijloace decât tot cele intelectuale. Academia Română este o instituție veche și, exceptând o scurtă perioadă când ea a fost paralizată, Academia a jucat un rol important în viața societății românești. Îl are și azi și-l poate avea și în viitor. Ea nu poate trăi, evident, în afara istoriei, dar nici nu poate depinde de orice schimbare de guvern. A depins la un moment dat (în 1948) și știți bine ce-a ieșit: au fost eliminați academicienii indezirabili ideologic și, în continuare, au fost ținuți departe de Academie mulți oameni de valoare... Asemenea imixtiuni nu trebuie repetate și, în genere, printr-un statut clar, Academia trebuie ținută departe de jocurile vieții politice... Singurul criteriu trebuie să fie opera și, în umbra ei, personalitatea umană (vorba lui Mihai Drăgănescu) care o însuflețește. Este criteriul care funcționează, cel puțin acum, în Academia Română. Pot fi și erori (ele sunt în toate Academiile din lume), pot fi *uitări* regretabile, dar într-o instituție de consacrare și de cercetare fundamentală trebuie să vedem totdeauna sensul ei general.

Ajung, acum, la problema purificării (un termen ce se poartă!) de care se arată preocupat preopinentul meu occidental. Mai simplu spus: trebuia sau nu Academia Română să-și dea afară după decembrie 1989 pe cei care intraseră nu prin opera lor, ci prin influența lor politică? Trebuia, trebuie, zice intransigentul meu confrate: altfel totul este impur și devine impur, în continuare... Fără o purificare severă, nu putem construi nimic durabil... Cine intră într-o Academie nepurificată de fantome participă la o operațiune ocultă... Cam în acești termeni pune el problema, reproșându-mi pe față complicitatea mea... prin simpla acceptare. Chestiune delicată. Îmi amintesc că, într-un vestit eseu, Jaspers spune că judecătorul culpei morale este individul însuși și instanța care judecă este spiritul său. Dar fiind vorba de o culpă colectivă, ea poate fi analizată și judecată și de alții. În cazul Academiei, chestiunea este pusă (în termenii citați mai sus) într-un mod cel puțin nerealist. Într-o instituție de cultură sunt oameni de tot felul, unii eminenți, alții mai puțin, și purificarea, ca instrument politic brutal, nu rezolvă mare lucru. Ea creează o nouă tensiune și perpetuează o practică a arbitrariului. Mai eficace este (s-a dovedit că este) purificarea prin înnoire. Când într-o instituție culturală intră oameni noi, într-o proporție zdrobitoare (70% cu aproximație), ceva se schimbă și anume esențialul. Este exact ce s-a întâmplat cu Academia Română. Ea cuprinde, azi, un număr impresionant de forțe intelectuale și se pregătește să primească, în viitorul apropiat, altele, din toate domeniile, fără să țină seama de fluctuațiile vieții politice și de culoarea politică a candidatului. Este singurul criteriu corect. Alte criterii creează confuzii. Noi confuzii lângă cele deja existente... Statutul Academiei nu prevede *excluderea,* ceea ce nu înseamnă (are dreptate Ștefan Augustin Doinaș) că acest fapt impietează asupra instituției ca atare. Semnalez scepticului coleg parizian interviul lui Doinaș reprodus în *Adevărul literar și artistic* din 16 mai 1993. Din el se poate deduce de ce acest mare poet a acceptat să intre în Academia Română, așa impură cum se vede ea de pe malul Senei. Este exact argumentul pentru care nici el, nici alții (inclusiv subsemnatul), n-au ieșit din altă instituție, și mai amestecată decât Academia, și anume Uniunea Scriitorilor...

În ceea ce mă privește, pot adăuga că Academia Română, așa cum este, este un înalt for intelectual și că opțiunea ei pentru o democrație a valorilor mi se pare indiscutabilă. Periodicele, ritualicele exorcizări, satanizări ne împiedică să vedem în perspectivă și să construim pentru multă vreme. Să fie un blestem că ridicăm, mereu, din fuga cailor, cum zicea G. Călinescu? Este acesta blestemul culturilor mediteraneene, cum credea Ortega Y Gasset?!... Să luăm totul de la început, să nu terminăm catedralele, să trăim spiritualicește numai în fervoarea adamismului?... Nu cred, ne trebuie numai mai multă luciditate și puțin mai multă înțelepciune. O lume pură nu poate începe de la zero (este soluția revoluțiilor care sfârșesc în totalitarism) și nu se poate construi de azi pe mâine printr-o purificare violentă. Mai ales că – i-aș spune fostului meu amic – nimeni nu este atât de pur încât să conducă operația de purificare. Nici de aici, nici din altă parte.

N-am pretenția, se înțelege, să-l conving pe colegul care mă ceartă și mă culpabilizează pentru ideile mele. I-am cerut, o dată, să ne respectăm, ca o condiție minimă de dialog, opțiunile noastre. Părea că o acceptă dar observ azi că, trăind într-o lume liberă, este mai intolerant decât mine. De ce, oare? Unde este, în acest răstimp, literatura noastră? Unde sunt lungile noastre conversații, confesiunile noastre, încrederea reciprocă, prietenia, micile noastre complicități? Nu vreau în nici un chip să termin acest articol în stil psalmic, dar, dacă mă iau după scrisoarea fostului meu prieten, toate s-au dus pe apa sâmbetei... A rămas *cătrăneala* noastră și nerăbdarea noastră de a culpabiliza. Pe alții, bineînțeles...

Trei poeme de Miron KIROPOL

Din romantism

Și morții stau la pândă cu triste
 săbii-n gât.
Se uită la poruncă
Și tac până la miezul nopții când
Ies tremurând prin luncă
Voioși câteodată, plânși de vânt.
Fiind încă în viață m-am strecurat
 printre ei,
Am luat în brațe aburul unei virgine
Cu frigul bacovian în vine
Ce-mi rătăcea în imnul de pe buze.
– Iubite, dacă mă vrei
Urmează-mă între grații și muze
Până înlăuntrul zeului fraged
Ca nuiaua din copil.
Vino în pântecul meu
Să te port până la înviere,
Să te legăn în fața lui Dumnezeu
Când vom îngenunchea împreună
La picioarele sale, spălați de lună
Și de soare împărtășiți, cu miere
Din fără moarte hrăniți,
Cu veșnicia născându-ne.

4 octombrie 1992

Povestea

Iată povestea zilei, cea de pe urmă
 stea
În calea stinsă iluminată-n sine.
Doar în gâtlejul zânei mi-e locul
Răstignit, doar ceea ce albește
Peste urcușul sânului său
Suit de către laur
În seva căruia se iubesc veșnic regii.
Arhaic mi-au dat naștere părinții
De lumea de dincolo chemați pe
 jumătate.
În haosul de mii de ani al minții
Îmi vin halucinații de zei, pustietate
A îngerului, focul trimis ca infinire
Să mă ia peste flăcări ales.
Din vremuri fără infern ard în mire
Din spaimă cules
De mâna sa cu degetele strânse
Peste ochii mei, să nu mai văd
Al omului rânjet deasupra fiecărui
 pas
Pe care frumusețea îl cuprinde
Prin corpul meu în ceață
Ca o fantomă sfântă îmbrăcat,
Spirit chemat să nască
În nevăzutul oglindos.

4 octombrie 1992

Nesmintit

Această joacă, o, această joacă,
Pietrificare să tacă
Pe când ascult contractele cu
Dumnezeu? Cu fiara?
Vino cuțit al luminii arzând
Acel întuneric străbătut încă
De ființa mea de mult prăbușită...
Unde mi-e țara nașterii murinde?
Unde mi-e pruncul? Unde
Capul? Neajunsul mă prinde
Al bucuriei șarpelui peste unde,
Șarpele ce se încolăcește
Împrejurul acestui gât
Peste care îmi așez
Nesăturată mâna
Spre apărare și înclinat de groază
În fața Stăpânului
Unui cer desfăcut la picioarele
Oseamintelor noastre,
Iubito din azurul metalic,
Din vântul hölderlinian
Glorificat de drapele
Înzăpezite-n patria
Sfâșiindu-mă ca vis în lacul etern.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

EUGEN SIMION 60

Un mare critic român

Peste cinci zile, marţi 25 mai 1993, academicianul Eugen Simion va împlini, îmi pare rău că trebuie să i-o divulg, dar e printre obligaţiile aniversărilor, incredibila, în cazul lui, vârstă de 60 de ani. Mai deunăzi, vorbind la televizor, arăta ca un tânăr abia trecut de treizeci de ani, ceva mai matur faţă de acum 36 de ani, când a revenit în Facultatea de Litere după o absenţă de şapte ani. L-am cunoscut pregătindu-şi examenul de licenţă. Am primit bucuros să-i conduc lucrarea pe care i-am şi notat-o cu nota maximă, nota mea de predilecţie, oferită însă întotdeauna în cel mai obiectiv mod. N-am fost singurul care-l preţuia, dar la data aceea, nu mă laud deloc, eram singurul profesor, indiferent de gradul pe care-l aveam, de specialitate de la catedra de literatură română. Eugen Simion n-a avut profesori în cei cinci ani de studiu (1952–1957), ci oameni de cu totul alte profesii, printre care unul stomatolog. A trebuit să-şi aleagă singur printre cei interzişi pe atunci, în frunte cu E. Lovinescu şi G. Călinescu. Dovadă că teza sa de doctorat a fost despre E. Lovinescu, iar comisia printre ai cărei membri m-am numărat era condusă de Şerban Cioculescu, şi el nu de mult venit în Facultate, de la Institutul din Piteşti, în 1965.

Din Dicţionare, aflăm că Eugen Simion s-a născut la Chiojdeanca, judeţul Prahova, comună care în 1930 avea 2745 locuitori, în ziua de 25 mai 1933. Acest an a mai dat literaturii pe Ion Băieşu (2 ianuarie), Nichita Stănescu (31 martie), Romulus Vulpescu (5 aprilie), Horia Zilieru (21 mai), Constantin Georgescu (27 mai), Grigore Hagiu (27 septembrie), Ilie Purcariu (6 noiembrie), Anghel Dumbrăveanu (21 noiembrie), Dan Zamfirescu (21 decembrie), Ion Ţugui (24 decembrie). Având în vedere că cei de vârstă cu el sunt numeroşi, Eugen Simion are un dezvoltat sentiment al generaţiei sale din care însă fac parte şi cei născuţi mai devreme, ca mine şi ca Geo Dumitrescu (1920), Marin Preda (1922) etc. Suntem în controversă: G. Călinescu, născut în 1899, nu intră în aceeaşi generaţie (dintre cele două războaie) cu E. Lovinescu, născut în 1881? Dăm afară din generaţia postbelică (1948–1981) pe Geo Dumitrescu pentru că e cu 16 ani mai în vârstă decât Marin Sorescu (n. 1936) şi pe Constantin Ţoiu pentru că e cu 11 ani mai mare decât Nicolae Breban? Nu cred decât în horoscoapele confirmate de istorie, de tipul celor clasificate de marele istoric francez Henri Beer, cel care din 1920 a condus seria de studii din colecţia *L'Évolution de l'humanite*. Ziua de naştere a lui Eugen Simion cade în zodia gemenilor. Nativii acestei zodii sunt penetranţi din fire, capabili să înţeleagă alte spirite şi să le sară în ajutor când văd că li s-a făcut vreo nedreptate. Dezinteresaţi pentru ei înşişi, se pot expune din acestă cauză la primejdii sau pot avea decepţii la care nu sau gândit. Gusturile sunt rafinate, iar manierele delicate, îşi stăpânesc violenţa chiar când sunt provocaţi. Cu vârsta, devin mai sensibili, dar şi mai filosofi. Deşi, adaptabili situaţiilor dificile nu exploatează succesele şi nu fac pe triumfătorii, manifestând aproape indiferenţă faţă de avantaje. Este motivul pentru care satisfacţiile morale nu le aduc şi pe cele materiale. Acesta este horoscopul lunar, cel săptămânal prevede mobilitate şi o înclinare spre cunoaşterea multilaterală a domeniilor spiritului.

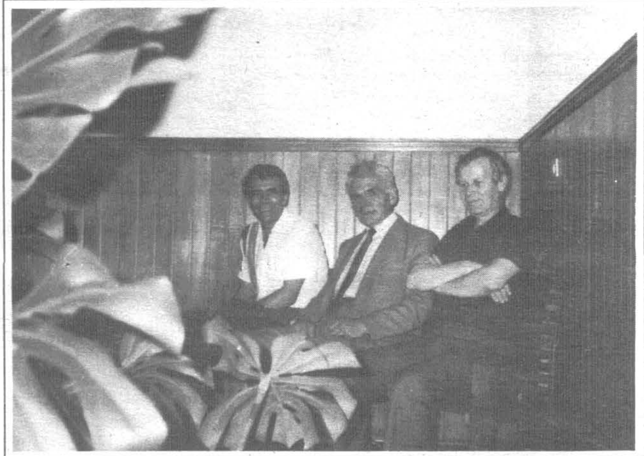
Din observaţiile personale, adaug că omul este sobru fără a fi rigid, comunicativ cu discreţie, se amuză de petrecerile zgomotoase fără a le încuraja, imun în faţa viciilor, preferând colocviul de idei, necedând în opiniile sale, polemist cu umor! Cei trei ani petrecuţi la Paris ca lector de limba română la Sorbona i-au ascuţit acel spirit de fineţe al moraliştilor ce fac din ironie un aforism, o maximă fără adresă. Particularul e însumat universalului.

Nu ştiu care sunt raporturile profesorului Eugen Simion cu studenţii, văd că cei buni îl urmează şi nu numai pentru că le dă în ultimul timp note bune, cum sunt învinuit că dădeam eu, urmând pe profesorul meu G. Călinescu, incapabil să dea 6, necum 4! Ce facem cu cei numeroşi care se cred singuri cei mai buni? Care e mijlocul de diferenţiere? Trebuie adăugat la „foarte bine" „cu distincţie"?

Personalitatea lui Eugen Simion şi deosebirea de alţii se văd în cărţile lui, numai primele două sub 300 de pagini, majoritatea între 500 şi peste 700 de pagini. Publicate întâi în reviste sub titlul general de „fragmente critice", se integrează într-un tot în volum. Între 1964 când avea 31 de ani, şi 1989, într-un sfert de secol, a publicat de aceea numai 11 cărţi, câte o carte la trei ani. L-am citit cu plăcere de fiecare dată şi am scris despre el asemeni, nu de fiecare dată cât trebuia, nevoit să ţin pasul şi să recuperez o absenţă involuntară de 13 ani, din 1946 până în 1959. Dar nu vorbesc despre mine , ci despre Eugen Simion, care nici el nu şi-a publicat cărţiile fără dificultate din partea savanţilor cu diplomă cel mult de bacalaureat, când nu de şcoală primară, dar cu renume de largă recunoaştere, vai, internaţională.

Cred că nimic nu poate fi trecut cu vederea din ce a scris şi publicat Eugen Simion, nici studiul de debut *Proza lui Eminescu* (1964) la data apariţiei cea mai atentă analiză a temei, urmare şi a primei ediţii critice din proza literară eminesciană după manuscrise, nici *Orientări în literatura contemporană* preludiu al masivelor volume de *Scriitori români de azi* (I–IV, 1974–1989) cu nici o absenţă nemotivată decât cele ale lui Petru Dumitriu şi Petru Popescu între altele despre care atunci şi mai târziu nu s-a mai permis nici un cuvânt. Volumul I a fost revăzut şi completat în 1978, fiind până azi lucrarea de referinţă şi ţinând locul unei *Istorii* a literaturii române contemporane în care nimeni nu s-a mai hazardat. Al doilea volum, din 1976, analizează întâia oară obiectiv opera postbelică a cinsprezece autori din epoca anterioară, nu numai a lui Arghezi, Blaga, Camil Petrescu, dar şi a lui Mircea Eliade, Constantin Noica şi Petre Pandrea. Volumul al treilea vine cu alte completări la autori aparţinând generaţiei interbelice şi postbelice (lecturile fiind aduse la zi), iar volumul al patrulea prezentând şi pe principalii exponenţi ai generaţiei noi (257 p.) Va trece în continuare Eugen Simion la Istoria literară de tipul celei a lui E. Lovinescu rezumată apoi într-o sinteză? Având în vedere că şi-a precedat cele patru volume cu un studiu monografic, teza sa de doctorat *E. Lovinescu, scepticul mântuit* (1971), nu e exclus. Dar acestea nu sunt singurele opere ale actualului membru al Academiei Române. În 1977 ne-a delectat cu un original jurnal parizian *Timpul trăirii, timpul mărturisirii*, în tonul memorialisticei lovinesciene (Lovinescu, din zodia Scorpiei e însă mai incisiv). Denis de Rougemont (*L'Amour et l'Occident*, 1956),dar şi G. Călinescu (*Poezia realelor*, 1948) sunt punctele de plecare în *Dimineaţa poeţilor, eseu despre începuturile poeziei române* (1980). În sfârşit *Întoarcerea autorului* (1981) şi *Sfidarea retoricii* (1985) sunt eseuri despre raportul dintre om şi operă, pornind de la propoziţia lui Rimbaud „Je este un autre", şi despre paradoxalul naşterii unei retorici noi din bravarea în literatură a celei vechi. Fenomenul s-a petrecut în istoria literaturii unde critica, sfidând istoria, a dat naştere la istoria critică a literaturii române, ca şi cum Lovinescu sau Călinescu scriind istoria literaturii, n-ar fi fost critici şi ca să demonstreze că erau trebuiau să-şi intituleze cărţile *Istoria critică a literaturii române contemporane* sau de la origini şi până în prezent. Ce-i drept nu mai poţi de la Lovinescu încoace să fii istoric literar, dacă nu eşti critic, critic întâi de toate, dar şi cu perspectivă istorică. Lucrul e de la sine înţeles, prin urmare E. Simion este în primul rând un critic, un mare critic român. Îi urez la mulţi ani!

Al. PIRU

VARA CRITICULUI sau firescul de excepţie

Numele lui Eugen Simion se confundă în modul cel mai deplin cu cel puţin patru decenii de literatură contemporană. Încă de la apariţia vechii serii a *Gazetei literare*, criticul a îndeplinit cu o devoţiune şi un ataşament remarcabil o funcţie stimulativă de cerere şi triere a valorilor, de impunere în conştiinţa publicului a unei întregi generaţii de scriitori (generaţia Fănuş Neagu, Nicolae Velea, Ştefan Bănulescu, D.R.Popescu, Nichita Stănescu etc.), la definirea căreia el a participat în mod efectiv şi afectiv. Cronicile şi articolele sale dovedesc nu numai intuiţie şi gust, cultură şi rafinament, plăcerea secretă a analizării cazurilor în primă instanţă, dar şi coerenţă şi sistem de idei critice adecvate, supleţe în gândire şi atitudine, neobosită capacitate de a se înnoi şi autoperfecţiona, de a coborî până la sensurile ultime, primare ale unei opere literare, după îndemnul, poate, al lui Gaëtan Picon, după care „opera este expresia unei realităţi preexistente. A vorbi de operă înseamnă a urca până la această realitate şi a întreprinde descrierea ei". Şi, evident, nu numai *descrierea*, ci şi *interpretarea* înţelesurilor ce vin din adâncurile ei, potrivit cu timpul şi ideile noastre de astăzi. Căci Eugen Simion n-a rămas niciodată la critica de întâmpinare, de descriere, ci, mai degrabă, a preferat una de analiză, de insistenţă pe teme şi motive obsedante, trăgând în retortele fine ale analizei, observaţii şi rezultate ale unor cercetări parţiale, care l-au condus spre ierarhizare valorică, spre spaţiul istoriei literare validate de timp.

Fişa de autor a lui Eugen Simion e una dintre cele mai bogate şi mai diverse, dar vădind totuşi constanţă şi unitate de ton în preocupări, ce vine mai ales din plăcerea afectivă de a fi criticul, înainte de toate, al generaţiei sale, în care se regăseşte şi se oglindeşte ca om şi intelectual, cu ideile şi apartenenţa sa spirituală. Acestei generaţii şi literaturi în mişcare i-a consacrat anii săi cei mai fecunzi, participarea zilnică la viaţa literară a ţării, prin rubricile, deţinute şi onorate cu mare respect pentru sine însuşi, în *Gazeta literară, România literară, Literatorul* ş.a.Din această activitate de critic şi ferment literar s-au născut volumele *Orientări în literatura contemporană(1965)* şi, mai ales, excelenta panoramă *Scriitori români de azi* , iniţiată în 1974 şi ajunsă în 1989 la al IV-lea volum. Dincolo de acestea, el a dat în *E.Lovinescu, scepticul mântuit* (1971) cartea unei mari pasiuni, probată şi prin încercarea de readucere în actualitate a marelui critic al modernismului interbelic. Alte două cărţi, *Dimineaţa poeţilor* (1980) şi *Întoarcerea autorului* (1981) impresionează prin noutate şi supleţe analitică, prin prospeţimea ideilor şi a arsenalului critic şi metodologic pus în valoare, menit parcă să ilustreze inconformismul său ideologic, imposibilitatea cantonării într-un singur domeniu şi spaţiu de manevră. Există în toate aceste cărţi o pulsaţie a ideilor incontestabilă, o dăruire şi o devoţiune pentru literatură cu adevărat franciscane, o plăcere a degustării ei în toate formele esenţiale, o voluptate aproape narcisistă de a trăi în literatură şi pentru literatură, aşa cum reiese şi din palpitantul său jurnal parizian *Timpul trăirii, timpul mărturisirii*, adevărat roman spiritual al unei formaţii, comparabil cu jurnalele lui Mircea Eliade sau Ionesco sau cu *Viaţa ca o pradă* a lui Marin Preda. Avem în ultima instanţă în Eugen Simion pe unul din rarele spirite ale culturii noastre care au făcut din actul literar un act spiritual cu valoare euharistică, chemând la o adevărată eugenie a spiritului, la o îmbogăţire a sufletului întru artă şi prin artă, impunând un limbaj, o disciplină şi o libertate de tratare a temelor şi motivelor literare fără de care existenţa noastră ar fi mai nesigură şi mai plată. În tot ceea ce scrie criticul se poate depista o anume capacitate de încredere în artă şi menirea ei, în finalismul ei meliorist, o anume stare optimistă, tonică de a privi literatura şi viaţa, epurate de scepticismul visceral şi negativismul iritant şi agresiv al unora dintre confraţii săi. Ca tânăr scriitor încerci o adevărată stare de seninătate olimpiană ştiind că ai nimerit pe mâna unui profesionist al meseriei care nu-ţi va face opera cioburi fără motiv, reacţia criticului fiind aceea lipsită de orice ideosincrazie literară, de orice răutate şi şoaptă cancanieră, într-un spirit de elegantă sobrietate şi obiectivitate, care-l face pe critic nu numai respectat, ci şi adulat. Nu e vorba de lipsa unor antene speciale pentru polemică sau pentru spiritul coroziv, ci, mai degrabă, *o atitudine* faţă de viaţă şi literatură, faţă de idealul unei critici mai degrabă călăuzitoare (uneori paternale), lipsită de ostentaţie şi exhibiţionism, a unei critici iubitoare de semeni, de rolul artei şi literaturii în viaţa socială şi culturală a unui popor. A nu se înţelege de aici că criticul tolerează prostia, impotenţa, mimetismul, falsitatea, incultura, tranzitoriul impostura. E tot ceea ce poate să-i fie mai străin şi mai indiferent, tot ce-i poate repugna şi irita mai mult cum aflăm din jurnalul său parizian, din promovarea constantă a principiului estetic în judecarea operei de artă. Descoperim în aceste împrejurări spiritul său cartezian, nedogmatic, agreabil, permeativ la influenţe şi idei de ultimă oră, dar în acelaşi timp viguros, scrupulos, metodic, de o impresionantă „soliditate" în afirmarea unor exigenţe şi criterii imperioase. Afecţiunea pentru literatură şi pentru creatorul adevărat n-are nimic de-a face cu lipsa de fermitate, cu indulgenţa şi dispreţul scării de valori. Dar tot atât de limpede trebuie remarcat că nu va primi idei, prefabricate, preluări şi etichetări gata făcute, că ele sunt întotdeauna concordante cu opera, citită şi răsucită pe toate feţele. şi că, atunci când e cazul, rectificările şi revizuirile, înlăturarea prejudecăţilor şi a catalogărilor greşite, vor fi apanajul său.

Există apoi alte două calităţi pentru care citesc scrisul lui Eugen Simion: exultanţa (temperată) a ideilor şi expresia critică. În primul rând avem de-a face cu o adevărată plăcere analitică şi disociativă, resimţită ca atare de cititor care e luat martor la procesul demontării şi explicării mecanismului creator; în al doilea rând aceasta are loc într-o atmosferă de sărbătoare ideatică şi dicţiune a ideilor, în care nimic nu sună fals, preţios, nelalocul lui. Eleganţa limbajului critic se prevalează de o cozerie rafinată, speculativă şi francă, de o subţirime, asociaţionistă nesofisticată, frizând exprimările aforistice, paradoxale, cu sunet memorabil, mergând la esenţe şi uzitând de o retorică neconvenţională şi necompromisă. Nu întâmplător unul din volumele sale se intitulează *Sfidarea retoricii (1985)*, semn al încrederii în cuvânt şi în polisemia textului.

Cărţile lui Eugen Simion, începând de la excepţionalul debut din 1964 cu *Proza lui Eminescu, unde* avea curajul să răstoarne multe din afirmaţiile călinesciene, devenite până atunci tabu, până la ultimul volum al *Scriitorilor de azi*, sunt pline de sugestii critice fertile. Peste tot este respinsă erudiţia seacă, „de dicţionar", cum o califică la un moment dat, în favoarea literaturii *trăite*, vii, a actului critic fin, complementar, văzut ca act creator secund, ca o magistratură iubind literatura şi frumosul ei. Este poate cel mai frumos elogiu ce îl putem aduce acestui critic îmbibat în toţi porii de semnele literalităţii şi de substanţa ideilor critice. Vocea criticului e plină de freamăt tineresc, arome tari exală din cărţile sale, fortificând spiritul şi chemând tânăra generaţie în preajma literaturii ca o cale de sincronizare cu spiritul veacului, trăit şi mărturisit la dimensiunea sa esenţială, competitivă. Din vara creatoare a celor 60 de ani, Eugen Simion e pentru noi o prezenţă călăuzitoare, stimulativă.

Mircea POPA

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Colina

Într-o vreme când nu mai găseşti adevăruri perechi, Eugen Simion se apucă să împlinească 60 de ani. Şi-mi pare rău, fiindcă pe undeva îmi plăcea să am un ascendent (măcar de vârstă) asupra lui.

Cei născuţi în fericita lună mai rămân toată viaţa frumoşi şi huliţi de proşti. Ca unul care am atins cu mâna inelul vârstei de 60 de ani, cu puţin mai devreme, îi pot spune că de la 60 în sus (sau în jos?) începe totul. Sau măcar ia sfârşit începutul. 60 – stigmat şi seducţie, ploaie căzând peste livezi, lire de mesteacăn, dar şi harpon de zăpadă şi maci înflorind pe obrajii adversităţii.

60, dragă Eugen, înseamnă intrarea în prundurile viorii ale dulcelui fluviu care este viaţa, prunduri unde prea puţini scriitori din generaţia noastră au ajuns să-şi priponească o clipă luntrea în drum spre Marea cea mare. La început zici c-ai nimerit într-un gol al timpului, ca avioanele în goluri de aer, apoi, repede, lucrurile se îndreaptă, o nouă tinereţe prinde contur.Cel puţin aşa îmi vine să cred, deoarece Dumnezeul care ne gândeşte ne-a înzestrat cu puterea ca, la 60 de ani, bărbaţii să ne reinventăm copilăria, iar femeile adolescenţa. Nu trebuie să-ţi spun eu ţie că eşti unul dintre puţinii mei prieteni care şi-a împlinit destinul; o ştii şi singur, chiar când treci prin zbuciumul îndoielilor. Vreau numai să te fac să înţelegi că disperarea din săptămâna când împlineşti 60 de ani e o colină pe care trebuie s-o urci cu aceeaşi bucurie cu care copilul se suie în arbori ca să vadă de unde răsare luna. Arborele meu ideal este un vişin în care domneşte vara: al tău, dacă nu mă înşeală intuiţia, trebuie să fie un măr, mărul fiind înţelepciunea mirării, a viselor şi miresmelor, precum şi pomul cunoaşterii şi al mâniei răsucite împotriva ticăloşilor.

Criticii mari nu trec decât o dată la zece ani prin cazarma extazului (excepţie făcând marele brăilean Perspessicius) şi cu toate astea ţi-ai supraîncărcat deseori fraza cu dragoste pentru nişte inşi care, azi, te înjură. Eu, cunoscându-te mai bine decât mulţi dintre cei care te acuză de luciditate matematică, ştiu bine că în afara bibliotecii poţi fi şi sentimental şi contemplativ.

Născut pe malul unui pârâu cu apă sărată, Eugen Simion e tăbăcit de vânturi dure, îndrăzneţe şi răbdătoare. Şi culoarea ochilor lui, mereu înnobilaţi de-un surâs vag dispreţuitor, e avantajată pe tot cuprinsul zilei de lumina ce-i strecoară în spiritele alese ura compactă a proştilor. Ehe!

Câteodată mă gândesc că Eugen Simion poartă în suflet măsura tuturor rănilor pe nedrept îndurate de marii scriitori români din partea atâtor nemernici.

Pe cei născuţi în mai, Dumnezeu i-a binecuvântat cu poveşti florale. N-am spus şi adevărate, fiindcă voi fi totdeauna de partea lui W.S.Maugham când afirmă că „o poveste adevărată nu e niciodată atât de adevărată ca una născocită".

Hai să născocesc şi eu una: Se făcea că Eugen Simion împlinise 100 de ani şi, aflat sub o boltă de iederă, mă chema la un pahar de vin bun, iar eu făceam pe năzurosul: cum, să pornim o sfântă beţie chiar din faptul dimineţii?!

Dea Dumnezeu să m-audă şi să împlinească.

17 mai 1993

Fănuş NEAGU

EUGEN SIMION 60

De partea ţăranului român

În urmă cu aproape un an (*Cuvântul*, 11–17 august 1992), o bazaconie/ bârfitoare („literară şi artistică"!) încerca să mă pişte de pantalonii mei „culoarea mierii zaharisite, croi cu genunchi model Târgu Frumos, 1979", pe motiv că la 5 august 1992, când „Casa Vernescu aniversa, cu Ioan Lăcustă în prezidiu, şapte decenii de la naşterea lui Marin Preda", „patru demnitari au îndurat caznele oratoriei lăcustiene."

Trec peste stupizenia cu „prezidiul" unei case, precizând doar că cei patru demnitari erau: Petre Roman, Mircea Ionescu–Quintus, Caius Dragomir şi Mircea Dinescu.

De ce evoc această mizerie din vara anului trecut, acum când vreau să vă urez şi eu, stimate domnule profesor Eugen Simion, „La mulţi ani"? Pentru că veninosul „dr. Iago", semnatarul acelei notiţe, iritat de prezenţa mea „în prezidiu", mi-a acordat un rang (fie şi „grad" pentru lumea pseudonimelor de la *Cuvântul*) pe care nu-l am: „aghiotantul lui Eugen Simion."

Evoc mizeria aceasta într-un moment frumos al vieţii dumneavoastră, deoarece am înţeles că stupida băşcălie din *Cuvântul* venea, de fapt, din câinoşenia celor puşi să surpe şi ultima redută a speranţelor neamului – *ţărănia* noastră. Batjocorirea amintirii lui Marin Preda, siluirea operei sale, specularea „bombagistică" a morţii sale – iată acte de mare curaj pamfletar.

M-aţi onorat, domnule profesor Eugen Simion, de-a lungul celor aproape trei decenii de când am venit şi eu în lumea bucureşteană, cu libertatea de a nu vă fi fost nici student (totuşi, aţi intervenit spre a mă salva dintr-o situaţie care s-ar fi putut finaliza cu eliminarea mea din Facultate – deşi nu eram „disident"), cu libertatea de a nu vă fi frecventat Cenaclul de critică (cei prezenţi erau, cândva, unii dintre cei ce vă ironizează acum!), cu libertatea de a vă fi „înmânat" cărţile mele prin intermediul secretarei de la Facultate, cu libertatea, în fine, de a vă admira pentru prietenia dv. cu Marin Preda.

Într-o vreme în care farsori de tot felul încearcă să ne facă să ne ruşinăm de *ţărănia* noastră, eu mă bucur, domnule profesor Eugen Simion, că dumneavoastră sunteţi de partea ţăranului român.

La mulţi ani,

Ioan LĂCUSTĂ

Nobleţe de spirit

Scriitorul de excepţie, împătimitul prieten şi protector al colegilor săi de condei, Fănuş Neagu mi-a şoptit că zilele acestea tânărul profesor universitar şi academician Eugen Simion împlineşte 60 de ani. Nu mi-a venit să cred! Eu l-am ştiut mereu tânăr, plin de fervoarea crezului său estetic, talentat şi harnic ca un copil de ţărani sculat cu noaptea în cap, să nu-l prindă răsăritul soarelui dormind. Aşa l-am cunoscut pe la începutul anilor '60, când, recunosc, nu i-am înţeles totdeauna inteligenţa şi abilitatea unor poziţii în câmpul literar. Eu, ca ardelean legalist, luam prea în serios unele idei, devenite prea repede dogme. El, ca muntean, le ocolea cu dibăcie. Dar, dincolo de toate astea, dincolo de distanţa nu prea mare a vârstei, de răceala unor poziţii oficiale, ceea ce ne-a unit, totuşi, a fost încrederea în talentul oamenilor din generaţia sa, una din cele mai strălucite ale literaturii române. La impunerea ei în conştiinţa publică, Eugen Simion a avut o contribuţie esenţială. A ştiut să-i ferească de prăpăstii, să-i apere, când a fost nevoie. Cărţile sale dedicate literaturii române contemporane stau mărturie în această privinţă.

Dar tinereţea inspirată şi luciditatea critică a lui Eugen Simion mi-au apărut şi mai clare după evenimentele din decembrie 1989, când unele spirite oportuniste, cameleoni abili sau neisprăviţi ai literelor actuale, s-au năpustit asupra marilor scriitori, care, vezi Doamne, au îndrăznit să mai trăiască şi chiar să scrie „sub comunişti". În faţa unor asemenea proletcultişti întorşi pe dos, nihilişti cu simbrie de revoluţionari, gata să facă *tabula rasa* din tot ce nu le place lor, l-am văzut ridicându-se, la televizor şi în presă, pe Eugen Simion, alături de Dumitru Micu, Romul Munteanu, Valeriu Cristea şi alţi critici şi istorici literari prestigioşi, spunând pe înţelesul ţării întregi: „Staţi, domnilor, nu aruncaţi odată cu zoaiele şi copilul din copaie!". Există o literatură română contemporană, mulţi scriitori talentaţi şi prestigioşi, multe opere literare autentice. Haideţi să discutăm despre toate cu calm şi obiectivitate critică.

Aşa i-au receptat mesajul critic mulţi scriitori şi mulţi cititori din întreaga ţară.

Dar, pentru poziţia aceasta de om învăţat, realist şi lucid, unii bezmetici de profesie au sărit să-l ia în furci, să-i brodească fel şi fel de vinovăţii şi păcate. Spectacol trist şi degradant! Bine că Eugen Simion, cum era firesc, îşi păstrează firea, le răspunde ironic, inteligent, argumentat. E tânăr, deci, şi prin această ţinută de luptător.

El s-a dovedit, prin opera literară şi acţiunea publică, un constructor exigent într-o epocă de haos şi destrămări. Ne-a dovedit tuturor o nobleţe de spirit şi un curaj de om înţelept, calităţi care vor fi răsplătite, sunt sigur, cu trecerea anilor.

Ion BRAD

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

EUGEN SIMION 60

Şansa autorilor cu har

Eugen Simion face parte dintre acei fericiţi critici şi istorici literari care de la debut au avut norocul unui regim preferenţial: li s-a recunoscut talentul şi li s-a dat la geoale. N-aş putea spune că la 60 de ani (auzi!) regimul său literar s-a schimbat, deşi au apărut unele nuanţări, care au făcut ca unii dintre fanii săi de ieri să-l tragă de favoriţi mai rău decât duşmanii săi de alaltăieri. Ecologia culturală se reechilibrează (zice ea) dând brânci şi punând în dreapta şi în stânga mustăţi şi coarne. Eroare ecologică, se va constata mâine, iar până mâine nu mai este decât o zi.

Aşa că noi (deşi n-am fost printre prietenii şi prietenarii lui Eugen Simion) îl vom considera pe Eugen Simion în continuare un critic exponenţial, trecut, ca şi generaţia sa, prin toate experienţele şi vămile care au propus culturii române valori extraordinare. Cine nu se cutremură şi nu se entuziasmează în faţa „Moromeţilor", a paginilor esenţiale semnate de Labiş, A.E. Baconsky, Nichita Stănescu, Velea, Felea, Hagiu, Sorin Titel, Gurghianu, Mazilu, Băieşu, Horia Lovinescu, Lăncrănjan, Pituţ (ca să-i pomenesc doar pe unii dintre cei plecaţi!) este un infirm mândru de gustul său pentru idioţenii şi inconştient că este ridicol. Eugen Simion (asemeni câtorva critici de marcă, nu prea mulţi, de!) a fost mereu flancat şi de câte un – priapic – lipsit de organul aferent, şi de câte un şuieraş cu barda între dinţi... Trebuie să aibă şi acum înţelegere şi compasiune faţă de aceste biete (bete) personaje de fapt diverse care se aruncă în cap în propriile lor closete, ca să li se găsească (mâine) hoiturile puţând, şi să se spună două-trei vorbe despre înţelepciunea lor budistă.

Aşa că noi ne vom întoarce (din nou!) spre textul critic semnat decenii la rând de Eugen Simion şi vom spune că acest demers (literar) a cunoscut fervoarea disocierii (din anii '60!) dintre limbaj şi angajamentul ideologic, a cunoscut modalităţile criticii moderne, fără să se desprindă vreodată de marile lecţii ale creatorilor de critică români, n-a uitat componenta etnică şi n-a fost străin de experienţele scriiturilor noi.

Cum va arăta ziua de mâine pentru un critic român? aş putea să mă întreb azi când Eugen Simion priveşte spre viitor de la înălţimea atâtor primăveri!... Va mai fi criticul literar o personalitate publică? Se va retrage instanţa critică în cetatea universitară (ca şi întreaga literatură)? O să apară doar doctori docenţi îngălaţi în caftane, căftăniţi şi scoţând pe gură (şi pe nas) doar şiruri (fumuri) de citate şi de înţelepciuni labirintice? Sau vom fi martorii unor exaltări propagandistice? Vom avea parte de o literatură comestibilă? Nu ştiu cât la sută critica este cea care a făcut şi face şi azi ca să trezească şi să ţină vie conştiinţa de sine a literaturii, dar mi-ar părea rău ca mâine să devină şi critica o legumă comestibilă, critică (hau!) comestibilă, uşor, de găsit la tarabă! Fără o instanţă critică înaltă, beletristica (în afara unor excepţii) nu poate fi decât minoră. Se ştie. Orice organism rămâne viabil cât timp echilibrul ce-l alcătuieşte nu devine precar.

Se ştie. Cum se ştie şi că decenii la rând Eugen Simion a fost printre cei care au sprijinit echilibrul literelor noastre, a fost printre cei care au sprijinit construirea estetică şi morală a culturii române.

Cum nu ne salutăm decât din an în Paşti – salut! salut! – aş mai vrea să spun în finalul acestor rânduri că-i salut şi cărţile, că le doresc ani mulţi, convins că apostolatul pentru propriile idei este şansa autorilor cu har, pentru a se împlini, şi şansa cărţilor de a deveni forţe ale naţiunii.

D.R. POPESCU

La vârsta cărţilor în floare

Eugen Simion e, la şaizeci de ani, un domn distins, elegant, cu o ţinută de intelectual de rasă, dar fără morgă, un ins, în ciuda aparenţelor, din stirpea „suavilor lungani", pentru care vârsta stă în loc, oprindu-se parcă exact acolo unde trebuie, în umbra cărţilor în floare, pentru a-i scoate în evidenţă prestanţa, aura nedefinită, ce-l individualizează, fizic şi spiritual, ca pe o prezenţă încântătoare, riguroasă, lipsită totuşi de contrafacere, cu manifestări fireşti şi naturale atât în comportament cât şi în autoritarele sale opinii şi judecăţi de valoare. Puţine sunt astăzi în cultura românească personalităţile despre care să se poată spune că sunt însăşi imaginea propriei lor opere. Eugen Simion, academicianul, profesorul, criticul, istoricul literar, este cu siguranţă una dintre acestea. Desigur, un astfel de raport între autor şi operă nu e nicidecum surprinzător în cazul poeţilor şi al prozatorilor. E, în schimb, paradoxal, sau măcar foarte rar, în cel al criticilor. Dar critica, pentru Eugen Simion, înainte de a fi o ştiinţă a literaturii, e un mod de viaţă. Cred, de aceea, că titlul jurnalului său parizian, *Timpul trăirii, timpul mărturisirii*, poate fi interpretat şi ca o sintagmă ce-i defineşte tensiunea şi originalitatea demersului critic.

Timpul trăirii nu numeşte doar experienţa trăită în metropola franceză, ci şi zilele şi nopţile trăite între cărţi, experienţa lecturii în cele din urmă: o lectura inteligentă, personală, lucidă şi pasională totodată, detaşată şi implicată, receptivă la idei şi teme, la subtilităţi de formă şi stil. *Timpul mărturisirii* se identifică, la rândul lui, cu tot ceea ce scrie, conferind paginii critice, chiar şi atunci când miza cade apăsat pe analiză, pe speculaţii savante, semnificaţie de experienţă, de aventură intens trăită. *Timpul trăirii* şi *timpul mărturisirii* sunt, aşadar, pilonii de bază pe care se susţine edificiul înălţat de Eugen Simion. Metoda aparţine prin excelenţă tipului de critic creator. Eseul şi comentariul autorului *Sfidării retoricii* nu ilustrează concepte, ci creează concepte, căci ceea ce afirmă despre George Călinescu e perfect valabil şi pentru el: „conceptul se defineşte şi se schimbă pe măsură ce opera este scrisă, metoda se precizează în funcţie de obiectul ei". Lectura e, dintr-o asemenea perspectivă, o dublă aventură: intelectuală şi existenţială, o fascinantă înaintare în necunoscut, în beznă, la fel cum pentru Peter Brook e drumul către fiecare spectacol la care lucrează. Lectura („timpul trăirii") e un proces complex de acumulări, iar scrierea („timpul mărturisirii") e un proces de eliberare. De fapt, actul critic e expresia ambelor procese, ele constituindu-se ca elemente componente integrate în *timpul creaţiei*.

Nu ştiu dacă Eugen Simion a scris vreodată poezie sau proză, ori dacă a aspirat să scrie, dar vocaţia sa autentică de scriitor e mai presus de orice îndoială. Şi nu doar în cărţile cu caracter memorialistic cum sunt jurnalul parizian sau cel german (din primul, de pildă, nu mă pot abţine să nu amintesc antologica descriere a întâlnirii cu Marin Preda la Paris, o mostră de artă de veritabil prozator prin fineţea observaţiei, prin epicitate), care prin tonul lor dau iluzia ficţiunii, deşi sunt impregnate de real şi erudiţie, ci în întreaga sa operă, impresionantă şi unică prin transparenţa şi simplitatea stilului, prin harul de a nuanţa ideile cele mai abstracte cu detalii de o concreteţe senzorială, cuvintele părând realmente că sunt aşezate pe hârtie într-o stare de graţie. Eugen Simion nu e însă un poet şi un prozator care îşi trădează sau deturnează vocaţia, dimpotrivă, el e scriitorul realizat deplin şi fără nostalgii prin critic. Opera lui masivă, diversă, substanţială, neliniştită, care face din autorul ei unul dintre contemporanii noştri de primă importanţă, un mare critic de susţinere şi direcţie, se întemeiază constant pe ipoteze critice insolite, serios argumentate, peste care va fi imposibil să se treacă, întocmai cum nu se trece peste cele ale unor celebri înaintaşi: Lovinescu, Călinescu etc. Dacă unii se încăpăţânează să nu vadă această realitate, hai să recunoaştem, de vină e numai miopia lor şi atât. Presupun că trecătoare şi în curând un motiv de a-şi pune cenuşă în cap. Dacă nu vor rămâne pururi sub vremi. Dar e greu să-l citeşti pe Eugen Simion şi să nu sfârşeşti prin a te simţi pătruns de exemplara-i lecţie de moralitate. Îngăduit să-mi fie, deci, să-l îmbrăţişez cu emoţie şi iubire la clipă de solemnitate aniversară.

Ion COCORA

În emisie

Dacă premiul literar e un semnal de alarmă (cum bine zice prietenul meu Tudor Vusea, care e la Cluj!), atunci „criticul literar" e un fel de nor din care se pot decupa, la nevoie, corăbii pline ochi cu aburul cuvintelor. Aceste corăbii, proaspăt vopsite în culoarea lentă a amurgului se transformă în ploi cu, scuzaţi, repetiţie, sau în brize uşoare adulmecând pământul din an în an.

Criticul literar este atunci când descoperă valoarea scriitorului acolo unde dă cazul, şi o creează cu vorbele sale. El desface, ca un copil, toate mecanicele jucării, ca să vadă de ce merg. Şi le pune altfel la loc. El mai trebuie să fie un soi de frate mai mare, un prieten care la nevoie îţi dă peste mână, când ai făcut vreo nefăcută, nicidecum o instituţie care să te ţină în lesă cu nazurile lui periodice. Criticul literar descoperă valoarea, o judecă, o insectarizează. Funcţia lui e şi teoretică şi, hai să-i zicem astfel, socială. Adică el mişcă cititorii spre librării şi spre biblioteci. Adică el este un nou mod de lectură.

Pericolul cel mai mare pentru un critic este ca el să devină o instanţă. Pericolul foarte mare este ca, odată devenit instanţă, să ştie şi să acţioneze în acest fel.

Deseori, istoria literaturii, legată strâns de istoria literară, nu-i dă dreptate. Dar chiar dacă se înşală la cântar, ştie ce marfă să aleagă.

Generaţia noastră a citit literatura română, în anul patru, alături de prietenii noştri, profesorii Crohmălniceanu şi Simion. Care erau de vârsta noastră.

La orice aniversare, vorbele sunt degeaba. Peste o sută de ani, cine va dori să citească literatura română, va trece obligatoriu prin „Scriitori români de azi", în patru volume. De EUGEN SIMION. La mulţi ani!

Nicolae ILIESCU

Vocaţia sintezei

Într-o vreme când nivelul intelectual se măsoară în ifose şi ridicole gesturi „dizidenţiale", continuu să cred cu obstinaţie că valoarea individului e dată de produsele spiritului său. Un scriitor fără cărţi sau, şi mai rău, cu cărţi proaste (ori, la limita indulgenţei, mediocre) rămâne, la scara culturală, *un scriitor fără cărţi*, căci cultura nu înregistrează între reperele ei nici discursuri balconarde, nici eroismul parodic, nici defulările gazetăreşti. Cine confundă căile de acces, optând pentru scara de serviciu, poate obţine o iluzorie – şi tot parodică – „glorie", dar nu pe termen lung.

Cred că, dacă nu mai au nevoie de vreo argumentaţie calitativă, cărţilor lui Eugen Simion li se potriveşte în acest moment o astfel de prezentare introductivă. Pentru că omul şi criticul Eugen Simion îmi par a se revendica din vocaţia sintezei: omul – a timpului său şi a unor inamendabile principii morale; criticul – a unei întregi epoci literare. Şi „unul" şi „celălalt" îşi vădesc vocaţia atât în *conduită*, cât şi în cărţi. Omul e cel din *Timpul trăirii, timpul mărturisirii* şi *Sfidare retoricii* punând în echilibru termenii şi experienţele cunoaşterii, reflectând la lucrurile mari şi la propria condiţie, stabilindu-şi un scop şi adecvându-i mijloacele în limitele onestităţii. Mai ales în acest din urmă teritoriu tinde să se producă şi sinteza om-critic: „amândoi" atraşi spre mirajele prozei de o irepresibilă înclinaţie către observarea, cunoaşterea şi construirea lumii lăuntrice şi a celei din afară; amândoi, iarăşi, edificând şi edificându-se sub zodia spiritului critic, a cărui energie (niciodată agresivă) străbate cărţile sale de critică literară.

N-am să exceptez această încercare de portret aniversar de la constatarea că sintezele nu antrenează niciodată în proporţii perfecte elemente exclusiv elogiabile. Oricărei construcţii, mai ales celor înalte, i se pot găsi imperfecţiuni şi fragilităţi. Important este, însă, ca acestea să nu se afle în proiect şi în temelie. Şi nici să nu fie vânate de pe poziţiile cusurgismului, resentimentelor, ori ale complexelor de orice fel. Pentru mine, Andrei Grigor, o anume injustiţie rămâne uitată şi nesemnificativă în faţa generozităţii cu care m-a stimulat exact în teritoriul criticii, unde alţii evită cu grijă apariţia oricărei posibile concurenţe. Între cei pe care-i cunosc, doar Valeriu Cristea îi seamănă în această privinţă. De aici şi prietenia lor sau, poate, a noastră.

Sigur, nu eu voi fi acela care să concureze cele patru volume (de până acum) despre *Scriitori români de azi*. Posibil că, prea curând, nici alţii. Oricum ar fi, *Scriitori români de azi* rămâne încă cea mai cuprinzătoare sinteză a fenomenului literar românesc postbelic. Adică a unei epoci, a cărei imagine, deloc uşor de obţinut, nu poate fi alcătuită decât cu largi şi reale disponibilităţi de detaşare, echilibru şi fidelitate faţă de principiul estetic – singurul apt să determine interpretări, nuanţări şi axiologii autentice. De aici şi convingerea că Eugen Simion nu are a revizui azi perspectiva crică de ieri, pentru simplul (dar esenţialul) fapt că evaluările sale se subordonează unui singur imperativ: valoarea. Când unii s-ar grăbi, probabil, ruşinaţi, să-şi renege aprecierile şi să-i scoată din cărţile lor de critică pe Adrian Păunescu sau Eugen Barbu, de pildă, ar putea cel mult dovedi că aceste cărţi sunt doar fire de nisip în bătaia vântului. Cum din *literatură* cei doi scriitori nu pot fi alungaţi, sunt convins că orice re-editare (fie ea şi completată) a *Scriitorilor români de azi* va continua să-i cuprindă. Ca şi pe Doinaş, Ana Blandiana. Vrând-nevrând toţi vor fi „siliţi" să co-existe în cartea despre scriitori.

Lucru aparent ciudat şi care îmi e bine cunoscut: destui profesori de literatură română, ispitiţi de facile poze politice cuplate cu snoabe intelectualisme, îşi descoperă acum jalnice „competenţe" şuetarde, ponegrindu-l pe Eugen Simion. În arta denigrării nu le lipsesc, desigur, „modelele". Aceiaşi profesori, însă, nu se despart de *Scriitori români de azi* nici la orele de literatură contemporană, nici la examenele de grade didactice. Faptul nu e deloc paradoxal. Sinteza se realizează şi aici, sub semnul înlăturării patimii neproductive în favoarea temeiniciei.

Andrei GRIGOR

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

GRAFFITI

Gheorghe TOMOZEI

EUGEN DE SAVOYA

Descins din Chiojdeanca Prahovei, criticul despre care se spune că ar umple ani 60, Eugen Simion e, prin mişcările sale fără greş, prin bravurile sale „războinice“, prin implacabilele intuiţii strategice, un adevărat Eugen de Savoya.

Fiindcă s-a născut să învingă (deprins să se învingă pe sine), să zidească metereze de cetăţi prevăzându-le cu ciclopice barbacane (adică să *facă*, spus într-un cuvânt, cultură), să năruie (umilindu-şi adversarii cu un verb polemic nedomolit, semn că acea Chiojdeancă nu e departe de Haimanalele ILeului Caragiale şi de Ploieştii Stănescului), să viseze (sufletul său păstrând – cum zice Arghezi – frăgezimi), să stârnească admiraţii şi furii, să fie mereu viu, să *fie*.

Ca şi Nichita Stănescu mai înainte evocat, Eugen Simion şi-a *construit* debutul, pregătindu-l meticulos, ca pe, în spaţii inefabile, o lovitură de stat. „Bătrân“ de la început, sobru fără a speria sau plictisi, erudit (dar nu „monstruos“), suplu, agil, criticul şi-a luat în posesie „zona“ de destin literar de parcă ar fi fost o apariţie (ca a poeţilor) *aşteptată*. Şi chiar că poet părea (încă mai pare) bărbatul frumos ce lesne ar fi putut îmbrăca armuri romantice (Eugen de Savoya, cum ziceam), cu o înfăţişare mai degrabă de adolescent decât de om prea repede abstras de glorie. Nimic din masca impenetrabilului Maiorescu, fără masivitatea (trupească), de răzeş cuprins, a lui Lovinescu, nimic – în viaţa lui – din năstruşniciile călinesciene.

Nu-l ştiu chivernisit, trăieşte într-o banală peşteră de calcar, altfel numită bloc, ba, încă (de tot hazul) a scriitorilor. Veşmintele? De tot simple şi ele. Hobby-uri? Nimic altceva, în afara faptului (*datului*) că e critic, decât *dăscălia* de rang înalt (dacă i-am număra studenţii, am conveni că s-ar umple cu ei o Albanie), semn, această „sărăcie“ biografică, de *putere*. Nici bibliofil nu e, colecţionând mai ales cărţile ce-i poartă numele pe copertă (unde deolaltă ele ocupă un metru şi 56 de centimetri de raft, în bibliotecă), stârnind iubire în sufletele celor ce-l admiră aşa cum e cuviincios, de departe şi atrăgându-şi, îndeobşte absurde, vrăjmăşii.

Într-un moment de cultură parcă brusc depopulat de luceferi şi în care jurnalele tind să ocupe, în cetate, locul cărţilor (al celor nescrise, desigur, dar vai, şi al celor *scrise!*), Eugen Simion nu ştie să facă altceva decât să trudească gândind şi scriind în şi despre literatura română, fără emfază, fără patetism conjunctural, calm, robust, stenic. E unul dintre ultimii mari scriitori care (enormitate!) mai *scriu*. Nici apariţia pe cer a cometei Halley nu l-a tulburat, cum nici uriaşele „zurbe“ (1917, 1989), nu-şi proliferează ostenitor numele şi imaginea (Herbul încă nu şi l-a desenat).

Se vede treaba că nu e foarte uşor să „uiţi“ brusc mirabilele înzestrări ce fac din tine un *ales* şi să te „pierzi“ în lumea programat-păguboasă a slujitorilor limbii române şi ai literaturii române.

Eugen Simion e dovada cea mai convingătoare că poţi învinge în înfruntările cele mai aspre doar respectându-ţi verticalitatea morală. El poate fi, simultan, „viclean“ prin lustrul intelectual dat fiecărei litere scrise, prin – de e nevoie – nimicitoarea sa ironie şi candid prin curata devoţiune pentru tot ce e valoare în scrisa confraţilor săi. Deschis ideilor noi, interesat de orice vocabulă cu sunet ingenuu.

E o instanţă severă.

Într-una din ultimele convorbiri cu Marin Preda, Moromete mi-a spus: N-aş da o singură pagină la tipar fără s-o vadă Eugen Simion! E un noroc al generaţiei voastre că îl aveţi pe Eugen Simion. De nu-l „folosiţi“, e treaba voastră, voi pierdeţi. Atunci venim noi, generaţiile mai vechi, care avem de toate dar n-avem un Eugen Simion şi vi-l luăm!

S-ar putea o mai nobilă laudă decât aceasta?

Sau, iarăşi recurg la un citat aproximativ, cum să uiţi ziua când, vizitându-l în somptuosul lui castel din Piaţa Amzei, Nichita Stănescu m-a întâmpinat palid, apăsat de tristeţe, pierit? Ce e cu tine? i-am zis şi el mi-a plâns pe umeri! Bătrâne, am făcut o gogonată prostie, o mizerie dar ştii, cu glanţ, nu o porcărioară acolo, l-am înjurat pe Eugen Simion, bre! De ce, dracu mai ştie? a venit un pişpirică şi mi l-a vorbit de rău că m-a vorbit de rău şi-atâta ce m-a pisat până ce am dat o tiribombă pamfletară, bre, şi nu oriunde ci în Flamura lui Prahova, jurnal ploieştean, bre, şi m-am făcut de băcănie faţă cu dragul de Eugen!

Când „conflictul“ declanşat de „autoaprindere“ s-a închis, poetul mi-a confiat admiraţia lui amestecată cu teamă pentru cel ce i-a fost coleg de liceu dar nu-i accepta viaţa de risipire şi-i contesta corul lăudătorilor. Era curând după „Epica Magna“ când, contestat de peniţe ilustre, Nichita se abandona, însingurat dar, ca totdeauna, a apărut o cronică de Eugen Simion care a avut putere de edict: noua carte nu numai că nu oferea imaginea unui neapărat – „nou“ Nichita dar se situa, valoric, la un punct de zenit ce-l împingea pe Nichita cel „vechi“ într-o bolgie infernală. Poetul suavităţilor şi al gracilităţii se întâlnea cu crepusculul, cu durerea, cu moartea.

A fost un act de dreptate.

Un act de cultură.

Când nu era critic mai răsărit avu să ne anunţe o iminentă, fastuoasă Istorie a literaturii, de scrierea căreia „uita“, îngropat în slujbe umile. Eugen Simion chiar o scria, volum cu volum, fără s-o numească pe ea Istorie (dintr-o perfidă precauţie), zicându-i doar, anodin, „Scriitori români“ – ca pe cel mai autorizat comentariu al unei literaturi (de acolo de unde o lăsase „Istoria“ lui G. Călinescu şi până la noi) înscrisă în timp cu tot mai sigure conture.

Dar câte pagini din Eugen Simion nu-mi vin în minte acum? De n-ar fi decât cele ale jurnalului său parizian (act „protocronist“ de intrare în Europa, carte de *prozator* înainte de a fi însuşită de critic) sau monografia ce ni s-a propus ca o... „intrare“ în (intrui) Lovinescu (Eugen şi acesta), sau tandra lectură a poeţilor noştri dintâi („Dimineaţa poeţilor“) şi încă multe altele.

Fiindcă e multă vreme de când lucrările criticului sunt Lucrare. Sunt de mult, Operă.

Cum să îmbrăţişezi un critic (şi academician pe deasupra) altfel decât ca pe un balot de sârmă ghimpată? Cu anevoinţă, în gesturi spre a nu fi prea familiare. Cu îngheţate reverenţe (Eugen de Savoya, de), cu infinite graţii protocolare.

Cum un poem de Nichita Stănescu nu i se poate dărui lui Eugen Simion, la aniversare, chem toate duhurile primăverii şi poeziei să-i înlumineze prezenţa lumească, fiinţa fragilă, efigia...

EUGEN SIMION – 60

O sărbătoare a spiritului critic

Este reconfortant să constaţi că timpul, care de atâtea ori distruge, poate foarte bine şi edifica. Împlineşte şaizeci de ani criticul Eugen Simion. 60 de ani – cifră în care fulgul dintre decenii trece prin cercul de împlinire al maturităţii creatoare. Prin cercul unui destin construit cu metodă şi dăruire. Cu luciditate şi calm.

Se poate defini cu greu literatura şi cu atât mai greu se poate defini critica literară. „Impresionismul“ criticului este urma lăsată de speranţa existenţei literaturii ca literatură într-o lume de ideologii.

Ideologia unui produs artistic poate să ţină doar de distanţa de focalizare dintre stil şi tendinţa spre operă. Restul e tăcere. Sau istorie. Sau coşmar, cum se spune în literatura visului. Se poate scrie fără fanatism? Se poate, iată. Poate exista o critică empatică fără ca oglinzile paralele să se umilească reciproc? Se poate, iată. Cărţile domnului Eugen Simion, şi dacă am vrea să vedem o scădere a pulsului, sunt evident *calde*.

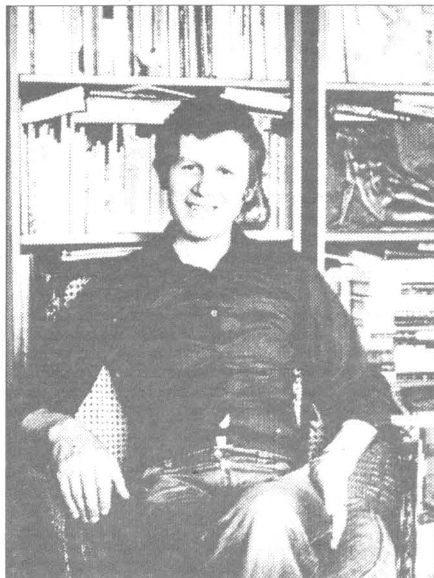
Această epifanie a viului, când multe idei cu timpul devin friabile, asemeni iederii pe zidurile fără umbră, când artificii retorice unice apar ca răzgâieli într-o lume sumbră, această constantă a trăitului îi conferă o latitudine de conştiinţă, o solidaritate cu ideea de continuitate a literaturii. Prezenţa „Dimineţii poeţilor“ sau „Întoarcerii autorului“ în drumul spre panopticum este încă un motiv pentru ca Minervele noastre, poate caricate, să capete un sens.

Ion STRATAN

„Într-o demnă rezervă faţă de excese“

Am recitit de curând, de la un capăt la altul, cu creionul în mână (nu ca să-l „prind“ cu cine ştie ce în culpă pe autor, ci ca să-mi notez cât mai multe din ideile care m-au interesat), una din cele mai frumoase, cred, cărţi ale lui Eugen Simion, *Întoarcerea autorului*. Subintitulată *Eseuri despre relaţia creator–operă*, incluzând substanţialul studiu *Contre Sainte–Proust*, ea a apărut în 1981, la editura Cartea Românească, şi după câte ştiu urmează să vadă în curând, din nou, lumina tiparului, în BPT–ul rezervat operelor oarecum clasicizate, de data aceasta. *Întoarcerea autorului* e un exemplu de înaltă critică, un produs de lux al literaturii care se putea totuşi face în ţară în anii de până în 1989 *(şi s-a făcut*, greu, foarte greu, cu nervi, cu emoţii, cu confruntări şi concesii). În loc să lupte împotriva comunismului, să lipească noaptea afişe subversive şi să dinamiteze poduri, Eugen Simion întorcea pe toate feţele relaţia creator–operă-personaj–lector, evoca fiinţa lingvistică structuralistă sau omul de hârtie barthian, scria un discurs *îndrăgostit* despre autorul *Discursului îndrăgostit*...Curat colaboraţionism, cum ar spune criticul-tanchist Grigurcu, sau alţi nefericiţi bolnavi incurabil de ură. Din această optică, orice preocupare sau realizare culturală în cadrul unei societăţi totalitare reprezintă o vină, dacă nu chiar o trădare. Ideal ar fi fost, probabil, din aceeaşi optică, să fi tras cu toţii o grevă a scrisului de vreo patruzeci de ani şi să fi realizat de-adevăratelea acea *Siberie a spiritului* cu care ne-a îngheţat sufletul crivăţul intoleranţei oarbe, bătând de astă dată dinspre Paris.

Să ne întoarcem însă la *Întoarcerea autorului* şi mai ales la autorul ei. Pentru că această carte mi se pare a fi totodată cea care îl caracterizează cel mai bine pe Eugen Simion *şi ca om*, ca personalitate intelectuală şi morală, ca atitudine în faţa problemelor, a dilemelor – de orice fel. *Întoarcerea autorului* se referă la acele stadii ale literaturii şi criticii europene (franceze) în care „literatura *se face singură*, autorul fiind trimis de mult la plimbare“, în care „livrescul a venit (şi se află, bine instalat!) la putere“, în care mitul operei se ridică iar cel al creatorului decade. Sunt mutaţii de care nu se poate să nu ţii seama:„ Critica literară a evoluat enorm în ultimii cincizeci de ani, asta este sigur – constată Eugen Simion. S-a schimbat şi obiectul ei (literatura), s-au schimbat şi conceptele, noţiunile cu care operează teoria literară, începând cu noţiunea însăşi de literatură. Un cercetător (Albert Léonard) a scris o carte despre criza literaturii în secolul nostru, o criză, întâi, a conceptelor. *Creator, operă, personaj, lector* sunt noţiuni care au pentru noi alt înţeles decât aveau cu un secol în urmă.“ Criticul se *sincronizează*, acceptă (cum altfel?) *evoluţia*, se informează, se pune la punct în mod exemplar, ca puţini alţii la noi. Relaţia creator – operă, aşa cum reiese chiar din subtitlul cărţii, îl preocupă în mod special, cercetând-o în reflectările ei succesive, în câteva dintre oglinzile criticii moderne (Proust, Valéry, Sartre, Roland Barthes...): „Noua retorică se dispensează de autor şi are, trebuie să recunoaştem, suficiente motive s-o facă. Studiem un mecanism fără să fie mereu nevoie de prezenţa celui care l-a făcut. E îndeajuns dacă există proiectele (opera) lui.“ Aprobă Eugen Simion concedierea autorului? Judecând după acest citat, aşa s-ar părea. În realitate, expunerea a mai tot ce s-a spus mai inteligent într-un secol

de critică cu scopul de a elimina nu numai autorul, ci şi literatura, talentul, omul şi existenţa şi de a reduce totul la tirania Textului nu presupune deloc din partea criticului o acceptare necondiţionată. El nu se predă modei, deşi poate să pară snob. Poziţia sa e nuanţată, complexă: aprobă, aprobă pe jumătate, nu aprobă; manifestă reticenţe, ironizează, polemizează:„Greşesc, în acelaşi timp, spiritele estetizante care consideră că opera nu porneşte din nici o parte, că opera este, vorba lui Blanchot, «limbajul nimănui, scrisul nici unui scriitor, lumina unei conştiinţe lipsite de eu»... Există, fără doar şi poate, un proiect existenţial în operă şi anume proiectul omului care scrie opera. El este (poate fi) *Altul*, dar acest Altul nu reuşeşte să fie o pură fiinţă de hârtie.«Cuvântul, zice tot Blanchot, îmi dă fiinţa, dar mi-o dă golită de fiinţă»... Este cazul să ne îndoim.“ Şi criticul român se îndoieşte de multe din aserţiunile pe care le rezumă şi le discută corect, onest. El vrea să înţeleagă, nu să subscrie automat. E un spirit independent, căruia îi place să judece lucrurile pe îndelete, cumpănindu-le bine. Mişcarea lui caracteristică e replierea pe meterezele bunului simţ superior:„Fabula pe care ne-o sugerează Starobinski vizează, în esenţă, relaţia dintre critica literară şi teoria criticii. Punctul lui de vedere (...) mi se pare foarte lucid. Învăţatul critic genevez pledează pentru ceea ce pledăm şi noi: pentru o critică interpretativă care să se lase ghidată, dar nu înghiţită de teoria criticii. Pentru o metodă care să nu sacrifice opera literară, ci să servească opera servind analiza. Pentru o critică, în fine, care să nu elimine nici un element esenţial al operei şi să nu elimine din discuţie nici relaţia cu cel care a scris-o (...)Starobinski propune, în fond, un lucru de bun simţ.“ Ceea ce autorul spune despre Eliot la p.p. 129 – 130 i se potriveşte întocmai: „poziţia lui Eliot este, în cele din urmă, rezonabilă. El cântăreşte bine lucrurile (...) Ce s-ar putea obiecta acestui punct de vedere care stă, am sentimentul, la jumătatea drumului între spiritul tradiţional şi spiritul critic modern, *într-o demnă rezervă faţă de excese?“(n.n.)* Oricât de modernă şi rafinată s-ar dori, critica „trebuie să ajungă într-un chip sau altul la ceea ce este esenţial în operă: *experienţa* (existenţa) *omului*.“ Oricum ar suci şi răsuci problema spiritele cele mai subtile, fără om nu ne vom putea descurca niciodată!

Atitudinea de tatonare şi echilibru îl caracterizează nu numai pe criticul Eugen Simion, ci şi pe omul public, pe românul şi europeanul Eugen Simion. Cea mai dezgustătoare turmă, turma intelectuală, nu şi l-a putut de aceea integra, fapt care a indispus, iritat, isterizat. Unul din cei mai de seamă critici români ai perioadei postbelice (şi nu numai), care a contribuit ca puţini alţii să facă din breasla noastră *cariatida* strălucitei literaturi române a ultimelor decenii, este insultat astăzi, la comandă, într-un chip neruşinat şi cinic, fără precedent. Independenţa de spirit nu pare la mare preţ nici în postcomunism!

Valeriu CRISTEA

https://biblioteca-digitala.ro / http://bjbmet.ro

„În clipa de față, iubesc mai mult literatura decât pe literați"

ANDREI GRIGOR: *Când, aflat în preajma vârstei de 40 de ani, compuneați* ***Jurnalul parizian,*** *făceați observația că – vă citez – nu constatați „deosebiri esențiale față de modul meu de a gândi de acum 10–15 ani". Acum, după încă 20 de ani, mai puteți spune același lucru?*

EUGEN SIMION: Depinde. Sunt lucruri pe care le gândesc în același fel. Sunt altele care-mi par, azi, foarte îndepărtate. M-am schimbat și eu, s-a schimbat, din fericire, și istoria din preajma mea. Acum 20 de ani credeam că nu vom ieși niciodată din tunelul în care intrasem și că tot ce pot face, ca intelectual, trebuie să fac în limitele pe care le pot atinge. Literatura era o șansă. Am încercat-o. Cred că am reușit. Nu regret că am crezut, puțin inconștient, în șansa mea și în șansa literaturii pe care vroiam s-o sprijin – plin de ambiție și devotament –, cum se zice. Debutul meu critic n-a fost deloc vesel. Nici triumfal. Eram însă foarte tânăr și credeam cu ardoare că nu se poate face critică literară română fără mine... Când m-am întors din Franța (în toamna anului 1973), știam mai multe și vedeam mai bine destinul criticului literar. Trecusem, de altfel, și prin **experiența Lovinescu** (anterioară). Cercetând biografia și opera marelui critic, am înțeles care este destinul criticului român. L-am acceptat ca atare. Repet, nu regret această alegere. Cred că aceasta este vocația mea adevărată. Cu bucuriile și tristețile ei...

LUCIAN CHIȘU: *Domnule profesor Eugen Simion, veți împlini foarte curând, mai exact pe 25 mai, 60 de ani. Odată cu felicitările și urarea „La mulți ani!", vă întreb ce concluzie ați trage privind înapoi cu mânie? Știu că acest gen de interogații sau scrutări de proiecte nu vă plac, dar din când în când ele sunt necesare.*

E.S.: Observi că nu privesc deloc înapoi cu mânie. Doar cu ușoară îngândurare. Încerc să înțeleg dacă am făcut bine ceea ce am făcut, dacă am sau nu să-mi reproșez unele atitudini, judecăți de valoare etc. Am, desigur, destule. Dar nu le spun acum. Nu trag încă nici o concluzie. Vorba lui Petre Țuțea: ca să nu ofensez destinul. Ce pot să-ți spun este că n-am o biografie eroică. N-am făcut fapte de vitejie. Am citit cărți, am scris despre cărți, am ținut cursuri și seminarii de literatură română, am trăit toată viața mea printre tineri și chiar și azi, când intru în amfiteatru, mă simt alături de ei și solidar, spiritualicește, cu ei. Chiar dacă unora le par puțin scorțos și distant. Este un fel de a ocroti timiditatea mea. Dar am, cred, suficientă ironie pentru a corecta abuzul de solemnitate care vine o dată cu vârsta și notorietatea...

L.C.: *După terminarea facultății, ați fost cooptat în colectivul de redactare a ediției academice* ***Eminescu****, aflată sub îndrumarea eruditului Perpessicius. În 1964, tipăreați deja studiul dvs* ***Proza lui Eminescu****, iar un an mai târziu* ***Orientări în literatura contemporană****. Cu teza de doctorat, publicată sub titlul* ***E. Lovinescu. Scepticul mântuit*** *(1971), am impresia, se încheia o etapă formativă a personalității și structurii dvs. de critic și istoric literar. Vă revendicați, pentru aceste începuturi, dintr-un model, din opera sau ideile teoretice ale unui magistru?*

E.S.: „Cooptat" este un fel de a spune. Am lucrat cinci ani, în calitate de colaborator extern, plătit cu ora, în colectivul condus de Perpessicius. Eram, atunci, șomer, dat afară de peste tot, trimis expres printr-o repartiție nedreaptă într-un sat din Dobrogea... La sfârșitul studiilor mele universitare, luasem apărarea profesorului de italiană, D.D. Panaitescu, într-un proces politic. Ce a urmat, bănuiți... Nu vreau însă să fac caz de acest accident (totuși, grav) din tânăra mea biografie. Nu-i ușor să ai 24 de ani și să vezi că toate porțile îți sunt închise. Trăgeam după mine vina de a fi fost „exclus"... Vremuri, nenorociri vechi. Cine se mai uită azi la ele? Cine le mai ia în seamă? Unii din colegii mei au dispărut, în împrejurările din 1957–1958, în închisoare. Își mai amintește cineva azi de tânărul poet Ștefan Negrea, colegul nostru, care s-a spânzurat în celulă?... Repet, critica literară a fost pentru mine o salvare, nu numai intelectuală, dar și morală... Pe Perpessicius (cu care am lucrat în condițiile citate mai sus) l-am iubit mult – era un om admirabil, un cărturar de școală impresionistă și de modă „veche" – dar nu l-am ales ca model. De la el am învățat altceva: iubirea aproape nebunească pentru opera literară. Și venerația pentru **scriitură**. A scrie era pentru Perpessicius un act sacru. Și sacralitatea începea chiar cu litera pe care o desena cu mâna stângă... Formidabil. Metodele mele critice erau însă în altă parte. Călinescu în primul rând, apoi Lovinescu care, pur și simplu, m-a cucerit când l-am citit mai cu luare aminte. Un mare spirit și un mare caracter. Am pregătit teza de doctorat timp de cinci ani de zile, când am încheiat-o (**Scepticul mântuit**), i-am dat-o lui Șerban Cioculescu, șeful catedrei și conducătorul meu de doctorat. După trei zile mă prezint, ușor impacientat, în biroul lui Șerban Cioculescu de la Biblioteca Academiei Române. Îl vizitasem tot acolo, în mai multe rânduri, și pe Tudor Vianu în timpul directoratului său... Ei bine, n-o să vă vină să credeți, Șerban Cioculescu, reputat pentru spiritul lui malițios, a avut față de mine un gest neașteptat. Aproape că-mi este jenă să spun, dar este un martor, Doamna Lovinescu, secretara directorului (nu știu exact ce legătură de rudenie exista între Dna Lovinescu, amabila secretară a directorului Bibliotecii Academiei și E. Lovinescu!): temutul critic m-a îmbrățișat... Semn că-l satisfăcuse teza mea... A scris, de altfel, despre ea... Trageți singuri o concluzie: criticii literari au și ei **părțile** lor...

L.C.: *Mai rămân pentru câteva minute în capitolul cam antipatic al „cronologizărilor". Sunteți, începând cu 1974, autorul a patru volume,* ***Scriitori români de azi,*** *prima și singura panoramă a literaturii române contemporane. N-au intrat în discuție, din motive lesne de înțeles, scriitorii noștri din diasporă. Aș dori să vă întreb, mai întâi, dacă intenționați să integrați scriitorii români din străinătate în această panoramă literară și dacă, prin prezența lor, se vor modifica punctele de referință ale amplului studiu întreprins?*

E.S.: Am această dorință și chiar fac ceva în acest sens, printre picături. Sper ca într-o zi să-mi iau inima în dinți, să las totul baltă și să mă apuc sistematic de reorganizarea **Scriitorilor români de azi**. Scriitorii din diaspora (de la Vintilă Horia și Petru Dumitriu la D. Țepeneag, M. Kiropol, Paul Goma...) intră, trebuie să intre, în sumarul acestei noi ediții. Deocamdată scriu altă carte, abandonată în decembrie 1989... Dar să revin la întrebarea despre **punctele de referință**. Se schimbă sau nu se schimbă? Și da și nu. Intră în discuție scriitori importanți ca Petru Dumitriu. Cu el, alături de Marin Preda, „obsedantul deceniu" nu mai pare așa de pustiu. Apoi: putem, acum, să analizăm, cu toate cărțile pe față, toate fenomenele din viața literară postbelică. Inclusiv amestecul politicii în cultură. Acest aspect mi se pare esențial. Trebuie să spunem adevărul integral. Numai așa poate fi sugerat tragismul istoriei. Pamfletele ratează esențialul.

L.C.: *Autorii amintiți în cele patru volume nu par a rămâne în „fixitatea" judecății dvs critice. Să mă explic: unii sunt contestați vehement (mă refer la Marin Preda și Nichita Stănescu, în principal), alții, cei tineri, cărora le-ați oferit prin autoritatea dvs, statutul de scriitori, găsesc cu cale să-și arate recunoștința tardivă pentru această oficializare, prin injurii. Probabil că o să-mi răspundeți cu gluma lui Ion Băieșu.*

E.S: Nu știu la ce glumă a lui Băieșu te referi... În ce privește recunoștința scriitorilor... Tanjă mare, tanjă veche. Am ajuns – și nu de azi, de ieri – la părerea că nu trebuie căutată și nici așteptată recunoștința scriitorului despre care scrii. Dacă o faci, ești pierdut. Mai ales dacă, dintr-un motiv sau altul, vrei să fii amabil cu un autor care a publicat o carte slabă. Am încercat de vreo două-trei ori și a ieșit rău. Cu câțiva buni ani în urmă, o vecină mi-a dat romanul pe care tocmai îl publicase. L-am citit: roman submediocru. Am ezitat vreo trei luni de zile și când am scris, așa, în doi peri, cine credeți că s-a supărat năprasnic pe mine? Vecina în chestiune. Nu-mi mai răspunde la salut, mă ponegrește peste tot, îmi persecută familia... N-am zis nimic până azi, nu m-am plâns, nu mă plâng nici acum, povestesc doar, cu detașare, o mică întâmplare despre sentimentul recunoștinței la români. Ceea ce nu înseamnă că de atunci detest pe autori și fug de ei. Sunt doar vigilent. Până la proba contrarie, îi stimez și am încredere în talentul lor... Am în mine atâta tărie încât să nu mă zidesc într-o ură măruntă. Ura desfigurează. Nu sunt încă mizantrop. Cât despre **tinerii** care ziceți că mă injuriază... Ce să zic? Urât din partea lor. Nu vor scăpa nici ei de injuriile pe care le cultivă azi. Să fie siguri de acest fapt... Deja se aude zăngănit de săbii în generația '90.

L.C.: *Numiți-mi, fără nici un fel de reținere sau teamă de nimeni, cinci poeți, cinci dramaturgi și tot atâția prozatori din trecut și de azi.*

E.S.: De ce nu și cinci critici? Nu **fac** și ei literatura română de azi?... Artă, așa, în principiu. În fapt, n-am să numesc pe nimeni. În clipa de față, iubesc mai mult literatura decât pe literați.

L.C.: *Ați luat vreodată masa cu colegii la restaurantul Uniunii Scriitorilor? Aprobați sau vă e silă de faptul că unele reviste literare fac politică?*

E.S.: În ultimii trei ani, nu. În ce privește politica revistelor, nici n-o aprob, nici nu mi-e silă. Cel mult, pot să spun că nu mă interesează o publicație literară care face politică. Ce ar putea să mă intereseze, mă rog? Dacă vreau să văd cum stăm cu politica, mă adresez ziarelor.

L.C: *Ce înseamnă pentru dvs instituția învățătorului și a profesorului? Cum credeți că pot fi reinstaurate aceste instituții în societatea noastră?*

E.S.: Aceste instituții există. Chiar de mult. Și au fost, și mai sunt, în unele cazuri, bune. Trebuie doar apărate, actualizate, modernizate, nici eu nu știu cum să le zic. Învățătorul de țară este sau ar trebui să fie o personalitate tot atât de importantă ca și preotul. Pentru a deveni ca atare, trebuie să fie bine instruit și bine plătit. La fel profesorul. Școala românească are nevoie, cu adevărat, de o reformă care să întărească prestigiul profesorului. Riscul este, azi, ca, scăpat de sub tutela organizației de bază, profesorul să intre sub tutela demagogiei sindicaliste. Ați văzut ce băieți buni de gură au apărut...

L.C.: *Drumurile dvs. la Paris se legau, odată, de Rolland Barthes. Astăzi, de cine?*

E.S.: Drumurile mele nu s-au legat niciodată în chip special de Barthes. Nici nu l-am cunoscut personal. Am frecventat, e adevărat, seminarul lui, i-am citit cărțile, mi-au plăcut mult, îmi plac și azi. Dar un **fanatic barthian** n-am fost... Ca să spun drept, mi-a plăcut mai mult, din toate punctele de vedere, Jean Pierre Richard. **Tematismul** lui m-a influențat într-o oarecare măsură. Am început, în 1972, o teză de doctorat cu J.P.Richard despre literatura fantastică. Am studiat vreo două semestre, apoi am abandonat ideea de a avea un al doilea doctorat, după cel românesc (în 1969)... Azi mă duc la Paris, când am prilejul să mă duc, pentru alte motive. Am prieteni buni acolo, îmi place să-i revăd, luăm masa împreună, discutăm... Pe românii din Paris îi caut din ce în ce mai rar. Unii s-au supărat ei pe mine, pe alții m-am supărat eu... Dl Virgil Ierunca, de pildă, mă injuriază în **România literară** în termeni care nu-i fac

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

deloc onoare. Dacă atât a înţeles el şi aşa m-a cunoscut el, ce pot să mai zic? Să-i răspund în acelaşi limbaj? Mi se pare prea uşor...

A.G.: Aproape în toate scrierile dvs. opuneţi frecvent toleranţa „terorismului intelectual". Am observat că nu obişnuiţi să răspundeţi atacurilor injurioase. Şi ele nu sunt puţine. Credeţi că a o face înseamnă a renunţa la starea de contemplaţie la care v-aţi dorit să accedeţi?

E.S.: Răspund, într-adevăr, rar la atacurile nedemne din presă, din motive lesne de înţeles. Mai întâi, cum am scris şi altădată, polemica este la noi o deşertăciune. Citeşte: o pierdere de vreme. Polemistul român nu vrea să triumfe adevărul, vrea să-şi umilească adversarul, să-l scoată din ring dacă poate, să-l elimine complet din viaţa intelectuală. Este înverşunat, o ţine aşa, ca dl. G. Grigurcu, maţu–gaia, nu mai scapi de el ca de râie... Unde sunt ideile, unde e viaţa spiritului?„Terorismul" acesta este ridicol. Cade (a căzut deja) în ridicol. De aceea, stau liniştit. Cât pot, bineînţeles. Dar, uneori, mă furnică degetele şi toleranţa mea nu mai tolerează mitocănia polemistului român... Altminteri, veselie mare în presa culturală românească. Şi o principialitate şi o consecvenţă morală!...

A.G. S-ar părea că intrăm într-o epocă în care succesul unei cărţi e mai mult efectul publicităţii. Cum vedeţi în viitor menţinerea rolului criticii de a semnala şi a impune valoarea?

E.S.: Publicitatea este una, critica literară e alta. Fiecare cu ale ei. Nu sunt îngrijorat în privinţa criticii. Tot ea va stabili scara de valori în viitor. Chiar dacă azi nu prea i se mai aude glasul. Trebuie, probabil, să ne mutăm semnăturile în paginile culturale ale ziarelor de tiraj. În epoca interbelică se practica acest exerciţiu cu succes. Cronicarii literari ţineau rubrici în marile cotidiane. Ceea ce nu înseamnă că revistele de specialitate trebuie să dea faliment. Conduc o revistă de critică (**Caiete Critice**) şi am ambiţia, dimpreună cu colegii mei, de a dovedi spiritelor sceptice că se poate face o receptare corectă a valorilor literare în nişte vremuri confuze. Unele corecţiuni de logistică trebuie totuşi făcute în activitatea criticii literare. Văd necesară, de pildă, o critică adaptată stilului presei şi stilului mediatic: o **critică culturală** inteligentă, rapidă, concentrată. Cititorul obişnuit trebuie orientat corect, în câteva rânduri: această carte este bună, această carte – susţinută nebuneşte de publicitate – este o prostie. Pentru ca această formă de critică să funcţioneze, trebuie format un tip special de jurnalist cultural. Vine, apoi, animatorul (**curierul literar,** îi zice Pivot) de la T.V. Sau trebuie să vină. Un tip democratic, plin de har, bun vorbitor (dar nu **bun de gură**), om de gust. El trebuie să adune scriitorii, să scoată de la ei idei interesante, să prezinte cartea bună ca un mic eveniment, să provoace dialogul etc... Azi, când televiziunea ocupă un loc aşa de important în viaţa noastră (prea important, prea mare, după opinia mea!), o asemenea critică va deveni esenţială pentru marele public. Deocamdată, televiziunea română n-a produs nimic în această direcţie. Merge pe formulele vechi. E o plăcere să asculţi peroraţiile doamnei Vişan! Dar critica literară? Critica literară îşi vede, cum poate, de rosturile ei.

A.G.: Declarat sau nu, mulţi dintre criticii tineri vă sunt discipoli. Ce anume din demersurile/atitudinile lor vă dezamăgeşte? Ce vă dă încredere?

E.S.: Îmi plăcea (îmi **plăcea**, repet) ambiţia lor de a susţine literatura bună, îmi plăcea dorinţa lor de a fi spirite sincronice, opţiunea lor pentru valorile autentice. Azi s-au pierdut, cei mai mulţi dintre ei, în vânzoleala politică postdecembristă. Caracterul unora nu-i de bronz. În fond, fiecare ratează pe contul lui. Se ridică o nouă generaţie de scriitori şi critici. Am unele semne... Îi aştept. Sper să înţeleagă că oportunismul nu este o soluţie demnă pentru un tânăr intelectual. Nici oportunismul, nici răţoiala aceea stupidă pe care unele minţi necoapte ne-o servesc mereu. Am citit ceva în acest sens în ultimele numere din **România literară**. Refuzat de talent, un june oarecare înjură pe scriitorii români care nu sunt în clubul pe care îl frecventează el. Ce poate să facă altceva? N-are altă şansă.

A.G.: Metoda şi limbajul critic pe care le practicaţi mă fac să văd în dvs un prozator convertit la rigoare şi detaşare critică. Sunt aproape convins că între manuscrisele dvs se află şi pagini de proză. Mă înşel? (dezvoltaţi, vă rog, ideea)

E.S.: N-o dezvolt. Vreau să fac în continuare o critică în care intră şi un scenariu epic. Epica ideilor. Fantezia ideilor.

A.G.: Se pare că spiritul contemporan este, pentru multă vreme, corupt de politic. Credeţi în şansa apariţiei unui scriitor care, ***prin opera sa****, să influenţeze, să domine decisiv o generaţie? Presupunând că da, el ar proveni din rândul celor consacraţi sau va fi* ***produsul epocii*** *care se constituie acum?*

E.S.: Da, cred. O operă influenţează o epocă. Un mare spirit îşi impune în cele din urmă ideile. Dacă azi nu se întâmplă acest fapt, înseamnă că n-a apărut încă o mare operă. Nu pot prevedea din ce zonă va ieşi capodopera de mâine sau, mă rog, opera care să se impună şi să influenţeze contemporanii

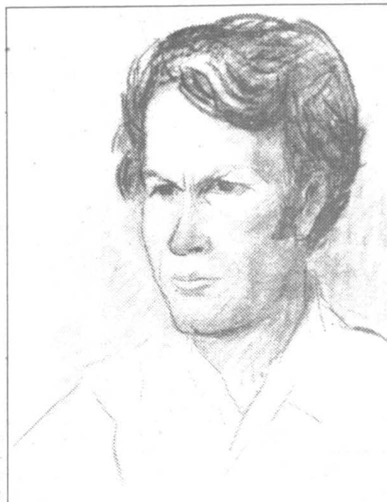
„corupţi" de politică. Poate fi cartea unui necunoscut, poate fi, tot atât de bine, opera unui scriitor cunoscut care trage lozul cel mare. Am mare încredere în tinerii care încearcă un nou stil epic (**posttextualist**). Proza caută o formă mai directă de a comunica. Nu am nici o îndoială: proza va fi aceea care va da tonul în literatura de mâine.

L.C.: Sunteţi unul dintre puţinii critici literari care iubesc fără de măsură pictura. Cu cine sunteţi prieten dintre pictori şi cum apreciaţi pictura românească modernă?

E.S.: „Fără de măsură" este exagerat spus. Iubesc pictura cu măsura gustului meu. Am în casa mea o modestă colecţie din pictura românească de azi. Îmi place enorm pictura severă a lui Corneliu Baba şi suferinţa mea este că nu am în casă un ţăran pictat de el. Am în schimb un minunat desen reprezentând chipul lui Arghezi. Îmi plac, de asemenea, culorile lui Pacea, **Grădinile suspendate** şi **Madonele** lui Ion Gheorghiu, **lacurile** lui Nicodim, unele din **florile** lui Piliuţă, picturile fantastice, chagalliene ale regretatei Margareta Sterian... până la **arlechinii** lui Vasile Grigore şi **cocoşii** lui Sorescu. Marin Sorescu mi-a dăruit, acum vreo 4 ani, un tablou cu un cocoş falnic... De atunci, de câte ori vine în casa mea, vrea să mi-l ia înapoi... Rezist.

L.C.: Spuneaţi într-un studiu că dispare „mitul marelui creator". Aţi vorbit adeseori despre mutaţiile valorilor, despre naşterea şi moartea marilor concepte, acestora luându-le locul ceva nou, câteodată şocant. Poezia, spre exemplu, începe a se nutri din antipoezie. Universurile artistice renasc din propria lor cenuşă. Acum însă, situaţia e mult mai complicată. Se vorbeşte despre „moartea culturii" ca despre moartea termică a universului, iar fenomenul degradării culturii e. nu încape îndoială, evident. Ce părere împărtăşiţi?

E.S.: Da, lucrurile nu sunt deloc simple la sfârşitul acestui secol. Barthes anunţa, în anii '70, înlocuirea **mitului marelui scriitor** cu **mitul intelectualului** (maître à penser). Azi vedem că şi acest mit a dispărut. **Guru** nu mai este un punct de referinţă. Ce va fi? Părerea mea este că deceniile ce urmează vor fi, literar vorbind, ale **Estului**. Estul îşi va impune literatura lui. Cea adevărată, rămasă în umbra politicii şi ignorată, sistematic, de Occident. Cu ea se va impune, cred, un alt mit: **mitul scriitorului–conştiinţă**. Acela care, în condiţii tragice, şi-a păstrat şi-a reuşit să-şi exprime conştiinţa morală şi conştiinţa estetică. El a inventat un tip de imaginaţie ce trebuie descoperit. Nici noi nu ştim prea mult despre adevărata dimensiune a estului spiritual postbelic... „Moartea culturii"? Nu, este vorba de altceva: adaptarea ei la economia de piaţă. Da, aceasta este o problemă...

Portret de Alin Gheorghiu

L.C.: Se vorbeşte, iarăşi, mult despre faptul că suntem sau trebuie să fim în Europa. Această obsesie naţională mă duce cu gândul la ideea că noi am pătruns în Europa prin individualităţi care şi-au cucerit cu greu locul de frunte. Aş evoca fotografia lui Brâncuşi, plecat pe jos la Paris, a lui Enescu, Panait Istrati, Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Emil Cioran, Petru Dimitriu şi mulţi alţii. E de prisos să mai amintim, nu cât sunt de cunoscuţi, ci cât sunt de apreciaţi. Cu toate acestea, cultura română care i-a produs e, în esenţa ei, necunoscută. Ce ar trebui să întreprindă în opinia dvs, Academia, Fundaţia Culturală Română, departamentele de resort ale Ministerului Afacerilor Externe, pentru cunoaşterea culturii române? Câte cărţi şi studii româneşti fundamentale se tipăresc la noi în ţară, evident în limbi de circulaţie internaţională, pentru a se realiza imaginea adevărată a ***spiritualităţii româneşti****? Constantin Noica amintea că într-un* ***Dicţionar al culturii europene*** *singura noastră contribuţie ar fi cuvintele „doină" şi „dor". Nu e foarte puţin faţă de resursele culturii române?*

E.S.: Suferinţă veche, întrebare eternă. Nu ştiu. N-am o soluţie miraculoasă. Poeţii să lupte singuri pentru a se impune. Prozatorii să iasă de sub fascinaţia caligrafiei... Să călătorească, şi unii şi alţii, să vadă lume şi să se întoarcă apoi la literatură. Deocamdată, fac, cum ştiţi, altceva. Politichie.

L.C.: Aţi fost prietenul apropiat al unor mari scriitori, din păcate, dispăruţi: M. Preda, Nichita Stănescu, Ion Băieşu. Cu ce sentimente vă gândiţi acum la ei? Cele două „jurnale", francez şi german, relevă, pe lângă spiritul analitic al confesiunilor dvs, o certă vocaţie memorialistică. Ne puteţi spune cu ce frază vor începe memoriile pe care sper că le scrieţi acum?

E.S.: Mă gândesc, evident, cu tristeţe. Mi-au lăsat moştenire nu numai amintirea personalităţilor lor puternice şi fermecătoare, mi-au lăsat şi duşmanii lor. Mulţi, înveninaţi şi neobosiţi. Mă lupt cu ei. Noroc că mai sunt oameni ca Fănuş Neagu, Valeriu Cristea, Marin Sorescu... Ei îmi dau încă sensul prieteniei literare... Descopăr, apoi, oameni noi, nu neapărat din viaţa literară. Asta fac. Dar nu tot timpul. Îmi las timp să-mi scriu şi cărţile mele. **Memorii**? Nu m-am gândit încă la ele. Am acum alte griji, de ordin existenţial.

L.C.: Mi-a spus Fănuş Neagu, prietenul dvs devotat, că e ruşinos să împlineşti 60 de ani, 61, 62 sau 63 şi că, la vârsta asta, nici o bucurie nu vine din partea cifrelor 30, 31, 32. După cum observaţi, aproape l-am citat. Ştiu că nu sunteţi, în pofida înaltelor titluri şi responsabilităţi avute, un om care să se formalizeze, că se poate discuta deschis şi degajat cu dvs. De aceea, fără nici o urmă de ireverenţiozitate, vă întreb, în final, ce tristeţi vă încearcă la această vârstă? Şi pentru că nu doresc să termin interviul cu întrebarea precedentă, vreau să-mi spuneţi câţi ani a trăit tatăl şi câţi ani are mama dvs (căreia îi doresc multă sănătate)? Nu de alta, dar eu cred în ereditate şi aş dori ca unii dintre „opozanţii" pe care îi aveţi să ştie ce-i aşteaptă. Şi vă mulţumesc, totodată.

E.S.: Tristeţi? Acestea vin singure, nu trebuie să le chemi. Nu sunt tristeţi speciale. Sunt acelea de totdeauna. Este, totuşi, una nouă (nouă de doi-trei ani): aceea provocată de reacţia scriitorilor români după decembrie '89. Reacţia morală, în primul rând. Ura lor, intoleranţa lor, lipsa lor de apetenţă pentru o democraţie autentică... Da, aceasta este o mare surpriză şi este o mare tristeţe. Nu poţi rămâne imperturbabil în faţa acestui fenomen...

Cât despre părinţii mei, nu vreau să vorbesc aici şi acum. Mama mea trăieşte, trece printr-o situaţie critică şi, la drept cuvânt, grija mea cea mai mare este ea. Celelalte (provocate de contemporanii mei) aproape că nu mai au nici o importanţă...

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Căutătorul de comori

Prietenului Petrică

Hai noroc şi să trăieşti! Nu te supăra cumva că nu te iau cu „dumneavoastră". Sunt mai bătrân cu doi ani şi parcă mi se împleticeşte limba în gură numai când mă gândesc să vorbesc cu tine de parcă ai fi popă sau ingineru' meu şef. Fii fără grijă, la şcoală o să-ţi zic ca toată lumea „dom' profesor", că acolo sunt nişte reguli şi eu cunosc când şi cum să mă port. Ai să-mi spui că sunt neserios: ţi-am venit, aşa, acasă, nitam-nisam. Poate aveai treabă, poate nu, eu tot am îndrăznit – afară n-o să mă dai. Da' dacă nici tu nu mă asculţi şi nu mă înţelegi, atunci eu dau dracului şi şcoală şi tot, de-o să rămân un neisprăvit cu zece clase. Pentru mine a însemnat mult că m-au primit ăştia la seral – am nevoie de liceu, altfel mă zboară afară din servici şi ajung iar să trag mâţa de coadă. Tu trebuie să mă înţelegi, măcar tu, că eşti mai tânăr. Când vorbesc cu ăilalţi profesori li se pare că mă uit la ei de parcă-i înjur. Ca să-mi ascund ochii, mi-am pus într-o zi ochelari de soare. Mai bine stam naibii liniştit: doamna de biologie m-a făcut nesimţit şi m-a întrebat că cine mă cred eu de o sfidez pe dânsa cu ochelarii mei, când şi-aşa pe culoar e întuneric de nu vezi bine pe unde mergi. Şi iar am dat-o în bară. Pe primu' trimestru n-am venit la şcoală din cauză că am avut necazuri mari de tot. Când mă gândesc prin ce-am trecut, nici nu-mi vine să cred că sunt aici şi vorbesc cu tine. Am s-o iau cât pot mai pe înţeles, da' să nu te superi că-ţi mănânc timpu'.

Mai întâi şi-ntâi, prin septembrie, eram fericit nevoie-mare că mai aveam puţin şi-mi împlineam visu' cu ochii: mă tocmisem cu un moş să-mi vândă puşca lui de vânătoare, că el şi-aşa nu mai putea s-o ducă. Armă nemţească, de calibru' doişpe, la care moşu' ţinuse ca la ochii din cap. Arăta ca nouă, bine unsă şi cu patu' de credeai că adineauri a fost lăcuit. Ce să-ţi mai spun! De când eram mic aveam boala vânătorii. Dacă se nimerea să fie vreo *colectivă* prin împrejurimi, trebuia să mă ţină tata legat în magazie, ca să n-o zbughesc într-acolo. Chiar dacă mă lega ca pe un mosor, eu tot reuşeam să fug încotro auzem împuşcături. Alergam mai ceva ca un câine după vânatul căzut. Îmi ieşea limba de-un cot tot ca la potăi, da' nu mă lăsam. Luam un gât de vin de la câte un vânător: mai tare îmi ardea tălpile. De fumat nu m-am luat nu de frică să nu mă cotonogească tata: eu nu credeam să mai fie în lume un miros mai bun ca ăla de-l are fumul de praf de puşcă. E ca o mirodenie, te îmbie să miroşi şi pe urmă, dacă te întreci cu gluma, te face să strănuţi. Nu e vorbă, de fumat am fumat cu băieţii chică de porumb în foaie de ziar. Mai ales noaptea, după ce furam dovleci şi ne ridicam surle în câmp. Aveam atunci un prieten bun-bun acuma s-a însurat, are copii, e vai de capul lui; nici la o bere nu mai iese şi când ne întâlnim tace de ţi-e milă de el şi se uită în bălării. Ăsta, când eram mici, băgase la cap ce-i zisese lui tasu mare că făcea când şi el fusese copil. Povestea că el aşa mânca la târlă dovleac copt: punea lapte peste el şi-l răzuia cu lingura de lemn. Aşa şi noi. Dovleci aveam, numai lapte nu ştiam cum să facem rost. Până s-a gândit zălţatu' să ia capra de-acasă înainte s-apuce mă-sa s-o mulgă. Chiar aşa a făcut. A furat şi două linguri – de aluminiu, ce-i drept – şi ne-am apucat de ospăţ. Am aprins foc mare, cu buturugi groase ca să facă jar, am tăiat dovlecii şi i-am acoperit în spuză. Tu poate că eşti crescut la oraş şi n-ai de unde să ştii cum e să stai noaptea, între vară şi toamnă, cu cel mai bun prieten lângă un foc pe câmp. Ceva mai încolo, cam pe unde începeai să nu vezi în întuneric – pădurea. Mirosea frumos şi era linişte. Până şi capra stătea cuminte cu ochii la foc şi ciulea urechile din când în când. În noaptea aia am simţit (pentru că de ştiut n-aveam de unde să ştiu atunci) că pământul e rotund şi pluteşte în cer ca un balon. Şi tare mic şi neînsemnat mă vedeam eu cu gândul, cum stăteam ghemuit lângă nimicura mea de foc. Ameţeala asta a ţinut numai puţin. Am scos dovlecii din cenuşă şi ne-am dat seama vă n-aveam în ce mulge capra. I-am băgat sub ţâţe câte o bucată de dovleac, dar cred c-o dogorea, că tot dădea să fugă şi să înţepe cu coarnele. Până la urmă, cu chiu, cu vai, ne-a dat vreo doi stropi de lapte. Am pleoscăit lingurile în el şi râdeam ca netoţii. Era gustos dovleacu', de-aia nici n-am îndrăznit să spun că am găsit în lapte două căcăreze. Şi dacă stau acuma să mă gândesc, cred că şi el a găsit şi n-a vrut să mi le arate. Eram cei mai buni prieteni din lume. Cu el făceam şi desfăceam şi se întâmpla de mâncam bătaie împreună pentru câte necazuri aduceam la casele noastre.

Acuma îmi vine să cred că sunt bătrân: am copii, stau la bloc, beau bere şi vin de cumpărat şi muncesc la aeroport. Da' nu e chiar aşa. Îmi dau câteodată seama că sunt tânăr numai după prostiile care îmi trec prin cap. Ca atunci când, tot cu prietenu-ăst-al-meu am plecat să ne îmbogăţim. Ne spusese un moş că nemţii, înainte să fugă, au îngropat mult aur luat de la rege, care pe atunci nu era decât un mucea. Şi-au făcut ei socoteala că o să se-ntoarcă, da' nu le-a mers. Îl credeam pe cuvânt pe moşneag: pădurea era plină de tranşee betonate, de adăposturi pe sub pământ pentru tancuri, de gropi ca nişte puţuri pentru mitralierele antiaeriene. Era sistemul nemţesc de apărare a oraşului. Prin tainiţele lui ne jucam toată ziua de-a războiul sau ne ascundeam de gura părinţilor de nu ne găsea nici dracu'. Şi în toată măţăraia de tunele pe sub pământ ni s-a năzărit nouă să căutăm comori. Mai întâi am ciocănit pereţii tranşeelor. Degeaba. Băgase nemţii în ele la ciment, că puteai să te ascunzi acolo şi de sfârşitul lumii. Pe urmă, mai deasupra. Când am ieşit, am răsuflat amândoi uşuraţi. Ne fusese frică rău; se auzise că un criminal se ascunsese în pădurea noastră. Pe partea ailaltă, ne intrase umezeala în oase şi dârdâiam de frig. Afară era cald şi lumină ca la amiază. Ne-am ales un loc în altă parte, între nişte dealuri moi, unde se prăbuşise un mal. Am început să săpăm cu cazmalele. Curgeau apele de pe noi şi de ce săpam mai mult, de-aia ne îndârjeam. Cum atingea cazmaua vreo piatră, cum ne sărea inima-n sus: credeam că am dat de lada de fier în care era comoara. De frică n-am scăpat nici aici. Spusese o femeie că pe lângă dealu-ăla prăbuşit, când se-ntoarcea de la vie, a văzut cum stătea încolăcit la soare ditamai şarpele, galben şi cu capu' negru. Balauru' s-a luat după ea, dar a fost norocoasă că taman trecea unu' cu căruţa şi zuruia din roţi. De frica zgomotului, şerpălău' s-a băgat în vizuina lui de sub pământ, care avea gura largă cât o oală în care faci sarmale. De-aia ne mai ciocneam cazmalele una de alta, ca să-l speriem, dacă i-ar da prin gând cumva să vină la noi. Ţi-am spus că prea multă minte n-aveam, da' unde nu dă Dumnezeu să fiu iar ca atunci... Văd că nu-ţi pare chiar rău că ţi-am stricat ziua. Eu cunosc oamenii după ochi şi după mâini. Şi-acuma hai să îţi spun mai departe, ca să ajung încet-încet şi la toamna asta, când mai bine, mi se prăbuşea ceru-n cap, decât să mi se întâmple atâtea, una după alta.

Săpam noi de zor, cu sufletu' la gură şi fiecare ne gândeam în sinea noastră ce-o să facem cu banii de-o să-i câştigăm. Eu mă visam mare vânător. Aveam o cabană în pădure. Cum intrai dădeai de o cameră largă, cu piei de urs pe jos şi capete de mistreţi şi cerbi agăţate pe pereţi. În fundu' odăii – un dulap mare de lemn. Dacă îl deschideai, vedeai puse frumos vreo zece arme noi-nouţe, care cu alice, care cu glonţ. Jos, înşiruite, o grămadă de cartuşe de toate culorile. Mă-mbăta visu' ca un vin. Ălălalt nu ştiu ce avea prin cap, da' şi el parcă era dus pe altă lume. Nici nu băgasem de seamă că soarele o luase încetişor pe după deal. Arunca o lumină limpede şi gălbuie ca o miere. N-am cum să-ţi spun ce era acolo, nu mă ajută mintea, da' ştiu că inima mi se suise în gât şi o căldură plăcută urca şi cobora din cap până-n picioare. Am lăsat la o parte cazmalele şi ne-am aşezat pe buza gropii, cu picioarele înăuntru. Cum stam noi aşa, odată auzim în spatele nostru un glas gros: „Dăgeaba cătaţi". N-o să găsiţi nimic". De unde apăruse şi cum nu-l auzisem mai devreme pe Daie Gulu, asta n-am de unde să-ţi spun. S-a aşezat şi el cu noi. Mă încerca un soi de spaimă de câte ori îl întâlneam pe ţiganul nebun. Avea capul mare şi rotund, negru ca un fund de tuci, nasu' lat, turtit peste obraji şi buzoaiele groase. Era vestit prin partea noastră de câmpie. Se zicea despre el că nu putea să moară sau că avea, ca pisicile, nouă vieţi. De mai multe ori se auzise c-ar fi murit şi tot de-atâtea ori el iar venise prin sat, parcă numai aşa, de-al dracului, ca să arate că trăieşte şi-i e mai bine decât oricui. Altă dată am să-ţi povestesc ce ştiu despre el; acuma nu vreau să mă iau cu vorba. Atâta mi-a rămas în urechi de la Daie Gulu nebunu': „Dăgeaba cătaţi". La început am crezut că zicea de comoara noastră. Abia mulţi ani mai târziu mi-am dat seama că altceva voia să spună şi că avea dreptate.

O să te întrebi de ce îţi povestesc toate astea. Prea bine nu ştiu nici eu, da' socotesc că dacă-mi vin pe limbă, or şti ele ceva şi de-aia le şi las. Aşa. După ce s-a-ntâmplat treaba cu Daie şi comoara, am început să mă fac băiat-mare. Eram aproape flăcău şi începusem să adulmec după fete. Înainte nici nu mă uitam la ele sau, când mi se întâmpla să-mi pice sub ochi, le trăgeam pe mucoase de coade. Acuma era altceva. Le căutam, ştii cum e: „hai la poartă" – „nu, că e-ntuneric" – „taman d-aia" – „nu mă lasă mama" – „nu-i spune" – „aoleo" La noi în neam bărbaţii nu prea au flăcăit mult. Din patru fraţi câţi suntem, numai eu, ăl mai mic, m-am însurat bătrân: împlinisem de vreo două luni douăzeci de ani. Şi chiar să mă crezi când îţi spun că eram bătrân faţă de ăilalţi trei. Primu' se însurase la şaişpe ani, al doilea şi al treilea la optişpe. Se însurau, îşi lăsau nevestele cu burta la gură şi plecau în armată. Când se-ntorceau, găseau familie în toată regula. Şi se puneau pe muncit şi pe făcut alţi copii. Eu am fost niţeluş mai altfel. Păcătuiam şi credeam că nimic pe lumea asta nu prea e de luat în seamă. De-aia nu-mi păsa de nimeni şi făceam ce mă tăia căpăţâna mea proastă. Mi-a mers bine o vreme. Dar se vede treaba că mai târziu se răzbună lucrurile făcute fără cap.

Într-o zi îi pic mamii în casă cu o fată ce-o cunoşteam de vreo săptămână. Era handbalistă, sportivă mare, trebuia să plece în străinătate. Era cu un cap mai înaltă ca mine, pietroasă, cu ţâţe mari şi roşie-n obraji. Mă aprinsesem rău, parcă eram bolnav. Voiam tot timpu' să fiu lângă ea şi să strâng în palme carnea aia tare şi caldă. Nu-mi găseam locul ca un armăsar dus la montă. Mama, când a văzut-o cum se apleacă să intre în bucătărie, a rămas cu gura căscată. Îşi închipuia, săraca, cam cum mi-ar fi stat mie în biserică cu sportiva lângă mine. Şi-a făcut, pe ascunselea, vreo două cruci. Un singur lucru aveam în minte: trebuia să plec în armată şi credea c-o să fac şi eu ca ăilalţi mai mari, adică să mă însor, s-o împuiez, să plec şi când mă-ntorc s-o găsesc cu plod. Tata, care, de ce să nu spun, era de vreo zece ori mai mintos ca mama, a văzut în ochii mei cam cum stă treaba. Nu de însurătoare mi se făcuse mie; mi se aprinsese carnea la muierea aia. Nu visam decât s-o strâng tare în braţe şi s-o fac să ţipe sub mine. Ameţeam la gându-ăsta şi-mi venea să-mi strâng limba între dinţi până o da sângele. Mama a pregătit două odăi. Între ele – odaia ei şi-a lu' tata. Când am trecut tiptil prin dreptul uşii lor, i-am auzit cum şopocăiau. „Omule, omule, se văita mama, o să ne facă de râs. N-ai văzut câtamai namila de muiere?" „Taci, fa, cu prostiile tale. Chiar dac-ar lua-o, ce? da' n-o ia... Ascultă ce-ţi spun eu. Ăsta micu' cel mai mult seamănă cu mine". Mama a râs şi l-a drăcuit cu tot neamul lui de desfrânaţi. Mi-a venit şi mie să râd ca un prost ce eram. Şi-n noaptea aia am trăit dragoste adevărată, cum nu mi s-a mai întâmplat de atunci încoace. Cu puterea şi cu furia din mine, puteam, dacă mă puneai, să iau un munte-n cârcă şi să-l azvârl în mare.

Peste o săptămână plecam în armată: în loc să arunc munţi, dădeam cu bolovani în apă şi număram la valuri. Am stat pe malul mării aproape un an. Un singur lucru mi-a plăcut: am învăţat să trag cu puşca. Într-o permisie am cunoscut-o pe nevastă-mea. Când m-am liberat, mama a sărit pe capu' meu „la-o, că e fată bună. Nu mai găseşti tu alta ca ea. Cât ai fost plecat, uite, a venit în fiecare zi la mine şi eu nici n-am ştiut ce e aia treabă în casă. E de neam bun, de oameni cinstiţi." Aşa mă toca la cap în fiecare zi, până m-a convins. Când am venit cu ea acasă şi le-am spus că vreau s-o iau, mama, de bucurie, s-a apucat să alerge orătăniile prin curte, ca să cinstim şi noi un pahar de vin, lângă un pui fript cu mămăligă. Tata, ca să-mi arate că vorbeşte serios, s-a pus în faţa noastră la masă şi-a zis cam aşa: „Uitaţi-vă bine la mine, că sunt bătrân şi ştiu ce vorbesc. Vreţi să vă luaţi? Să dea Dumnezeu să fie într-un ceas bun. Câtă bucurie în lumea asta, toată numai la voi în bătătură să fie. Da' dacă s-o-ntâmpla vreodată, Doamne fereşte, să vă certaţi şi să vă despărţiţi, uită-te în ochii mei, băiatu' tatii, *tu* o să fii ăla care pleci. *Ea* rămâne aici". Din vorbele-astea a lu' tata am înţeles că nu mai aveam cale de întoarcere. Nevasta e nevastă, casa e casă, până oi ajunge în cimitir cu mâinile pe piept. Şi mai voia să spună că numai şi numai eu sunt în putere să duc casa în spinare. *Ea* e nevastă şi gata. M-am însurat. Peste un an s-a născut băiatul meu. Tata ar fi vrut să rămânem în casa lui (ăilalţi mari erau toţi aranjaţi) da' n-am putut. Mi-am găsit serviciu la aeroport şi m-am mutat mai aproape. Stau cu socru-meu într-un bloc construit după ce ăia au dărâmat gospodăriile oamenilor. Nu mă simt bine, până la urmă tot acasă o să trag. Acuma muncesc să strâng bani ca să-mi ridic o casă mai mare. Şi-o să mă apuc de pământ şi de albine.

Până una-alta, stau la tata-socru. Dacă, cine ştie cum, o să-l întâlneşti vreodată, n-o să-ţi pară rău. Eu, când l-am văzut prima oară, mi-a venit să râd. Slăbănog, mic şi crăcănat, cu faţa numai încreţituri şi cu glasul mic, n-ai fi dat prea mare preţ pe el. Mai târziu am priceput că nu trebuie să te iei după asta. Moşu' e spirt, chiar dacă rareori vorbeşte (la un pahar de ţuică ce-şi mai dă şi el drumu'). A avut o meserie pe care puţină lume o cunoaşte: îngrijitor de animale la Grădina Zoologică. Venea seara acasă şi-i puţeau ţoalele a iute şi a sălbăticiuni fără nume. Ştia fiecare fir de păr din coama vreunei zebre sau din mustaţa vreunui tigru. Ce de lucruri spune el despre fiarele lui, nu-ţi vine să crezi. Şi nu minte. Trebuia să iasă de mult la pensie, da' l-au păstrat, pentru că era cel mai bun. Într-un timp, nu mai venea noaptea acasă. Trebuia să fete o leoaică şi el nu mai avea astâmpăr. Până la urmă, minunea s-a întâmplat. Tot râdeam de el şi-i spuneam că nici când s-au născut copiii lui n-a fost aşa cu grijă şi aşa fericit. Şi-mi dădea dreptate. Pe urmă, unul din pui a murit. Într-o seară, pe un ger de-ţi lăcrimau ochii dacă ieşeai afară, vine tata-socru acasă. Cu sprâncenele zbârlite şi cu uitătura neagră. Avea o dulamă groasă, îmblănită. A scos cu grijă din sân un ghemotoc gălbui şi tot şoptea ca la un copil mic: „Hai, cu tata, că am ajuns acasă. Vezi, nu fi prost să mă bagi în necaz şi să mori, că nu mai vorbesc cu tine în viaţa mea. Şi te şi bat. Îţi tai coada şi-o ureche şi le mănânc în faţa ta..." Eu şi nevasta am rămas cu gurile căscate. Nebunu' furase puiul de leu de la Grădină. S-a răţoit la noi: „Ce beliţi ochii ăia aşa? Ho, că nu vă sfâşie! Puneţi nişte lapte la încălzit, să-l tratăm şi noi pe dumnealui, că ne-a călcat în casă." Pe urmă, după ce a culcat puiul de fiară într-o ladă lângă sobă, ne-a spus cum era treaba. La început n-am înţeles prea bine, că tot amesteca printre gâlgâituri de vin fel de fel de înjurături de mamă şi de dumnezei. Când s-a îmbătat niţel şi s-a mai liniştit, am înţeles noi că nu ştiu ce bandiţi au tăiat căldura la animale şi e jale în tot parcul. Zicea că chiar dacă o să-l bage-n puşcărie, el tot n-o să-l lase p-ăsta să moară de frig (şi-a arătat spre ladă). Nu l-a băgat nimeni în puşcărie. Din noaptea aia cel mai bun prieten al lui a fost pisoiu' ăla rebegit de frig. Creştea, se făcea frumos şi puternic (uite-aşa avea nişte labe) şi era blând ca un căţel. Mergeam din când în când şi noi la Grădină să-l vedem. Era o frumuseţe. Într-o zi, peste capul lu' tata-socru, au vândut leul ălora de la Circ. Peste vreo lună a ajuns vestea că a murit de plămâni. Când a auzit, bătrânu' s-a cerut la pensie şi n-a mai călcat pe-acolo.

Aşa că, vezi, nu degeaba stau eu la bloc acuma: am cu cine! Şi-o să-l iau şi pe el la mine după ce-oi termina casa. Că tata al meu, săracu', s-a dus în Altă Parte, Dumnezeu să-l ierte, ca s-o caute pe mama şi să-i spună cum mai e pe-aici şi ce rea s-a făcut lumea. Degeaba era el în putere. Lasă că-ţi spun eu puţin mai încolo. Până una alta, hai să-ţi arăt cum a fost în toamna asta, când Ăl de Sus m-a pedepsit pentru păcatele mele şi mi-a arătat că nimic în lumea noastră nu e la întâmplare şi degeaba. Mai întâi a fost treaba cu puşca. Tocmai când să văd lucrurile potrivite aşa cum trebuie, m-a pus dracu' să mă cobor la mintea unuia. Eram amândoi beţi şi nepricopsitu' s-a apucat să spună nu ştiu ce de nevastă-mea. Dacă nu eram băut, nu cred să-i fi făcut ceva. Da' aşa... Ţin minte că din primul pumn l-am ridicat o juma' de metru-n sus pe gard. Pe urmă am dat până l-am văzut că se tăvăleşte în ţărână. Peste o săptămână mă cheamă ăia de la Secţie. Amărâtu' făcuse reclamaţie împotriva mea. Se dusese şi la Morgă ca să-i dea hârtie precum că a fost lovit nu ştiu cum şi în nu ştiu ce loc. O încurcasem. Cel mai rău îmi părea după armă. Dacă mă condamnau şi-mi făceau cazier, nu mai aveam toată viaţa drept să fiu vânător. Ziua întreagă băteam drumurile să-mi găsesc şi eu vreun ofiţer care să mă scape de dosar, şi să nu mi-l trimită la tribunal.Până când mi-am adus aminte de un băiat cu care am fost coleg de şcoală şi care acuma e sergent-major. Ăsta nici n-a vrut s-audă de vreun plocon sau ceva; mi-a arătat obrazu' şi pe urmă a pus de l-a chemat p-ăla cu reclamaţia. Când a venit, i-a dat un brânci de l-a înfipt într-un scaun şi i-a zis: „Am auzit că vrei să te împaci cu ăsta – şi-arătă spre mine. Hai, înţelegeţi-vă cu mine aici de faţă". Ăla mai întâi a căscat gura, pe urmă mi-a cerut salariul meu pe o jumătate de an ca să-şi retragă reclamaţia.

Sergentu' s-a aplecat uşurel şi i-a rânjit în ureche: „Să ştii că noi tot îl mai căutăm p-ăla de-a spart maşina lu' domnu' Cutărică..." Cum a auzit aşa,

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

7 poeți din Ploiești

Uriașe grădini de cuvinte

Uriașe grădini de cuvinte ți se vor așterne
la picioare –
iar eu,
cu părul meu de aur
voi apăra obloanele de ploaie.
Timpul foșnește în mugurii reci,
și totul mă înfioară,
nu pot să uit că dimineața drumurile se culcă
în frunze.
De nimeni știută – aici în insula mea albă –
mă închid în curcubeul de lungă așteptare...

Claudia ANDRONE

Pentru a ne putea salva

Pământul
gură la gură cu noaptea
respiră greu
Acum observ când acordez pianul
moralistului meu că pierde o clapă
în fiecare oră
ziua sufocată de schele și stele
n-are gură să strige suflă-n grădini
cântă în timpanele tale templuite
Noaptea dormim în plămâni de oțel
și-n treacăt ne mângâiem pielea
ciuruită de ploi
jupuită de vânturi însuși întunericul
urcând pe rug să piară în flăcări
așa că e normal
să înmărmurim între baionetele de
la căpătâiul iubirii
pentru a ne putea salva.

Nicolae Ioan DRAGU

Iluzii ilizibile

Ornament cu neajunsuri.
Deal subtil; ca un loctiitor
al muntelui de expresivitate.
Idei risipite – ce se vor
coloană, grinzi, aliaj; ori să cultive
o lumină nichelată, superioară.

Nimic.
Înălțimi în mișcare, deasupra
gimnasticii păsărilor, amante
ale Libertății, ici-colo, greu de fixat.
Anatomia enigmei; și o cavitate
dezbrăcată de nervi – plină de capete.
Suferind de un miliard de ori!

O leghe de polen în poem
girează cuvintele – ce în stranie
rotație sunt; Nude, boabe și acoperind
cu tristă însămânțare corpul hârtiei.
Vai, să te strecori dansând
printre refulări și dispreț!
Ca și picăturile ploii
prin carnea bălții.

Andrei FILIP

Prin acest labirint

din acest punct
începe existența mea.
mâinile mele
caută înfrigurate
prin acest labirint.

și tu știi
de această unică întâmplare.
eu îmi găsesc punct de sprijin
în verbele acestea
și te regăsesc mereu
inventat de privirile mele.

din acest punct
începe existența mea.

Adrian NIȚU

Gând insolit – poem –

Când bruma cade pe frunte, simți fluidul
ce roade stînca. Fulgerul e prea mic!
Pete alburii învăluie piatra și câmpul
macilor tremură sub dealul mâncat de ploi.
Ce minciuni îmi propuneți cu ochii voștri!

Vladimir DETEȘANU

Cartea de iarnă (fragmente)

1. Alergam prin zăpada aceea umbroasă
Chiciura strălucea departe, pe mări,
până în ceruri.

Cai de frig, nechezau somnoroși
în luceferi – ce liniște
venea dintr-acolo, câtă lumină
se-mpodobea de părul tău
fluturând ca un steag!

Tu, locuiai o taină, căci, abia te zăream
printre capiteluri de gheață.

Te strigam dinspre Nord. Dinspre fluturi.
De pe un câmp înzăpezit
în cerbi și în lupi.

Era prea târziu și ningea
din violoncelul pustiului
peste tâmpla mea muzicală...

2. Decembrie, decapitat, se făcuse roată de frig.
Eram copii. Prin manuale, sănii de fum
abia tresăreau.
Tu, fluturai tristețea, iar eu, săpam la cuvinte –
vâsleam adânc. Să cuceresc pentru tine comori.
Câte catarge, s-au mai întors, dinspre tine și,
câte drumuri s-au prăvălit,
din inima acelei ierni?

3. Tu ce mai faci, singură și frumoasă, alergând
printre cetini și piane de frig?
Cu mâna întinsă către ceva, nevăzut?
Către secundele care se preling rotund și dureros...

Și, ce mai faci, Întristato de fluturi?
Acolo, printre lumini și troiene!
Nu te mai văd pe umezi peroane, din care acum
ninge atât de antic și, de demult...

4. Te căutam prin rafturi
și prin albume de tăcere.
Abia te strecurai din cuvinte,
în iarna aceea, mirată
ca un violoncel de chiciură,
destrămat,
în livezile ochilor...

Ioan Vintilă FINTIȘ

Ca un regret al luminii

Am adormit furat de chipul netulburat
al oglinzii. M-aș fi putut îneca
în oglindă. Numai tu bănuiești legile acestei
oglinde imunde.

Pentru a traversa prin setea
poemului meu.

Adormită la picioarele tale gloria
ca un regret al luminii
atât de ușoară melancolia și nici
o lumină nu te atinge.

Să înghețe pe buzele tale poemul
așa scuturat de nesomn.

Stelian STAN

cum s-a schimbat la față. La vreo zece minute amândoi scriam declarații. Eu ziceam că-mi pare rău și că nu mai fac, el că ne-am împăcat și-și retrage reclamația. De fericit ce eram, nici nu mai vedeam pe unde merg. În drum spre casă m-am oprit la cârciumă, cu gând să beau o bere și să plec repede. Da' știi cum e: mai vorbești cu unul, cu altul, bei, te-ncingi, te crezi buricu' pământului. Am ieșit cu chef și cu cine crezi că dau nas în nas pe drum: cu nevasta lu' prietenu' meu, ăla cu căcărezele de capră. „Ce mai faci?", „uite bine"; din una în alta mă cheamă la ea să-i repar un robinet în bucătărie. Bărbatu-său era la pușcărie. Luase un an pentru niște piese furate de la uzină. Se cam auzea așa, pe la colțuri, că numai din cauza unguroaicei se apucase de furat, că tot îl bătea la cap că e molâu și nu e în stare să se căpătuiască și el mai ca lumea. Poate or fi doar vorbe, dar ai de unde să știi? M-am dus la ea în casă. Copiii îi trimisese la socri. Ce-a făcut, ce-a dres (mi-a dat și niște tulburel să beau), vorba e că m-a amețit și m-a prins unguroaica cum a vrut. Prieten-neprieten, n-am mai stat să judec; m-a luat apa și dus am fost. Pe la unu noaptea, țâr! soneria. Amărâtu' de bărba-su se întorsese mai devreme de la pușcărie pentru purtare bună. Am sărit de pe balcon în chiloți și cu țoalele subsuoară. Mi-am scrântit o gleznă și mă durea de-mi ieșeau ochii. M-am târât până în cimitir, m-am așezat, Doamne iartă-mă, pe-un mormânt și-am dormit acolo până mai spre dimineață, că vinul îmi înmuiase binișor genunchii. După întâmplarea asta am stat două săptămâni în pat cu glezna umflată iar cu prietenul nu mai e ce-a fost mai demult. Dar pedeapsa nu s-a oprit aici. De-abia mănzdrăvenisem nițel, când mi s-a întâmplat alta: m-am întâlnit cu handbalista. Am intrat într-un bar să bem o cafea. Mi-a spus că e măritată și are doi copii. Am vorbit și eu de mine. I-am spus că mama murise, că aveam nevastă și copil. Am stat ce-am stat și, când să plecăm, mi-a zis cam cu fereală: „Să știi că mai ai un copil..." Am înlemnit. Pe urmă a prins curaj și mi-a povestit cum rămăsese gravidă în nopatea aia și că i-a fost frică să facă ceva, mai ales că pe atunci era caz de pușcărie. Eu eram în armată, nu știa unde, acasă la mine nu a îndrăznit să se ducă. Așa că a născut o fetiță pe care a dat-o de suflet la doi oameni bătrâiori, din orașul mai dinspre munte. Pe urmă, și-a făcut viața de la cap. Mă uitam năuc când la ea, când în jos. Mă furnica pe șira spinării și-mi venea să pun mâinile pe ceva și să strâng. Peste două zile, călare pe motocicletă, cu o păpușă băgată în sân și cu buzunările pline de bomboane, mă duceam să-mi văd copilul. Oamenii – care știau povestea – m-au înțeles și nu mi-au zis să nu mai dau pe-acolo, da' nici să viu prea des. Fetița era clasa întâi și semăna cu mine de parcă eram chiar eu, la vârsta ei. Și-acuma mă duc din când în când pe-acolo. Și nimeni de-acasă nu știe... Și-asta nu e tot. Când m-am întors de la oraș, voiam să dau și pe la tata, să văd ce mai face. Pe uliță, în fața casei noastre – lume multă adunată și mașini de la Poliție. „Aoleo!, face o femeie, ia uite-l și p-ăsta micu' cum a venit el să plângă pe ta-su!" Și bocea de se auzea în tot satu'. Nici nu știu cum am trântit motocicleta lângă gard și m-am repezit în curte. Aici, buluc de oameni îl ținea pe alde frate-meu să nu plece nu știu unde să omoare pe careva. Am aflat mai încolo ce se întâmplase. Tata se luase la ceartă cu vecinul de peste drum din cauza la o tâmpită de găină, că dracu știe ce-i ciugulise ăluia prin curte. Vecinu' s-a-ncins și l-a izbit pe tata în cap cu o bardă. A murit săracu' bătrânu'... Frate-meu ăl mare era cât p-aci să intre la pușcărie, da' a scăpat. A rămas casa părintească singură, până m-oi duce eu, cât de curând, s-o fac mai mare și să rămân de tot acolo.

Vezi, de-aia-ți spuneam că n-am putut să vin la școală pe primu' trimestru'; nu că nu am vrut, da' a avut Cineva cu mine ceva și numai de carte numi-a ars.

Acuma, uite ce te rog eu frumos: închide și mie media la materia ta. Patru, cât o fi, numai s-o-nchizi, ca să nu mă dea afară pentru situație neîncheiată. Aicea, nu te supăra, ți-am adus o găină, s-o tai, s-o fierbi, să faci ce știi cu ea... Așa se obișnuiește; oricum, înapoi n-o iau. Dacă vrei, dă-i drumul pe stradă. E chiar tâmpita de găină; ție n-are cum să-ți poarte ghinion...

Răsuflu și eu mai ușurat și parcă nu-mi mai apasă toate astea pe umeri să mă cocoșeze. Părinții au ajuns amândoi sub pământ, tata-socru are grijă de copil, nevasta mai are puțin și-mi face altul, la orașul dinspre munte alerg când pot, prietenu-ăla-al-meu doarme pe el, Daie Gulu s-a plictisit de-atâta murit și înviat...

Iar eu m-am apucat să visez că între rădăcinile unui stejar bătrân ar zăcea, de vreo două sute de ani încoace, o oală cu bani de aur... Mâine e duminică. Facem amândoi o vânătoare?

Bogdan POPESCU

Martie '93

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

FILM

„Cel mai iubit dintre pământeni"

— Cu mulţumiri anticipate, vă propun, Şerban Marinescu, dumneavoastră şi cititorilor, nu un interviu, ci o succintă cronică în dialog asupra filmului ***Cel mai iubit dintre pământeni****. Iar primul fragment din această cronică ar putea porni, cu bunăvoinţa dumneavoastră, de la observaţia că, alături de* ***Balanţa*** *lui Lucian Pintilie, realizat după romanul omonim al lui Ion Băieşu, filmul turnat de dumneavoastră sub auspiciile operei lui Marin Preda e una dintre foarte puţinele producţii cinematografice ale ultimilor trei ani care nu se revendică de la curentul devenit fixaţie, al „filmului de autor". În accepţiunea literală a termenului, cu prezumţia că de la story şi idee, până la scenarizare şi dialoguri, totul trebuie să aparţină regizorului, am văzut rezultatele acestei, în fond, comasări a soluţiilor, atât în cazul debutanţilor, cât şi al celor consacraţi. A fost mai mult un handicap, decât un stimul, o reducere la numitorul comun al artizanalului scenaristic, în loc de o propulsie a originalităţii regizorale. Dumneavoastră aţi rămas fidel formulei de lucru cu care aţi debutat, acum zece ani, când l-aţi adaptat pentru ecran pe Ion Agârbiceanu, în* ***Moara lui Călifar****, la fel – din nou mi se impune similitudinea – ca Lucian Pintilie, care n-a făcut niciodată altceva decât – ştiu că vă place cuvântul – ecranizări. Această „umilitate" împărtăşită o găsesc, în linii mari, răsplătită prin faptul că* ***Cel mai iubit dintre pământeni*** *poate fi socotit, în ordinea validităţii, al doilea produs artistic al studiourilor noastre de după 1989. Mi se pare însă că una dintre explicaţiile, să-i zicem, performanţei e disimulată de afişul filmului, pe care n-am citit decât următoarele cuvinte – le redau ad-litteram, inclusiv textul pancartei lipite pe fruntea protagonistului din imagine:„Stalin şi poporul rus libertate ne-a adus. Cel mai iubit dintre pământeni. Un film de Şerban Marinescu, cu Ştefan Iordache". Numele lui Marin Preda lipseşte de pe afiş şi mi se pare târziu introdus şi pe genericul filmului.*

Şerban Marinescu: — Interesantă observaţie, dar – în conştiinţa publicului şi mai ales a tuturor intelectualilor, fără a mai vorbi de cititorii de literatură şi de cinefili – **Cel mai iubit dintre pământeni** înseamnă Marin Preda. Spiritul lui Marin Preda am vrut să existe peste tot în film, deşi n-am urmărit o transpunere ad-litteram a romanului. Ceea ce n-a făcut, dealtfel şi nici n-a încercat nimeni, niciodată, iar cei ce-au tentat soluţia intermediară, a ilustrării „fidele" a literaturii, au obţinut numai rezultate mediocre ori submediocre. Din marea bogăţie structurală şi ideatică a operei lui Marin Preda, pe mine m-a interesat raportul dintre un om complet nevinovat, închis în bibliotecă, între cărţile lui, între coperţile vieţii lui private şi o forţă absurdă care-l smulge brutal din această viaţă, în numele unei utopii cu resorturi odioase.

— De pildă, din primul volum al romanului, n-aţi luat decât o replică, de pe la mijloc, despre demolări şi ultimele două pagini, cu o scenă sau două, recompunându-le şi pe acelea. Aveţi un mod propriu, care s-a văzut şi din filmele precedente, de a construi, de a lega, de a ritma naraţiunea filmică. E un energetism eficient, bine articulat şi nu de suprafaţă, în imageria dumneavoastră, concretizată de eminentul operator Călin Ghibu. Problema – acesta-i blestemul criticilor, nu să acorde calificative ori note, ci să pună probleme autorilor – e că prin personajul ales, prin profilul şi profesia lui, prin titlul preluat, filmul dumneavoastră aparţine unui cinematograf al reflexivităţii. Nu e, preponderent, un film de acţiune, nu e un film „de gen". Nu neg că există o anumită reflexivitate condensată în cadre, în nervul interior al secvenţelor şi mai ales în jocul actorilor, în primul rând pe chipul, în alura şi în întreaga interpretare a acestui prinţ al scenei şi al ecranului românesc, care e Ştefan Iordache, pe care aţi avut fericita inspiraţie să-l solicitaţi pentru rolul principal. Cred că sunteţi unul dintre puţinii cineaşti români care ştiu să obţină de la actori mai mult decât ne-ar spune replici numeroase puse în gura lor. Dar dacă cinematografierea gândului vă preocupă, cred că există totuşi o disproporţie între reducţia ***acţiunii*** *romanului, omogen realizată şi comprimarea materiei lui* ***ideatice****, rămasă în film mai lacunară.*

Şerban Marinescu: — Spre deosebire de filmele făcute înainte, la acesta mi-am propus în primul rând să obţin o poveste, în al doilea rând povestea să aibă emoţie şi abia în al treilea rând emoţia să ceeze o stare de reflexivitate, prin raportarea la ce e dincolo de ea. Acea intermediere explicativă, îmbrăcămintea esopică, metaforică ori verbioasă, la care am recurs cu toţii în trecut, din cauza cenzurii, era necesarmente artificială, într-o măsură în care astăzi nu se mai justifică. Unii colegi, la care v-aţi referit fără a-i numi, au produs în anii '80 filme de seamă în linia parabolei, dar continuând această linie cred că au greşit. Cred că trebuie să restaurăm cinematograful în condiţia sa proprie, care presupune că, după ce s-a stins lumina în sală, spectatorul trebuie mai întîi să uite unde este, să fie emoţionat, să plângă şi să râdă – iar pentru asta trebuie poveste, pentru asta trebuie ritm, pentru asta trebuie personaje, nu scheme declarative, nu imagini plastice – şi de-abia după ce a râs şi a plâns, când iese din sală, atunci spectatorul are de ce să fie reflexiv.

— Sunteţi sub semnul lui Kracauer, care teoretiza şi condiţiona sever, acum trei decenii, accesul cinematografului la gândirea abstractă, la tragic, la istorie. Numai că apar o provocare şi o dificultate în plus în cazul nostru, când personajul principal tocmai în aceste direcţii „necinematografice" evoluează. În dispută şi în competiţie cu tipuri umane diametral opuse, cum sunt inchizitorii, reprezentanţii Puterii, cu ticurile lor gestuale şi verbale violente şi colorate, foarte expresive, intelectualul Petrini riscă o efasare greu de compensat. Ce le poate el opune în aceleaşi registre? Dar în altele? Nu ştiu dacă v-aţi pus aceste întrebări. Unele secvenţe cu Dorel Vişan şi Mircea Albulescu, (e adevărat, în prezenţa şi cu aportul lui Ştefan Iordache, dar acesta dezavantajat de reducţia partiturii sale), sunt antologabile. De pildă, „lecţia" ţinută în faţa deţinuţilor despre „coşul de nuele", preluată din roman, dar amplificată savuros, în primul rând prin crearea unui personaj al gardianului „educator" şi bestie (Dorel Vişan), personaj compus din mai multe schiţe disparate în roman. În acest plan, n-aţi operat doar reducţii, aţi şi coagulat şi construit lucruri noi. În schimb, efasarea relativă a „celui mai bun dintre pământeni", introvertit prin natura, prin discreţia şi fineţea lui, mă face să sufăr. Rămâne, inevitabil, ceva imposibil de spus pe ecran?

Şerban Marinescu: — Eu zic că şi într-o carte rămân lucruri nespuse, dar nu există o carenţă fatală a mijloacelor în cinema. Dacă spectatorul, ca şi cititorul care închide o carte, încearcă uneori o senzaţie de neîmplinire, în anumite zone ale gândirii ori ale expresiei, asta întreţine starea de efervescenţă dintre autor şi receptor.

— Mi-ar fi plăcut, de pildă, să vă asumaţi libertatea ca, în film, printr-o întorsătură a situaţiilor şi replicilor lui Petrini, poate chiar ca un leit-motiv sau o parafrază sau alt joc ideatico-verbal, aserţiunea finală a romanului – „dacă dragoste nu e, nimic nu e" – să fie o dată sau finalmente atribuită cui i-a aparţinut de fapt...

Şerban Marinescu: — Apostolului Pavel.

— E doar un exemplu. Adică, printr-un plus de elaborare, fără a deveni un difuzor de propoziţii filosofice, fiindcă Preda are marele dar de a introduce trimiterile culturale în vorbirea curentă, personajul ar fi câştigat în relief şi substanţă.

Şerban Marinescu: — Nu pot să nu recunosc că, încheind filmul cu citatul respectiv, pus între ghilimele şi atribuit lui Marin Preda, cu semnătura lui în facsimil, am vrut să omagiez şansa pe care mi-a dat-o mie scriitorul. Iar ideea am socotit că, într-un fel, îi aparţine, în măsura în care el a smuls-o din universalitatea atemporală, simţind cât de mult ne priveşte şi astfel nu numai că a pus-o în circulaţie, dar i-a şi dat o valoare vie, nouă.

— Vă mulţumim.

Valerian SAVA

MUZICA

Mozart în trei ipostaze

După un turneu de trei săptămâni în Spania, cu program în fiecare seară, piesa de bază fiind *Johannes-Passion* de Bach, Orchestra de cameră a Radioteleviziunii a revenit la obişnuitele concerte săptămânale. La Bucureşti, înaintea plecării, am apreciat în *Johannes-Passion*, sub conducerea dirijorului Ludovic Bacs, tonul interiorizat, fidel partiturii, planurile dinamice sesizate de interpreţi, diferenţele de nuanţe dintre un fragment sau altul ce par foarte asemănătoare. Corul pregătit de dl. Aurel Grigoraş, cu o alcătuire bine proporţionată, pentru a înlătura posibilele exagerări în sensul masivităţii, era „instrumentul " cel mai expresiv şi nu mă îndoiesc că evoluţia întregului ansamblu şi a soliştilor (Georgeta Stoleriu, Carmen Oprişan, Ionel Voineag, Mircea Moisa) s-a ridicat la un nivel superlativ în veritabilul maraton din turneul în Spania.

Au urmat nu mai puţin de trei concerte în studioul din str. G-ral. Berthelot, cu programe cuprinzătoare, de la Haydn şi Mozart la Ravel şi Respighi. Primul a fost dirijat de dl. Cristian Brâncuşi şi a fost dedicat integral lui Mozart, cuprinzând trei piese de referinţă: *Uvertura la opera „Flautul fermecat", Concertul nr. 5 pentru vioară şi orchestră în La major, K.V. 219 şi Simfonia nr. 36 în Do major, „Linz", K.V. 425.* Am avut ocazia să ascultăm, aşadar, una dintre paginile cele mai complexe dedicate de Mozart viorii, în versiunea unui tânăr solist de mare talent, Florin Croitoru. Dar înainte de a vorbi de interpretarea dlui Florin Croitoru, absolut remarcabilă, să zăbovim asupra literaturii violonistice datorate lui Mozart. Probabil că atmosferei de „ireparabil şi funebru", de „prăbuşire a visului", de care vorbea Emil Cioran referindu-se la partea lentă, *Adagio*, din *Concertul pentru clarinet şi orchestră*, scris, ca şi *Flautul fermecat*, în ultimii ani ai vieţii, 1791, i s-ar opune în mod ideal concertele pentru violină şi orchestră, pagini care ilustrează cel mai firesc „melancolia îngerilor"; melancolia aceasta, stratificare de seninătate şi graţie, de elan şi naturaleţe, de ingenuitate şi detaşare, combinaţie de culori delicate, de tonuri aerate, de dorinţă şi amintire, în care regretul e pretext pentru reverie, tristeţea - câtă există - un mod de a face vizibilă intimitatea luminii. Cele şapte concerte pentru vioară, toate în tonalităţi majore, se remarcă totodată prin scriitura atât de pregnant violonistică. Pe drept cuvânt s-a spus că în literatura foarte bogată dedicată instrumentului, puţine partituri sunt scrise aşa de violonistic ca acestea, datorate lui Mozart. În ele interpretul se confruntă deopotrivă cu exigenţele unei sensibilităţi melodice puţin comune, de o exuberanţă nu o dată capricioasă, cu o spontaneitate care nu subminează echilibrul formal, cu accente rapsodice, ale căror particularităţi stilistice se adaptează gândirii clasice, în fine, cu tehnica de virtuozitate. Cu toată gama de dificultăţi nu numai de ordin strict tehnic, ci de înţelegere adecvată a personalităţii complexe, a originalităţii creatoare ce se exprimă plenar în aceste concerte, cinci dintre ele compuse la Salzburg în 1775, opusuri de tinereţe, dacă la 19 ani geniul lui Mozart suportă o astfel de etichetare.

Evident, evoluţia stilului concertant lasă să se întrevadă foarte clar unitatea gândirii mozartiene. Caracterul ciclic este specific, Concertului nr.5, care solicită din plin cultura stilistică a interpretului. Proaspăt absolvent al Academiei de muzică din Bucureşti, dl. Florin Croitoru are un sunet catifelat în toate registrele, de la prospeţimea şi bogăţia emoţională a notelor supraacute la transparenţa lucrată a celor grave. Tonul era cât se poate de mozartian, pasajele de virtuozitate au fost ferite de ostentaţie, iar tempo-urile - apreciate just, eliminând capcana vitezei în care cad mulţi interpreţi, cu atât mai puţin indicată la Mozart, care afirmă răspicat: „Nu sunt amator de mare velocitate, căci se pierde din sonoritatea instrumentului. Se ajunge astfel să se cânte aproape în aer, abia atingându-se coardele viorii."

Dacă în uvertura la *Flautul fermecat* aş fi dorit ca tema de *Allegro* tratată în stil fugar (şi care aparţine compozitorului italian Muzio Clementi, uimit, la audiţie, de valorificarea ei expresivă!) să aibă mai mult dinamism, *Simfonia „Linz"* s-a bucurat de o foarte bună interpretare. Dl. Cristian Brâncuşi a găsit nota particulară a acestei

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Cel mai iubit de... Dumnezeu

Am ascultat opinii şi am citit multe rânduri despre ultimul film realizat de Şerban Marinescu. Opinii diverse. Analize mai mult sau mai puţin pertinente. Filmul a fost privit de unii ca un regal. De alţii ca o provocare. O parte a criticii a fost sedusă de mediatizare. O altă parte de-a dreptul iritată. Câteva secvenţe au fost tălmăcite şi răstălmăcite. Una singură a fost uitată. O secvenţă, după opinia mea esenţială – *finalul filmului*. Într-o declaraţie, Şerban Marinescu vorbind despre film şi despre personajul Petrini îl vedea pe acesta un iremediabil înfrânt. Un om lipsit de libertate, lipsit de dragoste este o victimă. Sigur, aşa e! Aşa e, până în final! Şi finalul ţine de acea clipă când ceva îţi scapă de sub control. Când ceva este mai puternic decât rigoarea regizorală sau mai puternic decât ştiinţa actoricească. Acel ceva poate răsturna totul, poate da o nouă dimensiune unui film. Uneori este un gest. Şi aici, în finalul filmului, Petrini (Ştefan Iordache), după toate experienţele care pot ucide un om, care pot termina un om, care nu mai dau nici o speranţă, ei bine, Victor Petrini intră într-o biserică. Ce-ar fi putut face?! Să se închine în faţa altarului. Sau să îngenuncheze. Sau să se uite pur şi simplu la Dumnezeu. Cu smerenie sau cu reproş. Cu o privire care să însemne întrebarea „De ce eu, Doamne? De ce mie mi s-a întâmplat tot ce era mai rău?" Petrini intră în biserică şi nu face nimic din toate astea. Se plimbă un timp, caută cu privirea chipul dumnezeiesc şi – aici intervine gestul magic – îl salută! Da, îl salută pe Dumnezeu, pur şi simplu. Salutul acesta schimbă într-o fracţiune de secundă personajul. El nu este „învinsul". El a consumat doar o etapă. Fiindcă viaţa pe care o trăim este doar o etapă, o pregătire pentru marea trecere, spre o altă viaţă, de nimeni ştiută, de nimeni povestită. Petrini, faţă în faţă cu Dumnezeu, face acel gest superb, incredibil, orgolios şi semeţ până la inconştienţă. E oare inconştienţă? Să fie un pământean egalul lui Dumnezeu? Salutul să fie suprema păcătuire?! Ce-a vrut să spună Preda când şi-a intitulat romanul „Cel mai iubit dintre pământeni?" Nu cumva suferinţa cumplită te duce aproape de cel care, batjocorit şi prins în cuie pe cruce, ridica privirea la cer şi spunea – „Iartă-i, Doamne, că nu ştiu ce fac!" Gestul lui Preda de a-şi echivala titlul romanului cu numele lui Isus este la fel de orgolios ca şi gestul lui Petrini de a saluta divinitatea. Aproape de la egal la egal. Iată de ce, cu un simplu gest, Petrini devine un alt personaj. Nu cel învins, nu cel terfelit, nu cel umilit. El trece dincolo de toată această experienţă. M-a surprins faptul că această secvenţă esenţială a fost uitată. Nici nu e de mirare, pentru că zona de interes a fost în altă parte. În partea care trebuia să provoace scandal cu orice preţ. A vorbi despre acest final înseamnă a vorbi despre *demnitate*. Lumea, nu că nu a vrut, dar cred că nu şi-o mai aminteşte...

La fel cum repetăm că, secolul următor va fi religios sau nu va fi deloc, în timp ce Papa se plimbă şi face semnul crucii din maşină blindată, încredibil paradox al lumii civilizate. Ca şi cum, într-o zi, Dumnezeu ar coborî pe pământ şi ar privi cu teamă, nu cumva să-l împuşte cineva.

Laurenţiu DAMIAN

Puncte de vedere

Café concert

„Cel mai iubit dintre pământeni"? Ca roman, nu cred că este cel mai izbutit obiect construit de Marin Preda (poate singurul autor, alături de Rebreanu, de astfel de „scule"). Moromeţianul Moromete este un intelectual fără diplomă ce bate la puncte, detaşat, profesori universitari şi, pardon de expresie, „politicieni". Să ne înţelegem, şi Shakespeare ratează poate jumătate din cele treizeci şi şapte de diamante ale domniei sale. Dar uită să le şlefuiască Shakespeare?

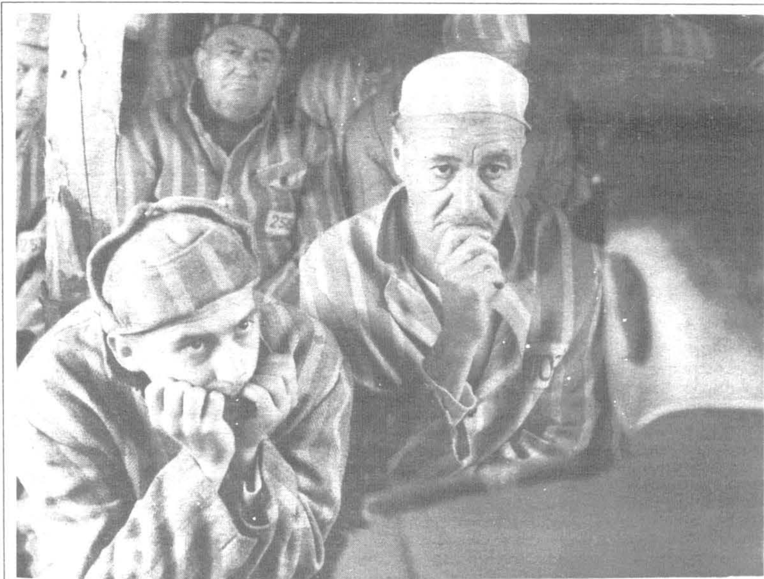
Ca film, păstrând proporţia, nu e cel mai reuşit lucru realizat de industria noastră cinematografică, deşi – cu părere de rău – e mult peste „Patul conjugal". Poate jocul actorilor să fie o reuşită, deşi – iarăşi – nu mi se pare deloc fericită ideea de a aduna tot ceea ce ai mai bun pe plan local, pe celuloid (aşa se zice, ce să-i faci!). Dacă titlu era „Vasile" şi numele personajelor schimbate, ieşea un fel de Midnight Express (de la care, parcă, şi pleacă!), chiar dacă Marinescu nu-i Parker şi nici Cristoiu, Oliver Stone. Marea gafă e, deci, că s-a fost păstrată trimiterea la volumul al treilea al textului cu pricina. Inventarea vinei, „cei care plătesc cu viaţa" ş.c.l. sunt prezente în traseul filmic (filmul e diferit de literatură, s-o recunoaştem), dar spuse balcanic, gros. Imaginea e bună, salina şi ea. E şi bine, e şi rău. Bine, fiindcă asta-i realitatea îngrădită în care, mental, continuăm a ne afla, rău, fiindcă în cele din urmă personajul principal se adaptează în Cişmigiu, ca tot românul imparţial.

Interesant e faptul că Petrini se doreşte a fi tipic şi actual (nu degeaba apare şi„ Şarpele Roşu", colţ cu Eminescu) dar nu reuşeşte să fie decât regional, localizat în timp (Volkswagen-ul „final" nu se mai află în dotarea poliţiei de vreo douăzeci de ani!). Sau să fi fost un semn ce îl lovea pe „Nea Nicu"? Abis. Şi când te gândeşti că acţiunea romanului la care se face referinţă se petrece în marea cetate transilvană a Clujului, care e Europa Centrală, nu Peninsula Balcanică!

Defectul principal al acestui film – plin şi de părţi bune, fireşte, cum ar fi şedinţa de reeducare prin împletire de coşuri – constă în dozaj. O epocă a bolilor „carceroase" nu se poate trata decât cu Kafka sau cu cinismul lui Céline, nu cu aparteuri ce stârnesc „animaţie în sală". O vreme tulburătoare ce-şi aşteaptă interpreţii. Şi aceştia ar face bine să nu dea toată vina pe comunism, ci pe tarele noastre tradiţionale. O încercare pâlpâie şi aici, dar nu debreiază.

Meritorie şi demnă de a fi continuată, chiar şi ploconindu-te răsăritean către sală, iniţiativa grupului „Expres" de a finanţa o astfel de întreprindere. Poate vom avea şi noi o societate „Film d'art", ca a fraţilor Lafitte, înfiinţată acolo în 1908!

Nicolae ILIESCU

lucrări, compusă în patru zile (1-4 noiembrie 1783), la Linz. Ea este de altfel în mai multe rânduri seminificativă, de la începutul furtunos al *Adagio*-ului introductiv (sub acordul de dominată cu care se încheie aceste 19 măsuri apare pentru prima dată în creaţia lui Mozart indicaţia *fortissimo*) la tensiunea dramatică subtil sugerată de tema lungă, oarecum neobişnuită, din *Allegro spiritoso*. Dirijorul Cristian Brâncuşi a pornit de la o analiză „severă" a partiturii, refăcând însă cu abilitate ansamblu acestei simfonii „nonconformiste" în inventarul operei mozartiene. Sugestiile romantice din *Andantele* în *Fa major*, cu ritmul de siciliană al temei bogat ornamentate, *Menuetul* cu reţinuta lui galanterie, deloc grăbit, deveneau expresia unei proporţii rafinate, pentru ca succesiunile de factură contrapunctică, modulaţiile ingenioase din finalul *Presto* să dobândească o culoare nu atât virtuoză, cât de o eleganţă desăvârşită.

Costin TUCHILĂ

VIDEO-CINEMA

Călăuză spre oglinda conştiinţei (I)

Pe 4 aprilie, Andrei Tarkovski, contemporanul nostru, ar fi împlinit 61 de ani. Dar voia Domnului a fost alta, mult prea repede şi prea brusc chemându-l la el, pedepsind astfel, încă o dată, muritorii de rând.

Poate, oare, cineva să includă altui gen decât eseului metafizic, poemului filosofic creaţia trakovskiană? Fiindcă Andrei Tarkovski nu cred să fi fost un narator, în accepţia obişnuită a termenului. Timp de opt ani, în propria-i ţară, regizorul a fost obligat aproape „să şomeze", iar omul a fost umilit cu un salariu de mizerie – mai degrabă, un ajutor de subzistenţă. Şi asta nu pentru că ar fi realizat filme „anticomuniste' sau „antisovietice", c-ar fi amintit regimului milioanele de victime, c-ar fi încercat să „demaşte realitatea sovietică" – cum preciza un ziarist occidental. Nimic din toate acestea n-a făcut, ci cu totul altceva, mult mai grav în accepţia ideologiei comuniste. „Vina" lui Tarkovski este tema lui obsedantă: arta adevărată, cea care se adresează sufletului, interoghează conştiinţa individului. În fond, o problemă de onestitate faţă de semeni, faţă de Dumnezeu. Ca adevărat creator artistic creştin, el a servit un ideal de frumuseţe, de bunătate, de libertate faţă de tirani, de supunere în faţa oamenilor simpli, a lui Dumnezeu, suferind enorm că nu a putut să se înalţe la ceea ce considera a fi idealul spiritual al omului. Tarkovski nu este un moralist, discursul său filosofic vine din profunzimea unei vieţi trăite în suferinţă morală, fizică, spirituală, într-o dramatică luptă cu moartea, având de partea sa armele geniului: talentul, credinţa, demnitatea. *„Cu cât există mai mult rău pe pământ, cu atât sunt mai multe motive pentru a crea. Ceea ce n-are fundament spiritual, însă, n-are nici o legătură cu arta"*, mărturisea Andrei Tarkovski într-un interviu acordat publicaţiei franceze „Figaro Magazine". Deci, regizorul rus concepea creaţia ca pe un act spiritual, artistul fiind, împreună cu Dumnezeu, co-creator al lumii. Fiecare artist, era de părere cineastul, în urma trecerii sale pe pământ, găseşte şi lasă după el o parte de adevăr despre civilizaţie, despre umanitate; nefiind deloc un cercetător, ci un „martor" al adevărului, al *adevărului său* despre lume.Simbolul adevărului este frumuseţea, iar adevărul exprimat prin frumuseţe este enigmatic, nu poate fi descifrat, explicat prin cuvinte. „*Este* – spune Tarkovski – *ca un miracol care devine, pe negândite, brusc, martor fără voia sa. Or, martorul este chiar Dumnezeu. Eul uman creează pentru a exista. Pentru a exista pe drumul către adevăr. Fiecare artist are nu propria sa interpretare, ci propria sa interogaţie. Nimic nu este mai autosatisfăcător decât creaţia. Creaţia este, într-un anumit fel, expresia eului spiritual – prin opoziţie cu eul fizic, ca o dovadă a existenţei"*.

Francesco GERARDI

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

SINE IRA ET STUDIO

Dumitru MICU

Buna credinţă

Scriind în *Literatorul*, e cumva obligator, indiferent de natura temei, a face referiri literare. Nu divagaţii, ci referiri precise, aderente la ideea lansată. Se poate, natural, chiar începe prin invocarea unui text literar.

Ultima noapte... a lui Camil Petrescu narează o ceartă de familie generată de interpretarea unui testament, care stârneşte dispute tocmai prin claritatea excesivă a unui codicil. Specificând că un unchi „lasă anume" nepotului un bun oarecare, codicilul e diferit interpretat de părţile în litigiu, în temeiul ambiguităţii tocmai a adverbului ce se voia cât mai deplin limpezitor. Şi scriitorul comentează: „E adevărat că tocmai dorinţa unchiului Tache de a preciza, punând accent pe acest «anume», ducea la confuzie, ceea ce nu mi se părea tocmai surprinzător, căci ştiam că adesea excesul de precizare duce la confuzii – e asta una din ciudăţeniile logicii – şi, de altfel, cred că, de pildă, Kant, intenţionat, recurge la prea mari precizări, care-l fac uneori aşa de greu de citit".

Situaţii de genul acesta apar frecvent, în anumite sfere de viaţă publică, şi chiar în viaţa de toate zilele. Cu cât spui unora mai clar, mai explicit, ceva ce nu le convine, cu atât eşti mai puţin înţeles. Şi invers. Poţi să formulezi oricât de univoc: interlocutorul răstălmăceşte enunţul în funcţie de propriul interes şi este uimitor cu câtă dexteritate parvin să deturneze sensurile cuvintelor unii care altfel excelează tocmai prin deficit de mobilitate intelectuală. Nu mă gândesc la aceia ce fac ţărăneşte pe proştii, ci la inşi realmente grei de cap, care când e să-şi apere vreun interes ştiu să profite de pe urma tuturor imperfecţiunilor inerente limbajului într-un chip demn de invidiat. Câte un imbecil găseşte cele mai imprevizibile subterfugii pentru a eluda sensul propriu al termenului esenţial într-un anume context, substituindu-i sensuri derivate sau ocultându-l prin supralicitarea altor vocabule perifrazice. Pronunţând o dată, ca preşedinte al unei comisii de examen, cifra zece fără nici o relaţie cu aprecierea examinatorului, un alt examinator, favorabil celui în cauză, a şi trecut-o în scripte, ca notă, sub cuvânt că eu aş fi propus-o. E o tehnică întrebuinţată de mulţi. Respectivii se pricep extraordinar să răsucească vorbele, să reţină din orice formulare doar ce le convine, să substituie valorii conotative a unui cuvânt valoarea denotativă şi, invers, să exploateze orice ambiguitate semantică, să înlocuiască o vocabulă printr-un paronim al ei, să supraliciteze până la absurd vreo impropritetate de formulare, într-un cuvânt, să tragă, în orice împrejurare, spuza pe turta lor. Pe unii ca aceştia nu-i interesează ce spui, ce rezultă logic, obiectiv dintr-o exprimare şi cu atât mai puţin ce înţeles special capătă cutare expresie sau termen într-un dialog anumit: ei nu urmăresc ideea pe care o dezvolţi, vânează doar cuvinte incriminabile, nu receptează sensul enunţului, ci caută în el puncte vulnerabile, „noduri în papură". Aparentele dialoguri devin monologuri de surzi, ca în teatrul lui Eugen Ionescu.

Edificative în acest sens, prin excelenţă, sunt exasperant de interminabilele aşa-zise negocieri de la începutul lunii între guvern şi sindicate. Radiodifuzate, acestea au exemplificat, gratuit pentru întrega ţară, teatrul absurdului. Fac abstracţie de conţinutul lor, considerat în sine. Am în vedere doar mecanismul derulării şi originalitatea logicii unor lideri sindicali. Nu încape îndoială că la început ambele părţi angajate în dialog şi-au descoperit poziţiile doar parţial, că nu au jucat cu toate cărţile pe faţă. E normal. Aşa se negociază pretutindeni, de când lumea. Nu se poate altfel. Cineva care „priveşte" –, respectiv, ascultă – „ca la teatru", *fără parti-pris*, observă, chiar fără să vrea, că unii îşi susţin punctele de vedere cu argumente mai coerente, mai plauzibile decât alţii. Prevalându-se, bunăoară, de afirmaţia repetată a premierului că sporirea salariilor e în funcţie de creşterea producţiei şi a productivităţii muncii, un sindicalist a replicat, agresiv: în ultimele luni producţia a crescut, şi, totuşi, acest fapt n-a atras după sine o creştere corespunzătoare a venitului salariaţilor! Dar există, oare, undeva, în vreun domeniu al existenţei, raporturi chiar atât de mecanice? E posibil ca orice înviorare, cât de vagă, a producţiei (şi nu o înviorare propriu-zisă, ci doar o cădere mai puţin spectaculoasă decât în lunile corespunzătoare ale anului trecut!) să determine, simultan, creşteri de salariu? Pretenţia aceasta mi-a amintit de ciocănitoarea lui Balzac. În *Ţăranii*, marele romancier semnalează existenţa unui soi de ciocănitoare care, după fiecare izbire cu ciocul într-un copac, sare în partea opusă a lui, spre a vedea dacă l-a străpuns... Zicerea populară: „Bate cu ciocanul, ca să iasă banul" e adevărată, dar nu-i suficientă o singură lovitură de ciocan pentru ca banii să curgă precum în cazurile fericite, la introducerea monedei într-un aparat. E necesară cât mai multă „sudoare a frunţii". Un alt lider denunţa şi denunţă mereu faptul că, în timp ce toate celelalte preţuri sunt liberalizate, acela al forţei de muncă e ţinut sub control. Adevărat şi trist, dar e posibil altfel? Stăvilirea cât de cât a inflaţiei e condiţionată, primordial, tocmai de frânarea sporirii necontrolate a salariilor. Fiecare procent de salariu în plus intră în costurile de producţie şi, implicit, în preţuri. Maximalizarea preţurilor nu-i posibilă decât sub regimuri totalitare, cu efecte paralizante, în întreaga economie. Spre a putea da subvenţii, statul totalitar împarte în spirit egalitarist sau îndreaptă în direcţii preferenţiale venituri obţinute doar de anumite întreprinderi, camuflându-le implicit pe cele nerentabile. În virtutea logicii elementare, acestea din urmă trebuie închise. De ce le menţine şi statul actual? Iată nodul chestiunii. Acei ce pledează pentru suprimarea imediată a tuturor agenţilor economici care parazitează pe spinarea societăţii au, în principiu, perfectă dreptate. Dar în abstract. Scoaterea din funcţie a unui agent economic disponibilizează forţă de muncă. Mii, zeci şi sute de mii de muncitori intră în şomaj. E ca şi cum s-ar scufunda o corabie. Dacă nu vrea să piară toţi călătorii şi întregul echipaj, căpitanul ia măsuri pentru despovărarea vasului. Dar nu începe prin aruncarea în valuri a unor oameni vii. Această soluţie este de altfel inaplicabilă, presupunând că s-ar adopta în principiu, întrucât pur şi simplu nu există mijloace de punere în practică. Se poate întâmpla – şi chiar aşa se întâmplă, de regulă – că, vrând să se debaraseze de un balast uman, un conducător oarecare, de micro sau macrosocietate, se pomeneşte el aruncat peste bord.

E tocmai ceea ce se urmăreşte acum, la noi, nedisimulat. Partidele perdante în alegerile de toamnă vor cu obstinaţie să ia, totuşi, puterea: indiferent pe ce cale şi cu ce preţ pentru ţară. Reprezentanţi ai lor declară mereu că soluţia ieşirii din criza economică nu poate fi decât una politică. Înlocuirea prin acţiuni antidemocratice a regimului adus de revoluţie, validat de două sufragii populare a fost, din chiar momentul apariţiei lor, unica preocupare obsesivă, până la pierderea oricărei decenţe şi lucidităţi, a unor partide ce se declară democratice şi pretind chiar a monopoliza democraţia. Puterea cu orice preţ, puterea, ca scop în sine! Asta e tot ce vor ele. Pentru atingerea unui asemenea obiectiv, au refuzat să participe la un guvern de concentrare democratică şi naţională, au introdus moţiune de cenzură, au hărţuit şi hărţuiesc guvernul în permanenţă (ca şi pe cele anterioare), pentru a-l împiedica să-şi exercite atribuţiile şi a-l învinui în acelaşi timp că n-o face. În timpul tratativelor dintre executiv şi sindicate, ele au dat publicităţii, exact în momentul când erau pe punctul de a se finaliza, un comunicat menit să le torpileze. Şi s-au scandalizat pentru că li s-a răspuns. E modul lor permanent de conduită. De trei ani şi jumătate, o seamă de politicieni nu fac decât să practice toate speciile de subversiune. Nu spun că toţi (sau cei mai mulţi dintre cei din guvern sau din guvernele precedente) sunt de altă calitate morală. S-ar putea ca unii să fie chiar mai abjecţi. Poate că anumiţi „majoritari" – şi, în genere, grupuri oculte din sferele puterii au provocat şi provoacă, din interior, mai grave daune ţării, au adus şi aduc mai grele prejudicii economiei decât organizatorii şi inspiratorii de acţiuni destabilizatoare făţişe. Cu certitudine, în umbra instituţiilor guvernamentale, acţionează forţe care frânează deliberat procesele reformei, întârzie privatizarea cu bună ştiinţă, prelungesc artificial existenţa agenţilor economici parazitari, la adăpostul preocupării de a se evita consecinţele de ordin social ale disponibilizării forţei de muncă. Întrucât însă unii ca aceştia nu-şi dau în general arama pe faţă, nu ai cum să-i pui în contradicţie cu ei înşişi.

Duplicitatea unor lideri de sindicat e, în schimb, învederată. Ea a ieşit la iveală şi cu prilejul ultimelor negocieri cu guvernul. În pofida tuturor negocierilor şi tuturor disimulărilor sofisticate, substratul politic al revendicărilor pretinse strict economice putea fi recunoscut de orice ascultător atent. Chiar şi un analfabet realizează că de unde nu-i, nici Dumnezeu nu ia şi că dacă nu se produce (indiferent din ce cauză şi din vina cui: fiindcă nu se munceşte sau pentru că nu există utilaje şi nu se procură materie primă), nu se poate nici consuma. Din clipa difuzării comunicatului lor, a devenit evident că partidele de opoziţie intraseră în panică. Se temeau că avea să se ajungă, în urma negocierilor, la un acord, şi, consecutiv, nu avea să fie grevă generală. Din fericire, cel puţin momentană, pentru cei ce doresc instaurarea „democraţiei" lor pe calea unei catastrofe naţionale, câteva mărimi sindicale s-au răzgândit, de seara până dimineaţa, şi au declanşat greve cu toate că semnaseră un protocol ce prevedea tocmai renunţarea la acţiuni greviste! Independent s-au răzgândit? Sigur că independent, de vreme ce o declară ritos. De ce nu i-am crede pe cuvânt?

Rămâne totuşi neclar cum se face că şi după convenirea în ziua următoare, asupra unui al doilea protocol, un lider a anunţat rămânerea, totuşi, în grevă a confederaţiei sale? Acelaşi lider care, spre sfârşitul anului trecut, făcea ziarului *Cotidianul* confidenţe ca acestea: „Am relaţii destul de strânse cu PNŢCD şi cu Emil Constantinescu (...). Suntem şi am fost ajutaţi de către CISL/Consiliul Internaţional al Sindicatelor Libere/ şi de către centre naţionale importante. E adevărat că s-a mai încercat câteodată să ni se imprime nişte direcţii, cu care nu am fost de acord (...). Dânşii /sindicaliştii americani/ au avut o poziţie foarte clară vizavi de alegerile din România şi de poziţia pe care ar trebui să o aibă sindicatele din România. Noi nu am respectat acea poziţie şi acest lucru a creat anumite dificultăţi. Se ştie foarte bine despre apropierea ce există între Departamentul de Stat american şi PAC. Mi s-a sugerat să susţin candidatura dlui Nicolae Manolescu în cadrul Convenţiei şi, ulterior, la alegerile prezidenţiale. Am refuzat să fac acest lucru. (*Cotidianul*, joi, 17 decembrie 1992). Nu încape, bineînţeles, îndoială că preşedintele confederaţiei „Frăţia" a refuzat în circumstanţele menţionate să urmeze „sugestiile" colegilor bogaţi din SUA, dar putem fi oare absolut siguri că, şi în alte împrejurări pe care le-a parcurs, domnia sa a adoptat fiecare atitudine complet independent, că n-a dat curs chiar nici unui îndemn al cuiva din afara organizaţiei pe care, cu atât de fericite urmări pentru patrie, o dirijează? Putem considera total apolitic un şef de confederaţie sindicală ce recunoaşte că are relaţii destul de strânse cu cel mai agresiv partid politic de opoziţie? Întrebări analoage se pot pune şi privitor la alţi exponenţi ai mişcării sindicale.

Indiferent de răspuns, un lucru e limpede. Orice vorbă orice text, orice atitudine, orice angajament, orice convenţie sunt interpretabile. Totul poate fi întors pe faţa cealaltă. Cele mai clare formulări pot fi înţelese diferit. Condiţia oricărei înţelegeri, oricărei comunicări interumane, oricărei convieţuiri este buna credinţă. Unde nu e bună credinţă, nimic nu e.

Traian COŞOVEI

Necunoscuţi până acum

Ce iubire începe
după ce n-a mai rămas
nimic din noi, necunoscut.

Decât cu sufletul din noi
cu-nverşunarea de a suferi,
de a ne iubi împotriva noastră,
mergând împotriva noastră –
până acolo, unde ne aşteaptă
îndrăgostiţii din noi,
necunoscuţi până acum.

26 octombrie 1974

Rugăciune pentru cei singuri

Dă-le, Doamne,
un loc bun în tren
acestor oameni singuri
pe care nu-i aşteaptă nimeni
în nici o staţie –
care nu au nici o staţie a lor –
care au pierdut cândva trenul lor.

Dă-le, Doamne, un loc bun în tren,
o bancă de lemn,
un loc de odihnă în tren
acestor oameni fără odihnă;
cu cămin în tren
acestor oameni fără cămin.

Dă-le, Doamne, un loc fericit
în trenul care îi duce
în singurătatea şi nefericirea lor...

17 mai 1975

Să-mi reazem fruntea

Să-mi reazem fruntea
de umărul tău.
Să stau aşa
o clipă imensă,
în lătratul hienelor.

Şi astfel plin
de neîmpliniri
să plec mai departe,
înconjurat de lătratul hienelor –
ducând cu mine
căldura umărului tău,
care mă va reduce justiţiar, uriaş.

30 octombrie 1968

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Între artă şi ştiinţă

Raportul artă–ştiinţă e vechi – poate – de când lumea (Diferite le sunt doar – cum se spune – „limbajele“, evoluate, rupte şi depărtate de „hieroglifa mitului etern“).

În orice caz, istoria sa se întinde până la Platon, filosoful „perfecţiunii“ care s-a exprimat prin... *Dialoguri* (V. Teaitetos); până la Aristotel care, îndrăgostit de *Poezie*, a fundamentat „metafizica“ *Tragediei* şi (zice-se) a *Comediei*. Dar, de fapt, ar putea fi uitat, aici, legendarul Pytagora, care, prin ale sale *Versuri de aur*, prin a sa teoremă geometrică ($a^2+b^2=c^2$) şi a sa elementară *„tablă a înmulţirii“*, prin *„muzica sferelor“*, la care se închina (muzica sferelor cereşti, dar şi muzica „sferelor“ abordate, şi a interferenţei, a confluenţei lor – de unde... „poezia matematicii“ şi „matematica poeziei“), a devenit Părintele absolut, atât al Poeziei, al Muzicii, al Arhitecturii, cât şi al Matematicii?!?

După marea sciziune de după Renaştere, prăpăstios adâncită de evoluţia, şi a artei, şi a ştiinţei, de evoluţia „limbajelor“ lor, secolul al XX-lea a încercat şi încearcă o reconciliere. A fost redescoperită „hieroglifa mitului“ („creanga de aur“ a sufletului omenesc) în polifonia ei – deopotrivă, ştiinţifică şi artistică, după cum au lăsat de înţeles, în scrierile lor, şi Eminescu, şi Sadoveanu. Un merit aparte îi revine, în acest sens, poetului Pius Servien – fiul cunoscutului astronom Nicolae Coculescu – autorul unei „estetici a ritmului“. Şi nu mai puţin unui alt compatriot, diplomatul, inginerul, filosoful şi esteticianul (şi, am adăuga noi, pentru coloratură, marinarul) Matila Costinescu Ghyka, născut în 1881 la Iaşi.

Într-adevăr, autorul *Numărului de aur (Nombre d'or*, Ed. Gallimard Paris, 1931, cu o prefaţă de Paul Valéry), pornind şi el de la Pytagora şi Platon, urmărind, apoi, „secţiunea de aur“ şi „cele cinci corpuri platonice“, trecând prin Renaştere şi ştiinţa modernă (Cantor, Einstein, Schrödinger, de Broglie şi alţii), luând „în piept“ (cum s-ar zice) toată arta, ştiinţa şi cultura umană (inclusiv piramidele egiptene sau „concepţia chineză despre număr“), nu numai a reuşit să dea o sinteză genială despre „minunile“ (artistice, dar şi naturale; Kepler o aplica în botanică, de pildă) ale „proporţiei divine“, cum a numit-o Leonardo da Vinci, dar şi să avanseze spre o veritabilă filosofie a acelui „număr“, incomensurabil, banal la prima vedere, dar cu caracteristici unice: $\varnothing = 1{,}618...$ (cf. *La Philosophie et mystique du nombre*, Ed. Payot, Paris, 1971), – filosofie tot mai mult îmbrăţişată de gânditorii contemporani.

Meditând pe marginea acestor studii ale lui Matila C. Ghyka, s-ar putea spune că toţi marii artişti, *stricto sensu*, toţi marii poeţi au avut o mare ştiinţă, nu numai a versului, dar a universului. De la „geometrul“ Omar Khayyam, „misticul“ Dante, sau „terifiantul“ Shakespeare, la „olimpianul“ Goethe, „parnasianul“ Baudelaire, sau simboliştii Rimbaud, Valéry, Proust, Mallarmé, de la poezia chineză ori arabă, clasică, la „fantastul“ Poe şi, de la ei, prin extensie (luând poezia şi pe făuritorii ei, în sens generic – *poeta*), la Fidias, Leonardo, Michelangelo, Brâncuşi, Raphael, Tizian, Rembrandt, Monet, Braque, Mozart, Bach, Beethoven, Enescu etc, se poate discuta la infinit despre „ştiinţa“ artei şi a artiştilor. După cum, invers, de la Euclid, Arhimede, Hipocrate, Newton (vezi nu numai „povestea cu mărul“, dar şi „binomul“ său dezvoltat prin „inducţie completă“), Leibnitz, Laplace, Kant, Hegel, Einstein, la, fie şi numai în spaţiul românesc, titanicul enciclopedism al lui Cantemir, invenţiile lui Petrache Poenaru (a stiloului, de pildă – *ce poetic!*), zborurile lui Aurel Vlaicu (la care a participat până şi „cinicul“ Caragiale), reactoarele lui Henri Coandă, „cibernetica“ lui Ştefan Odobleja, cosmogonia lui Octav Onicescu sau sclipirile de geniu ale lui Grigore C. Moisil (care, autoironic, îşi cam ignora talentul... literar, ca să nu mai amintesc de „criticile“ lui Maiorescu, model de rigoare logică şi de ironie tăioasă, ca un stilet de Toledo) se poate vorbi (şi s-a vorbit adesea!) despre o „poezie“ a ştiinţelor exacte şi a slujitorilor lor.

Revelaţiile manuscriselor eminesciene – în sfârşit publicate – sunt edificatoare în acest sens. Graţie lor, nu mai poţi discuta, azi, poezia eminesciană doar prin prisma unor conjuncturi romantice – *l'air du siècle*. (O demonstraţie peremptorie de acest fel a întreprins, pe urmele mai vechii cărţi a lui Edgar Papu – *Poezia lui Eminescu* –, cunoscutul eminescolog George Munteanu în cartea sa, *Eminescu şi eminescianismul*, „Universitas“, Editura „Minerva“, Bucureşti, 1987 – ca şi, pe alt plan, desigur, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Constantin Ciopraga, Eugen Todoran, D. Vatamaniuc şi alţii.)

În orice caz, „cunoaşterea hyperionică“, pe care o propune George Munteanu reanalizând *Luceafărul*, redimensionează atât „curba“ Eminescu cât şi „curbele“ poeziei unor Ion Heliade Rădulescu – poetul „echilibrului între antiteze“ sau al „deltei biblicilor sfinte“, Ion Barbu - poet şi matematician, Lucian Blaga – „poetul filosof, filosoful poet“, Al. A. Philipide – poetul lui Alexandru cel Mare, Tudor Arghezi – poetul „psalmist“ al cuvintelor „potrivite“ cu meşteşugul unui ceasornicar elveţian, Ion Pillat – poetul valerian al luminilor subterane din Argeş, V. Voiculescu – poetul medic (*nihil humanum alienum puto*...), Mihail Sadoveanu – „poetul depărtărilor“, G. Călinescu – arhitectul gaudian al culturii româneşti etc.

Se poate scrie la infinit pe această temă, a raportului biunivoc dintre artă (poezie) şi ştiinţă, dintre artă şi medicină, dintre artă şi istorie, dintre artă şi fizică sau chimie (vezi şi „alchimia cuvântului“ la mari poeţi ca Eminescu, Creangă, Caragiale, Arghezi, Barbu, Nichita Stănescu, ba chiar Cantemir, Iorga, Pârvan, Coşbuc – nu numai ca traducător al lui Dante –, Goga, Sadoveanu, Marin Preda etc, dintre artă şi, desigur, matematică sau politică (vezi eseurile lui Mircea Maliţa), luând-o fie dinspre biografia creatorilor de frumos (iată, de pildă, între altele, cazul medicului Victor Papilian), fie dinspre ştiinţa meşteşugului lor artistic, fie, mai ales, dinspre miezul ştiinţific al operelor, dinspre filosofia interioară şi conotaţiile ei estetice. Un lucru rămâne cert: arta a avut şi are incomensurabile rădăcini ştiinţifice, după cum şi ştiinţa, dacă nu chiar *a pornit de la*..., măcar s-a folosit de revelaţiile creaţiei de ficţiune şi, în orice caz, oricât de mult s-ar fi depărtat de artă, nu şi-a refuzat (şi nu îşi poate refuza), oricât de lucidă, de rece, de riguroasă şi de tehnică (sau tehnicistă) ar fi, darul, omenesc, al fanteziei creatoare şi o anumită bucurie, o anume voluptate a armoniei, a ritmului, a simetriei (termeni, parcă, luaţi din „estetica“ lui Pius Servien).

Se spune, de pildă, că celebrele cursuri libere, orale, de geometrie superioară, ale lui Gheorghe Ţiţeica îi fascinau pe studenţi prin poezia lor combinatorie, simetrică şi oratorică.

Dar iată, ajunşi aici, restrângând puţin tema, ce scria nu de mult, despre acest raport dintre artă şi matematici, filosoful Anton Dumitriu, un fost student al lui Ţiţeica, autorul, printre altele, al unor capitole de „filosofia ştiinţei“ de interes artistic sau estetic, precum *Pluralitatea definiţiei, Tautologia matematică, Logicism şi intuiţionism* etc...

„Fără a putea explica legătura dintre artă şi creaţia matematică, matematicieni – dintre cei mai mari – au simţit că puterea creatoare a spiritului în matematică se identifică la un moment dat cu puterea creatoare din artă şi mai cu seamă din poezie.

Acest sentiment l-au trăit şi Weierstrass, şi Mittag-Leffler, şi Poincaré, şi Broglie, şi atâţia creatori fie din matematicile pure, fie din fizico-matematică.

Weierstrass scrie Sophiei Kowaleski, referindu-se la Jacobi şi Abel: «Este sigur că un matematician care nu este cât de puţin poet nu va fi niciodată un matematician complet». Iar Mittag–Leffler, care comentează aceste rânduri, scrie: «Expresia lui Weierstrass că matematicianul adevărat este poet poate părea marelui public cu totul ciudată. Totuşi, aşa este. Expresia nu implică numai (faptul) că matematicianul, ca şi poetul, are nevoie de imaginaţie şi de intuiţie. Acest lucru este adevărat pentru toate ştiinţele, dar nicăieri în acelaşi grad ca în matematici. Cele mai bune lucrări ale lui Abel sunt veritabile poeme logice de o frumuseţe sublimă, în care perfecţiunea formei lasă să apară profunzimea gândirii.»

Sentimentul frumosului, fie în creaţia matematică, fie în analiza unei teorii sau teoreme matematice, l-au trăit cu toţii, cei care s-au ocupat de această ştiinţă în mod serios, şi puţini sunt aceia care nu au trăit veritabile momente de poezie în faţa numerelor sau figurilor. Şi, în astfel de momente, Louis de Broglie va pune întrebarea, pe care de altfel o mai pusese şi Poincaré: «Cum se poate atunci că frumuseţea sau eleganţa unei teorii este adesea semnul valorii şi exactităţii ei?». (*Matematica şi arta*, în vol. *Mecanismul logic al matematicilor*, Ed. Academiei, 1968, p. 338–342). Iată, deci, cât de caldă, de umană, de ne-groaznică poate fi ştiinţa (când, desigur, e practicată de oameni cu talent, cu simţul adevărului şi, implicit, al... frumosului, şi cât de ne-fioroasă poate deveni, să zicem, poezia unor Ion Barbu sau Nichita Stănescu – în definitiv, amândoi – şi nu numai ei (căci, de pildă, Eminescu era de părere – într-o notă din *Manuscrisul 2257* – că „poezia nu are să descifreze, ci din contră *are să incifreze* (*s.n.*) o idee poetică în simbolele şi hieroglifele imaginilor sensibile“) – slujind cu gravitate, cu devotament şi pietate un principiu fundamental al condiţiei umane, teoretizat de J. Huizinga: *poeta ludens*.

În sinele lor, în laboratorul lor de creaţie (tot Eminescu oferă, şi aici, – vezi vol. *Fragmentarium*, întocmit de Magdalena şi D. Vatamaniuc – un colosal exemplu), toţi marii artişti s-au „jucat“ superior, în virtutea posibilelor „analogii“ fantasmagorice: cu gânduri şi sentimente, cu idei (oricât de mari), cu cuvintele (sau alte instrumente de lucru: sunete, culori, piatră, lemn, bronz, mişcări ale trupului etc.). Spiritul are nevoie de mişcare şi de control (autocontrol)... ştiinţific. După cum ştiinţa are nevoie de frumos. Documentele inedite din arhive (variante, crochiuri, desene, jurnale, corespondenţă) depun mărturii elocvente în această privinţă.

Şi, iată, iarăşi ne întoarcem la... Eminescu – *steaua polară a culturii româneşti*.

Fănuş BĂILEŞTEANU

CE AI FĂCUT CU FRATELE TĂU?

(Urmare din pag. 16)

mod schematic, mai ales în cazul istoriei, al culturii. Căci se poate aprecia că, realismul, romantismul, sentimentalismul, clasicismul în artă nu s-au succedat în timp, ci au existat totdeauna concomitent, doar că în proporţii diferite. De pildă, „Măgarul de aur“ al lui Apuleius reprezintă un strălucit exemplu de realism, dar în acelaşi timp de romantism etc.

Cât despre aşa-zisul „realism critic“, acesta reprezintă pur şi simplu un non-sens. Termenul a fost născocit în Rusia de către Maksim Gorki, în anul 1934. Se pare că împreună cu A.I. Lunacearski a alcătuit el toată această poveste cu „opoziţia“ dintre o estetică negativă, care ar biciui vechea societate, şi una pozitivă, care ar preamări societatea cea nouă.

Vreau să fiu bine înţeles: criticismul constituie o parte organică a oricărui fenomen artistic onest, a oricărei culturi oneste, în general. Pentru ce a fost, aşadar, nevoie ca epitetul „critic“ să fie alăturat termenului „realism“, de vreme ce nu există şi nici nu poate exista un realism lipsit de o latură critică?... În ceea ce priveşte „realismul socialist“, acesta nu *provine* din cel „critic“. De fapt, ele reprezintă unul şi acelaşi lucru, mai bine zis, sunt feţele uneia şi aceleiaşi medalii care se cheamă tendinţă nudă, tezism, didacticism, adică lucruri prea bine cunoscute atât literaturii, cât şi artei în general, cu observaţia că nu i-au fost niciodată buni prieteni. Este vorba, în fond, despre o grilă în alb şi negru, ce a fost aşezată şi peste întregul nostru învăţământ, peste întregul proces de educaţie, peste toate disciplinele noastre „ideologice“. Peste istorie şi filozofie. Avem de-a face, prin urmare, cu imagini false, fragmentate, neavând nici o corespondenţă cu realitatea existentă, aşa cum nu există în realitate nici personaje „pozitive“ sau personaje „negative“...

În practica de toate zilele, cei mai „renumiţi maeştri“ ai „realismului socialist“ erau nevoiţi – pentru ca operele lor să fie cât de cât citite de public – să prezinte în paginile lor un amestec dens, alcătuit din ambele realisme.

În plan estetic şi cultural, aceste noţiuni – atât „realismul critic“, cât şi „realismul socialist“ – nu au nici o fundamentare. Ele nu reprezintă decât nişte formule ideologice, care îl transformă pe artist într-o simplă anexă a maşinii politice. Estetica mondială, istoria literaturii universale se descurcă perfect şi fără aceşti termeni. Ei ne aparţin nouă, pocăinţei noastre, care abia stă să înceapă.

Există o serie întreagă de oameni care şi-au distrus talentul sub flamura acestei „estetici“. Există opere care ar fi fost mai izbutite dacă n-ar fi urmat criterii ce n-aveau nimic comun cu arta, după cum există opere care ar fi fost mai bine să nu fie nicicând realizate...

Deocamdată e prea devreme să ne consolăm. Perioada pocăinţei trebuie străbătută până la capăt. Cât despre tragerea la răspundere, acest proces trebuie să-l pornim de la noi înşine. Căci, într-adevăr, nu vom putea fi niciodată izbăviţi de păcat dacă, cunoscând tot ce-a fost, nu ne vom folosi de această cunoaştere spre a nu ne mai autoînşela, spre a nu mai trăda cultura, adică ceea ce ne deosebeşte de fiinţele necuvântătoare, şi astfel întreaga umanitate şi pe noi înşine. De asemenea, trebuie să ne gândim necontenit la acel îngheţat hău al ruşinii ce ni s-ar căsca în faţă dacă ne-ar fi adresate şi nouă vorbele care, în acel înfricoşător an 1918 (de fapt, departe de a fi cel mai înfricoşător!), au ţâşnit de pe buzele lui I.A. Pokrovski, un alt autor al menţionatei culegeri „Din adâncuri“.

„Oare cum veţi trăi de aci încolo, voi, autorii spirituali ai acestui infern moral fără precedent? Ce vă vor auzi de pretutindeni urechile? Atunci când vă veţi gândi la poporul pe care l-aţi ameţit şi l-aţi târât în prăpastie, nu veţi auzi oare cuvintele fatidice: vai celui ce va ademeni pe pruncii aceştia; o piatră să şi-o agaţe de gât, mai bine, şi în valuri să se arunce? Şi atunci când vă veţi aminti de tot sângele vărsat datorită îngăduinţei voastre în plan spiritual, când vă veţi aduce aminte de exterminările în masă chiar şi ale fraţilor voştri – intelectualii, nu veţi auzi oare strigându-vi-se de pretutindeni: „Cain, Cain, ce ai făcut cu fratele tău?...“

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Aleksandr GANGNUS*

CE AI FĂCUT CU FRATELE TĂU?

Argumentelor care pledează împotriva imixtiunii principiilor ideologice în universul valorilor culturale nu li se acordă, de obicei, suficientă atenție: ar fi, chipurile, niște adevăruri de mult cunoscute. Spre exemplu, ar fi de la sine înțeles că un principiu eronat, după cum este, să zicem, ideea superiorității în plan mondial a rasei albe, nu poate decât să aducă prejudicii spiritului artei, al culturii în general. Și, dimpotrivă, că un ideal generos, de pildă, ideea libertății, egalității, fraternității, n-ar putea în nici un caz să aibă un efect dăunător dacă ar pune stăpânire pe sentimentele și rațiunea unui artist, chiar în condițiile când asupra acestuia ar fi exercitată, în acest sens, o anumită presiune din afară.

Eroarea fatală a unor întregi generații de oameni ai culturii se ascunde tocmai în acest gen de concepte. Căci în realitate nu are nici o importanță ce fel de ideal tinde la un moment dat să monopolizeze controlul său asupra literaturii și artei. Afirmația, deși nu se constituie într-o teorie, ci reprezintă doar o observație empirică, a fost dedusă totuși din anumite evenimente concrete ce au avut loc chiar în decursul secolului XX. Într-adevăr, faptele au fost cele care au demonstrat că, în ultimă instanță, pentru cultură, artă, învățământ, adică pentru întreaga societate nu are importanță de ce natură este idealul care tinde la un moment dat să domine viața culturală a respectivei societăți, ci că acest fel de ideal insolent, intolerant față de posibilii concurenți, se instaurează ca atare, intrând totodată într-un mod evident, ba chiar ostentativ, în grațiile puterii de la acea vreme. Într-o atare situație, se va constata foarte curând că, în pofida aparentei deosebiri dintre diversele concepte politice care aspiră să se impună în momentul acela pe tărâmul vieții culturale, rezultatele la care se va ajunge în oricare dintre cazuri vor fi, în mod surprinzător, identice...

Pentru prima oară, asemenea neobișnuite idei ne-au vizitat (mă refer la cei ce aparțin generației mele) atunci când, prin anii '60, am vizionat filmul „Adevărata față a fascismului" turnat de regizorul Mihail Romm. Iată, apărând pe ecran, secvențele cele mai importante ale acestei pelicule: inaugurarea, în anul 1937, a Casei artelor din München. Șocul pe care, odată cu un nemărturisit sentiment de teamă, l-am încercat atunci a fost provocat de uimitoarea asemănare dintre cele văzute acolo și propria noastră artă. Mușchii aceia încordați, simbolurile acelea „eroice", laudele pline de afectare adresate „omului muncii", un om de fapt abstract, lipsit de individualitate, portretele retușate – arborând expresii dulcege sau privind încruntate – ale mai marilor vremii, toate acestea reprezentau o amenințare fățișă la adresa oricărui fel de opoziție. Fără să vrem, ne-au revenit în minte fraze aproape uitate, totuși rămase undeva în cotloanele memoriei, pe care le întâlneam prin manuale, enciclopedii, îndrumătoare de tot felul, și care sunau precum cele de mai jos: „Un erou care exprimă voința unei întregi clase sociale, care întruchipează calitățile esențiale ale acestei clase, poate fi considerat reprezentantul ei tipic. În acest sens, Lenin și Stalin trebuie să fie recunoscuți ca fiind reprezentanți tipici ai proletariatului revoluționar".

Idealul estetic al artei fasciste a fost dictat de către A. Rosenberg prin cele conținute în volumul său cu titlul „Mitul secolului XX", volum apărut încă înaintea venirii la putere a fasciștilor, iar după aceea devenit obligatorie carte de căpătâi pentru fiecare familie germană: „În toate orașele și satele din Germania, chipurile, adumbrite de căști de oțel, care apar pe monumentele militare... au între ele o asemănare ce poate fi considerată mistică. O frunte dreaptă, întretăiată de riduri, un nas drept, cu o configurație colțuroasă, o gură cu buze subțiri, strânse cu putere și cu cute adânci săpate la colțurile lor, sugerând o voință puternică. Ochii larg deschiși privesc drept înainte. Sunt îndreptați spre depărtări, spre veșnicie... Aceeași frumusețe ideală este proprie muncitorului german și, în general, fiecărui german care luptă..."

A. Rosenberg și-a sfârșit zilele sub spânzurătoarea din Nürnberg, ca urmare a sentinței pronunțate de către un tribunal internațional, și nouă ne vine greu să operăm o comutare în stereotipurile rațiunii noastre spre a putea înțelege că idealul estetic pe care, în mod sincer și animați de cele mai bune intenții, încercau să-l impună artiștilor un A.V. Lunacearski, prin volumul său intitulat „Estetică pozitivă", sau un A.A. Bogdanov în perioada luptei sale pentru promovarea unei culturi proletare, nu se deosebea în fond cu nimic de „estetica" filistină și falsă a lui A. Rosenberg...

Iată un mozaic pe care l-am realizat din asertiuni rostite înainte de revoluție de către Lunacearski (pe atunci, tânăr dramaturg bolșevic) și inserate în paralel cu maxime (incluse în paranteze) aparținând unor teoreticieni fasciști:

...Artistul proletar va zugrăvi și viața cotidiană a muncitorimii, dar nu mizeria va fi cea care îi va atrage atenția, ci aspectele privind lupta proletariatului.

(Datoria noastră interioară constă în a prezenta unor ochi și suflete sensul muncii germanilor.)

Fiecare agitator trebuie să fie un artist, după cum fiecare artist trebuie să fie un agitator.

(Fiecare trebuie să gândească, să simtă și să acționeze într-un sens național–socialist.)

Lupta între individualități constituie un factor de progres, dar un factor ce acționează într-un mod inconștient, lipsit de rațiune, aducând mai mult rău decât bine.

(Sarcina statului constă în a înăbuși aspectele dăunătoare din sfera culturii și a susține forțele utile, luând drept criteriu conștiința răspunderii față de societate, creația rămânând din acest punct de vedere individuală și liberă.)

După cum se vede, dreptul de a judeca ce era dăunător și ce era folositor ambele ideologii și-l adjudecau lor însele.

Asemănarea, pe drept cuvânt uimitoare, ce se constată aici este atât de evidentă, încât în legătură cu ea nu-ți rămânea, până nu de mult, decât să taci din gură, căci până și a o fi negat însemna a o fi adus în discuție, fapt care pentru teoreticienii „realismului socialist" și pentru „generalii" artei noastre din perioada cultului personalității și cea a stagnării era mai înfricoșător decât orice altceva...

Atât propaganda noastră, cât și cea nazistă încercau din răsputeri să minimalizeze încă un aspect al acestei asemănări. În fond, și Germania lui Hitler „construia socialismul", ba chiar și Mussolini bolborosea ceva despre un „socialism corporativ italienesc"... Cu toate deosebirile în cazul unor detalii (la o privire atentă, nu foarte importante), partea cea mai generală a unei asemenea orientări către ceea ce nu există și n-a existat niciodată, dar va exista fără doar și poate dacă lumea se va strădui în acest sens (iar să se străduiască într-un anume fel erau instruite și literatura, și arta), nu putea să nu se manifeste absolut identic în respectivele opere, adică în rezultatele sus-amintitelor străduințe.

Iată un citat dintr-o recenzie la un roman:

„Șeful de lucrări a ajuns prea departe: el va fi arestat, iar acest fapt va oferi muncitorilor posibilitatea de a-și da seama că socialismul conducătorului este, într-adevăr, un socialism activ, de care vor fi acum definitiv cuceriți".

Recenzia la acest roman proletar a fost publicată într-un ziar proletar. Dar nu în „Pravda" și neavând în vedere romanul „Cimentul", de exemplu, ci în „Völkische beobachter" și privea romanul „O companie aspră" de Hans Heise, un roman ce descria activitatea unor fruntași în muncă germani, preocupați să construiască autostrăzi cu destinație strategică. Cuvântul „socialism" revine în paginile acestei „beletristici" și ale acestei „critici" la fel de obsedant ca, până de curând, și la noi, având totodată și o aceeași funcție: atât literatul, cât și criticul respectiv „se străduiau" și ei...

Da, noi îi consideram pe fasciști – ce-i drept, într-un mod nu tocmai cinstit – ca făcând parte din complotul mondial capitalist, argumentul nostru fiind că ei păstraseră unele orânduieli de acest fel (de fapt, numai pe acelea care permiteau agriculturii și industriei lor să funcționeze cu destulă eficacitate), iar ei, în același mod prea puțin cinstit, ne alăturau complotului mondial al iudeo-masonilor plutocrați, „fundamentându-și" acuzația pe faptul că în aplicarea variantei noastre a socialismului nu renunțasem, cel puțin în vorbe, la frazeologia „liberală" ce avea circulație în „putredul Occident". Mai rămâneam „în urma lor" și în ceea ce privea opresiunile bazate pe aspectul etnic. Toate acestea nu erau, desigur, decât niște absurdități și nu aveau nici o legătură cu fondul problemei. Deloc absurdă și cât se poate de concretă s-a dovedit să fie idila intervenită între Stalin și Hitler, care a durat doi ani de zile și în decursul căreia cele două aspecte „incompatibile" ale socialismului au manifestat brusc una față de alta o neobișnuită tandrețe. N-au mai existat atunci între ele nici un fel de piedici! Ambele părți și-au lepădat cu ușurare măștile, nu s-au mai jenat să se pronunțe deschis împotriva adevăratului inamic comun: libertatea individuală și liberalismul, și s-au decis, fără prea multe tergiversări, să împartă între ei lumea aceasta „dezorganizată", făcând-o în numele „viitorului luminos" al popoarelor lor (și, firește, al întregii omeniri). Personal, înțeleg prea bine supărarea și deruta lui Stalin din ziua când Hitler a nesocotit pactul de prietenie și neagresiune încheiat între cele două state. Și marele lui necaz: ce poveste frumoasă zădărnicise colegul–ucigaș! Ce afacere se dusese pe copcă!...

De notat însă că unii adversari inteligenți ai puterii sovietice izbutiseră încă din anul 1918 să deslușească, aflate încă în germene, asemenea trăsături, comune atât orânduirii pe atunci revoluționare, de extremă stângă, cât și celei mai acerbe reacțiuni de dreapta. Ce-i drept, în vremea respectivă termenul „fascism" încă nu exista, sinonimul lui fiind acela de „mișcarea sotniilor negre" („cernosotenstvo"). Toată lumea știa că social–democrații (inclusiv bolșevicii) s-au aflat totdeauna printre inamicii înverșunați ai acestei formațiuni politice. Și când colo – asemenea analogii!

„Cel mai ciudat și mai tragic fenomen al vieții politice rusești din ziua de astăzi și care scoate în evidență o trăsătură profundă și generală a spiritului nostru național – scria în anul 1918, în paginile culegerii „Din adâncuri", Semion Liudvigovici Frank, unul dintre autorii reuniți anterior, în anul 1909, sub coperta altei culegeri, intitulată „Vehi"** – constă în înrudirea interioară ce există între trăsăturile morale ale conservatorilor tipici și revoluționarilor tipici ruși: o aceeași lipsă de înțelegere a esenței spirituale organice a obștii, aceeași predilecție pentru măsuri mecanice de represiune, aceeași corelare a urii față de indivizi concreți cu idealizarea romantică a unor partide și formule politice abstracte.

Pentru S.L. Frank, lumea în acea perioadă se prăbușise, iar Rusia suferise un dezastru aproape total. El însă a izbutit să întrezărească o nouă primejdie ce-o amenința: aceea ca teroarea „roșie" să se transforme într-o teroare „neagră", de tip fascist, ceea ce, în fond, s-a și întâmplat ulterior prin triumful stalinismului. Într-adevăr, „sotniile negre", fie că sunt negre, fie că sunt roșii (sau brune), trec dintr-una într-alta foarte ușor și pe neobservate. Ba uneori nici nu e nevoie să treacă, întrucât ajung să nu le mai poți deosebi. Și unele și altele sunt roșii datorită sângelui ce le mânjește și negre datorită lipsei la ele a oricărei urme de rațiune și conștiință. Iar lagărele de concentrare, torturile și pogromurile se reflectă totdeauna, distinct, și în sfera culturii. Am în vedere cenzura feroce și arta emfatică, artificioasă, vârâtă în cadrul rigid al „realismului socialist", indiferent ce culoare – subliniez din nou – poartă sus-amintitul cadru. Este vorba, în fond, despre o orientare excesivă către aspectul „partinic" al literaturii și artei... „Principiul general de dezvoltare" (expresia aparținând lui Lenin) nu trebuie însă înțeles într-un

Traducere de
Alexandru CALAÏS

* GANGNUS, Aleksandr Aleksandrovici (n. 1939, prozator și publicist rus). Articolul, din care am selectat cele mai importante pasaje, a apărut în revista *Teatr*, 6 /1989

** „Vehi" („Repere") – celebră antologie cuprinzând articole de natură politico-filozofică semnate de cunoscuți gânditori și cărturari ruși ai vremii: N.A. Berdiaev, S.N. Bulgakov, A.S. Izgoev, P.B. Struve, S.L. Frank ș.a. și care se referă cu predilecție la destinele intelectualității ruse a vremii.

(Continuare în pag. 15)

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro